

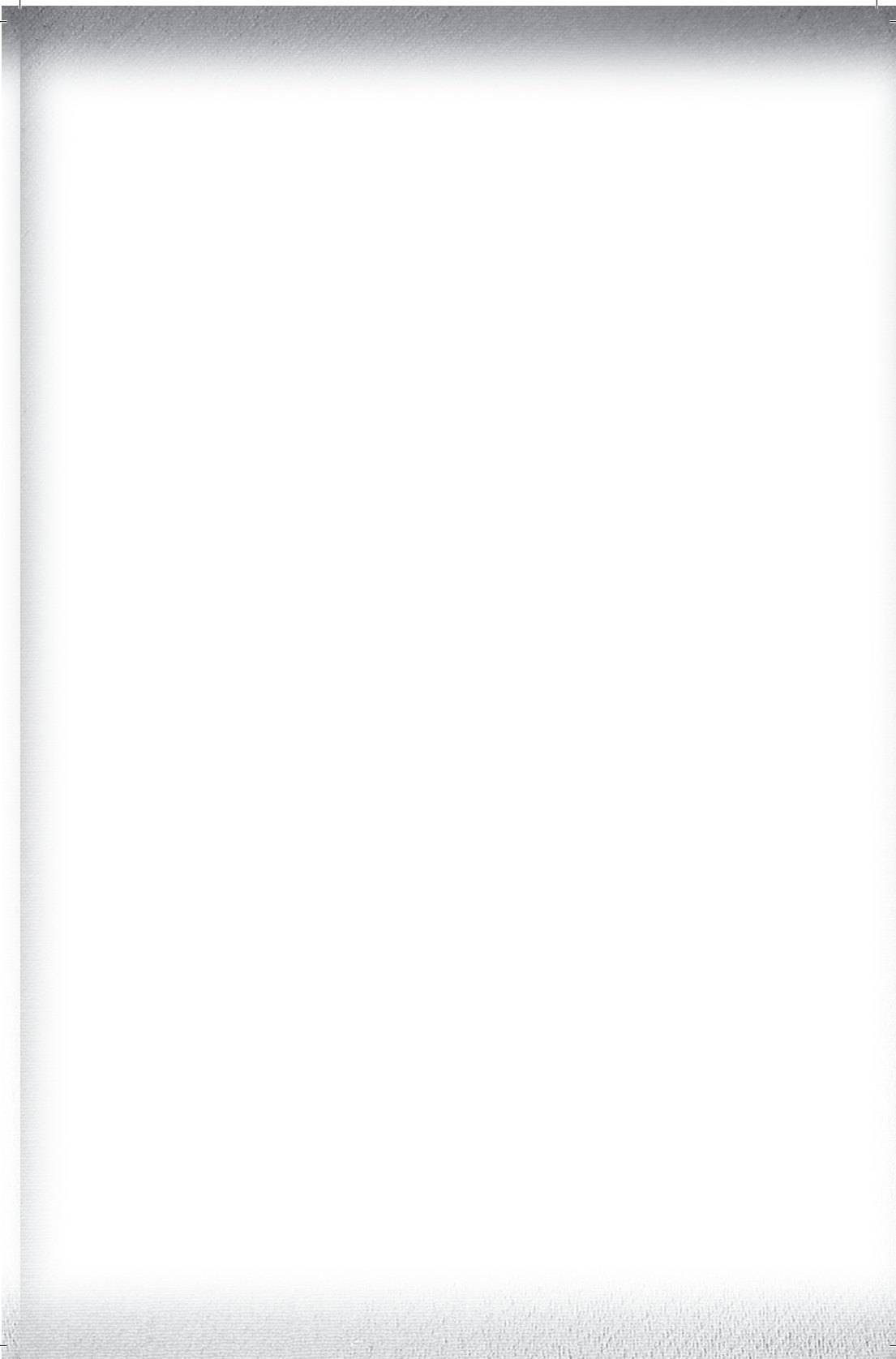
תשורה

משמחת הנישואין של
ניסן משה הכהן והנה
שיחיו
וויספיש

ח"י אייר, ל"ג בעומר
הי' תהא שנת סימן טוב
שנת הקהל

יהי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

פתח דבר

כפי שהונהג לאחרונה בקרב אנ"ש, לכבד את הבאים להשתתף ב"סעודה של שמחה" (ברית, בר מצוה, חתונה וכדומה), בנוסף ל"מטעמים ומעדנים" גשמיים, גם "מטעמים ומעדנים" רוחניים בתשורה, אשר יסודתה בהררי קודש – תשורת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע – בחתונת בתו עם כ"ק אדמו"ר מלך המשיח, שמחים אנו לכבד את המשתתפים בשמחת לבבנו בנישואי צאצאינו היקרים החתן הרב מ' ניסן משה שי' הכהן עם ב"ג הכלה המהוללה מ' חנה תחי' – בתשורה זו, הכוללת:

א. מכתבי הרבי לשידוכי וחתונת הורי החתן.

ב. מכתבי הרבי לחתונת הורי הכלה.

ג. מכתבי הרבי להולדת החתן והכלה.

ד. זכרונות שכתבה אם אבי הכלה, מרת יוכבד תחי' זלמנוב אודות בריחתה מרוסיה בשנת ה'תש"ו-ז' עם הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה שניאורסאהן, אמו של הרבי מלך המשיח, עם תמונות ומסמכים בפרסום ראשון השייכים לנכתב בפנים.

זכרונות אלו קשורים במיוחד עם שמחה זו, היות ושמה של הכלה הוא ע"ש הרבנית הצדקנית ע"ה. הזכרונות נכתבו על ידה בשפת האידיש, ותורגמו לעברית. בשל הרצון לשמור על העשירות בה נכתבו הזכרונות – נעשה התרגום מתוך היצמדות לנכתב במקור, בלי הוספות ושינויים, למעט עריכות קלות המתבקשות מאליהם.

* * *

ויהי רצון שתיכף ומיד ממש נזכה לקיום היעוד "מהרה . . . ישמע בערי יהודה ובחצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה" בהתגלות כ"ק אדמו"ר מלך המשיח לעין כל. "ונזכה זעהן זיך מיט'ן רבי'ן דא למטה אין א גוף ולמטה מעשרה טפחים, והוא יגאלנו".

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!

מוקיריהם ומכבדיהם

הורי הכלה
מנחם מענדל ומינדי זלמנוב

הורי החתן
אהרן מרדכי ואסתר בלימא ווייספיטש

תוכן

3 פתח דבר
6 כתבי יד קודש
13 זכרונות
14 הקדמה
18 רקע הסטורי
19 מבוא
21 פרק א / מגיעים ללבוב
27 פרק ב' / במחותרת ההברחה
34 פרק ג' / יוצאים לדרך!
40 פרק ד' / ב"עשלוך"
45 פרק ה' / קראקא, פולין
49 פרק ו' / בגבול הצ'כי
53 פרק ז' / תחנות מעבר במסע
58 פרק ח' / התאקלמות בפוקינג, גרמניה
65 פרק ט' / חיילי ה"עם.פי" האמריקאים
68 פרק י' / אחותי הדסה
72 פרק יא / גילוי מרעיש
79 פרק יב / בסמינר בפירסטנזייל
86 פרק יד / הנסיעה עם הרבנית
95 פרק טו / שבת ב"קיבוץ"
100 סוף דבר
106 ברכת המזון

כתבי יד קודש

V4Y 7 TAS67 PBD249 INTL BROOKLYN NY
 13 7 7250 3'5 =8- 23'534, 7,89, = LT
 No. _____ OFFICE STAMP
 BROOKLYN 5 APR. 1967
 At _____ m
 From _____
 By _____
 = VAISEICHE HALPERN 67 WELLINGTONSTWEST SALFORD7 =
 YEHEI HASHIDUCJ BESHOO TOIVO UMUTZLACHAS =
 MENACHEM SCHNEERSON +
 For free repositr at office of deliv... MRO 31
 "RAMS ENQUIRY" or call, with this form
 of by this form, and, if possible, the envelope.

מברק ברכה להורי החתן "ויהא השידוך בשעה טובה ומוצלחת"

האלפערן-מנשטער
 RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
 Lubavitch
 770 Eastern Parkway
 Brooklyn 13, N. Y.
 HYacinth 3-8250
 מנהג חנונדל שניאורסאהן
 ליובאוויטש
 770 איסטערן פארקווי
 ברוקלין, נ. י.
 ב"ה, יד' אייר תשכ"ד
 ברוקלין
 הו"ה אי"א נו"נ עוסק
 בצ"צ מוה' יוסף שי'
 שלום וברכה!
 נעם לי לקבל פ"ש ממנו ע"י תפילת ה"ה האברך הו"ה
 אי"א נו"נ בעל מדות וכו' אהרן מרדכי שי' י"ד י"ט ת"ח על שלחו
 כה"י מאמרי חסידות לכ"ף רבנו הזקן בעל התניא ושולחן ערוך,
 וכן גם מאשר זכה והו"ה תהלים עם פירוש היעב"ץ עם הוספות.
 וכאן מקום אחי להביע חקותי, אשר בשני ענינים
 האמורים ינצל ההשפעה אשר ניתנה לו מהשגחה עליונה, להפיץ אמירתם
 ולימודם, אמירת תהלים בכלל וכידוע גודל הענין בזה ע"פ מאמר חז"ל
 בקש דוד המלך (ע"ה) כי יהיו לרצון אמרי פי, ובפרט לאחרי התפלה, וכידוע
 סכתב כ"ף מו"ה אדמו"ר נשיא ישראל בזה, וכן גם לימוד תורת החסידות
 ביחיד וברבים, והובטחנו הבא לטהר, וכידוע דיוק רבנו הזקן בזה, לטהר
 גם אחריים = מסייעין אותו.
 ויהי רצון שיעשה בהאמור ובהפצת היהדות המסורתית
 ועניני' בכלל מתוך בריאות וטוב לבב.
 בכבוד ובברכה ויהי
 [Signature]

מכתב לסב החתן אודות הפ"ש של המיול"ח - אבי החתן

וייספ"ש

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYacinth 3-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש
770 איסטערן פארקוויי
ברוקלין, נ. י.

ב"ה, י"ו במנ"א חשכ"ד
ברוקלין

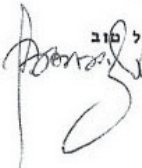
האברך הח"ת אי"א נו"נ וכו'
מה' אהרן מרדכי שי' הכהן
וב"ג הי'

שלום וברכה!

במענה על התודעה מקביעות
זמן החונתם ליום ד', י"א אלול הבע"ל,

תנני בזה להביע ברכתי ברכה
מזל טוב מזל טוב ושהתי' בשעה טובה ומוצלחה
ויבנו בית בישראל בנין עדי עד על יסודי
התורה והמצוה כפי שהם מוארים במאור שבתורה
זוהי תורה החסידות.

בברכה מזל טוב
מזל טוב

מכתב ברכה לקביעות זמן חתונתם של הורי החתן

היילפרין - מאנש.

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYacinth 3-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש
770 איסטערן פארקוויי
ברוקלין, נ. י.

ב"ה, י"ח סנ"א חשכ"ד
ברוקלין

הח"ת אי"א נו"נ עוסק בצ"צ
מה' יוסף שי'

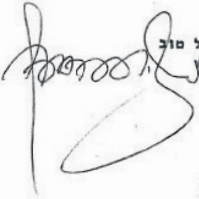
שלום וברכה!

במענה על התודעה מקביעות זמן החונת
בתן מרה אסתר בליטא ח"י עם ב"ג האברך הח"ת אי"א
נו"נ וכו' מה' אהרן מרדכי שי' הכהן ליום ד', י"א
אלול הבע"ל,

תנני בזה להביע ברכתי ברכה מזל טוב
מזל טוב ושהתי' בשעה טובה ומוצלחה ויבנו בית בישראל
בנין עדי עד על יסודי התורה והמצוה כפי שהם מוארים
במאור שבתורה זוהי תורה החסידות.

והוא זוג' הי' ירום מהם רוב נחת יהודי
אמיתי חסידותי.

בברכה מזל טוב
מזל טוב

מכתב ברכה לאב אם החתן לקביעות זמן החתונה

זילמנדל - זילמנדל

<p>RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON Lubavitch 770 Eastern Parkway Brooklyn, N. Y. 11213 Hyacinth 3-9250</p>	<p>מנחם מענדל שניאורסאהן ליובאוויטש 770 איסטערן פארקוויי ברוקלין, נ.י.</p>
---	--

ב"ה, כג' שבט תשמ"א
ברוקלין, נ.י.

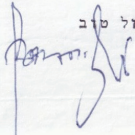
האברך הו"ה אי"א נו"נ וכו'
מו"ה מנחם מענדל שי'
וב"ג תי'

שלום וברכה!

במענה על ההודעה מקביעות זמן חתונתם
ליום ה' אדר הבע"ל,

הנני בזה להביע ברכתי ברכת מזל טוב
מזל טוב ושטהי' בשעה טובה ומוצלחת ויבנו
בית בישראל בנין עדי עד על יסודי התורה
והמצוה כפי שהם מוארים במאור שבתורה זוהי
תורה החסידות.

בברכת מזל טוב
מזל טוב

מכתב ברכה להורי הכלה לקביעות זמן חתונתם

שטינמץ-ברוקלין

<p>RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON Lubavitch 770 Eastern Parkway Brooklyn, N. Y. 11213 Hyacinth 3-9250</p>	<p>מנחם מענדל שניאורסאהן ליובאוויטש 770 איסטערן פארקוויי ברוקלין, נ.י.</p>
---	--

ב"ה, ו' אדר תשמ"א
ברוקלין

הרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ
כו' מו"ה צבי מאיר שי'
וזוג' תי'

שלום וברכה!

במענה על ההודעה מקביעות זמן חתונתם
נכדתם מרת פרומט מינדל תי' עם ב"ג שי'
ליום ה' אדר הבע"ל,

הנני בזה להביע ברכתי ברכת מזל טוב
מזל טוב ושטהי' בשעה טובה ומוצלחת ויבנו
בית בישראל בנין עדי עד על יסודי התורה
והמצוה כפי שהם מוארים במאור שבתורה זוהי
תורה החסידות.

וירוו מהם ומכל יו"ה שי' רוב נחה יהודי
חסידותי.

בברכת מזל טוב
מזל טוב

מכתב ברכה לרב הכלה לקביעות זמן החתונה

ווילספיש - לונדון

<p>RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON Lubavitch 770 Eastern Parkway Brooklyn, N. Y. 11213 493-9250</p>	<p>מנחם מענדל שניאורסאהן ליובאוויטש 770 איסטערן פארקוויי ברוקלין, נ. י.</p>
---	--

בי"ה, ט"ו תמוז תשמ"ה
ברוקלין, נ. י.

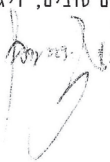
הרה"ח אי"א נוי"נ עוקס בצ"צ
מוה' אהרן מרדכי שי' הכהן

שלום וברכה!

במענה על ההודעה אשר נולד להם בן למזל טוב
והכניסוהו לבריתו של אברהם אבינו ונקרא שמו בישראל
ביסן משה שי' הכהן,

הנה יה"ר מהשי"ת שכשם שהכניסוהו לברית כן
יכניסוהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים, ויגדלו
ביחד עם זוג' תי' מתוך הרחבה.

ברכת מזל טוב

מכתב ברכה להולדת החתן

זלמנוב - ברוקלין

<p>RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON Lubavitch 770 Eastern Parkway Brooklyn, N. Y. 11213 493-9250</p>	<p>מנחם מענדל שניאורסאהן ליובאוויטש 770 איסטערן פארקוויי ברוקלין, נ. י.</p>
---	--

בי"ה, אדר"ח אדר תשמ"ז
ברוקלין, נ. י.

הו"ח אי"א נוי"נ וכו'
מוה' מנחם מענדל שי'

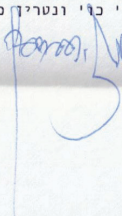
שלום וברכה!

במענה על ההודעה אשר נולדה להם בת למזל טוב
ונקרא שמה בישראל חנה שתליטי"א,

הנה יה"ר מהשי"ת שיגדלה ביחד עם זוג' תי'
לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבה.

- ידוע מכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע, אשר
מנהגנו הוא לאמר גם בלידת בת לתורה ולחופה
ולמעשים טובים, ע"פ מרז"ל (ברכות י"ז א) נשים
במאי זכ"ן באקרוי כו' באתנוי כו' ונטרין כו'.

ברכת מזל טוב

מכתב ברכה להולדת הכלה

ווֹיִסְפֵיט - סלפורד

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn, N. Y. 11213
493-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש

770 אימפרן פארקווי
ברוקלין, נ.י.

בי"ה, ר"ח סיון תשמ"ח
ברוקלין, נ.י.

הרה"ח אי"א נו"כ עוסק בצ"צ
מוה' אהרן מרדכי שי' הכהן

שלום וברכה!

במענה על ההודעה אודות יום הולדת השלישי של בנם ניטן משה שי' הכהן

הנה מועתק לקמן חלק ממכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר צוקלה"ה נבג"מ זי"ע
בנוגע למנהגי ישראל בזה. ויה"ר מהשי"ת שיגדלו ביחד עם זוג' תי' לתורה
ולחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבה.

בברכה

וד"ל כ"ק מו"ח אדמו"ר.

..... ובדבר גזיקת השערות - אפשערעניש - הוא דבר גדול במנהגי ישראל
ועיקרו הוא בהחינוך והשארות פיאות הראש, ומיום הגזיזה והנחת הפיאות של
הראש, נהגו להדר להרגיל את החינוך בענין נשיאת ט"ק וברכות השחר וברכת
המזון וקיש שעל המטה. והשי"ת יהי' בעזרם שיגדלוהו לתורה ולחופה ולמעשים
טובים מתוך פרנסה בהרחבה ובמנוחה הדעת בגשמיות וברוחניות.

הפי"נ שבמכי יקרא בעת רצון על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר.

נ.ב. להעקתו ההערה במשי"כ באגה"ק לאדה"ו עיקר העסק במערה הי' בנגלה ולכן
הי' יב-ג שנה שג"ד (בנגלה) אי"ז זמן כ"כ וכו' - אי"ז באווארענט ע"י
ההוספה (באגה"ק) שאז היו תר סדרי משנה שבפשוט אין עיון השקו"ט בזה
לגבי חלק המאה מזה.

מכתב ברכה לאפשערוניש של החתן

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn, N. Y. 11213
493-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש

770 איסטערן פארקוויי
ברוקלין, נ.י.

ביה, ייט-כייף כסלו
ב-ג פי וישב, הי'חשמי"י
ברוקלין, נ.י.

הרהי"ח הווי"ח אי"יא נו"ינ עוסק בצי"צ
כו' מו"יה אהרן מרדכי שי' הכהן

שלום וברכה!

המכי נח' וח"ח.

וכהוראת אדמו"ר הזקן בעל הגאולה דימים אלה -
באה"ק שלו הידועה ד"פוחחין בברכה" -

פתיחת מכתבי זה בברכה לכל המצטרך בגו"ר - כולל
לבשו"ט תכה"י,

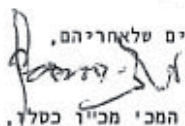
וכהוראת ימי חנוכה הקרובים וטמוכים - להוסיף
ולהעלות בקודש, בכל עניני טוב,

שהרי גם כל טוב גשמי - כל הי"עובד את הוי' בשמחה
ובטובת הנפש הטוב הזה מסיר ממנו כל הדברים המונעים" מתומ"צ,
ומשפיע ו"מחזיק את ידו לעשות" התומ"צ.

- כדברי הרמב"ם הידועים (הלי' חשובה פ"ט).

בברכת חג הגאולה
ולימי חנוכה שמחים
ומאירים

מאירים גם בימים שלאחריהם,
בכל ימות השנה

נ.ב.

נתקב המשלוח ובנחמים נחקבל המכי מכ"ו כסלו,
ובקשר לימי ההולדת - תהי' אצלם שנת הצלחה בגו"ר.

ווייספיס-סלפורד
RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn, N. Y. 11213
493-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש

770 איסטערן פארקוויי
ברוקלין, נ.י.

ב

למשי"כ בנוגע לשפודין של ברזל האמור בחנוכה
(בפטיקתא דרי"כ), עיין שם שהיו שמונה (לא שבעה).
נראה משי"כ בזה בצעפ"נ לרמב"ם מג"לה (פ"ג, ה"ב) -
דשפוד אחד בכל יום.

כן בברזל אין גביעים וכו'.

מכתב כללי-פרטי לאב החתן, ובסופו הוספה של הרבי - תשובה להערת אבי החתן

KOLEL AVRECHIM
770 Eastern Parkway
Brooklyn, N.Y. 11213
U.S.A.

כולל אברכים
שע"י מזכירות
כ"ק אדמו"ר שליט"א

ב"ה. ז"ך ניסן ה'תשמח

כבוד הרה"ח וכו' מוה"ר אהרן מרדכי הכהן שי'

שלום וברכה,

כ"ק אדמו"ר שליט"א הואיל למסור לנו את הערתו לספר "מראי מקומות",
והננו מביעים את תודתינו על כך,
ובנוגע לעצם ההערה:

בודאי יפה העיר שע"פ דברי האוה"ח הק' הי' לנו להוסיף במ"מ
להל' כלי המקדש פ"ג הי"י את הציון לבמדבר ד, יט, וכן לציון גירסא זו ברמב"ם.
ואמנם, אף הסמ"ג, במל"ח רצז, אשר, כידוע, הולך בעקבות הרמב"ם הביא כתוב זה,
היינו "איש איש על עבודתו ואל משאו". ובהגה"ה שם מצויין לרמב"ם זה.

ואולם, לאידך גיסא, גם הציון הנדפס בספר "מראי מקומות"
לנשא ד, מט (שהוא ע"פ הגירסא ככמה דפוסים, כולל דפוס רומי). יש לו עיקר.
והוא בקרית ספר להמב"ט שמביא בפירושו, כ' פעמים, הכתוב דפ' נשא "על עבודתו
ועל משאו".

[וברא"פ יש לומר שיש מעלה בכתוב דפ' נשא, כיון שקאי בכל הלויים,
משא"כ זה דפ' במדבר שאירי בכני קהת דוקא (ראה ספרי קרח יח, ג: אין לי אלא בני
קהת כו').]

והרי ידוע דרכו של הרמב"ם ליקח אפילו דרשה הנידחת בגמרא כשהיא
פשוטה יותר ולפעמים מביא פסוק שלא נזכר בגמ' כלל מאחר שהוא מבואר יותר (וכמ"ש
ביד מלאכי כללי הרמב"ם כלל ד'').

סוף דבר, לענ"ד אין להשמיט הציון הנדפס לפ' נשא כ"א להוסיף גם הציון
לפ' במדבר, ובעז"ה בקונטרס מילואים הבא נעשה כך.

והננו כופלים תודתינו על הערתו ומבקשים על להבא.

בברכת התורה,

בשם המערכת

י"ג תמוז ה'תשמח

מכתב מ"כולל אברכים" שנכתב כתשובה להערת אבי החתן בהוראת הרבי

זכרונות

מיציאת הרבנית חנה ע"ה מגלות רוסיה אל עולם החרות היהודי

הרבנית הצדקנית מרת חנה נ"ע שניאורסון

הקדמה

בוודאי צמאים אתם לשמוע ומצפים לסיפורים יוצאי דופן מחייה הנשגבים של הרבנית הצדקנית האצילית המפורסמת מרת חנה נ"ע – אם כבודה מלכותית של מנהיג הדור – כ"ק אדמו"ר שליט"א – מה"מ.

לפי בקשת הועדה המארגנת רוצים לשמוע דוקא סיפורים מפי אלו שזכו להיות במחיצתה של הרבנית האצילית המכובדת – אם מלכותית של כ"ק אדמו"ר מה"מ – ששמה מאירה למרחקים! כשבכל פינות העולם (כמעט בכל בית חב"די מתנשאת שמה – חנה – לאחת הבנות! כשזאת התזכורת חיה והזכרון נצח לדורי דורות! זכות מיוחדת כזאת כמעט לא פוגשים (או לא פוגשים בכלל) בהיסטוריה של נשים בעולם כולו ומעט מאוד בין נשים יהודיות! מובן מאילוי שהבנין המפואר הזה – בנין עדי עד – המבוסס ביסודו על דרך של מעשים טובים ומידותיה התרומיות! של אהבה עילית לכל יהודי! לכל אנושי! יראת השם, אהבת השם! ואהבת עולם ומלואו! על דרך של החסד הגבורה והשלום שזורים עם מסירות-נפש על אנושית, הכרוכה עם סכנת נפשות ממשי... – מה דלים, ומה מעטים כל המילים, כל סיפורי-סיפורים כלפי גודל אישיותה של הצדקנית בחסדי ה' – בכל דרכיה – בכל ימי חייה בכל מקום, ובכל עת!...

אמר ה"בעל שם טוב": "סיפור הוא כמו ספיר – אבן יקרה, חזקה ויפה שיופיה חודרת לכל לב וכובשת כל לב... אבן יקרה לא משתנה בכל מקום ואפילו ברפש היא נוצצת תמיד!"

אמר הרבי ה"צמח צדק": – "סיפור חסידי – הוא נפש החסידות! ניגון חסידי – חיות חסידית! התועודות חסידית – נשמה חסידית!"

מסירות-נפש אצל חב"ד – התרוממות הנפש בלי גבול, בלי חשבון (של) וואריאציעס, למעלה מנימוקים פרטיים, זה מעיין ששופע כוחות רוחניים – עם כל הנשמה – עם כל המסירות והאמת!

אני תפלה ותודה אין סופית לה' שזכיתי להיות בין אלה שנכחנו בזמנים הקשים והנעלים של גבורת-יציאה של אנשי חב"ד – אז ליובאוויטש – מרוסיה, בהיותה אחת מהמאורעות ההיסטוריות הכבירות ביותר – "יציאת מצרים מסטאלין"... תקופה גדושה של פחד יסורים וסבל, ששום עט ושום מחשבה אנושית לא בכח לתאר את הניסים והנפלאות שהתרחשו על כל שעל... ולא מתואר את הכוחות הכבירים בגבורה של האנשים היקרים האלה ומסירות נפשם אמיתית גם העובר גבולות!!! באור המצב ששרר אז בבריה"מ, לא היה כל סיכוי בדרך הטבע להשתחרר – מהכלא – רוסיה האדירה... בהיותם כל ימי חייהם סגורים ומסוגרים בגהינום מאחורי שערי הברזל, שאפילו זבוב לא יכל ולא "חלם" לעבור גבול לארץ אחרת, הנמצאים מתמיד בפחד עצורים ורדיפות יום נגד כל ניד של יהדות ושל חופש מחשבה וחופש של מעשים ורוח...

כשהפטע של גניבת הגבול נחשב לפשיעה נוראה על כל פשעים שבעולם... מי חשב ומי פילל לעשות דבר שכזה – יציאה של עשרות ומאות משפחות מטופלים בתינוקים, ילדים מכל הגילים, בזקנים חלשים ועייפים... לברוח מתחת לאף של הנ.ק.ו.ד. האיזמים

והנוראים, כשפחד מהשלטון רובץ על כל נפש מכל פנה, בכל עת, בכל מקום... הלא נראה שזכה אפילו לא בחלום חלומות!... את הסודיות הניסית והנפלאה שאפפה מאות משפחות בעשרות ערים כאיש אחד... "יוציאים" – מילה הקדושה נשמרה בנשמתם לחיים או חלילה לסיביר!... כך נשמר הסוד הכמוס בלבבות האנשים הגבורים האלה כדי שכל הענין של בריחה לא יפריע ליקריהם – היהודים – הנשארים שם... כשמעטים מאנ"ש כבר היו נתפסים מאחורי הסורגים ועצורים כידוע... חפים מפשע – רק עבור יהדותם. ובתקוה ותפילות לעלותם לארץ המובטחת – ארץ-הקודש!

ענין של האירגון המחתרתית... "מסעותם" (נסיעתם) סבלנותם יסוריהם... וכו' וכו' של רבים כבר רשומים! כתובים ומתוארים (פחות או יותר) בספרים ורשימות הנהדרים של כמה מאנ"ש. מפורסמים והידועים כעת, כמובן אחרי שהשתנו הזמנים הפוליטיים, ונפתחו שערי מלכות הרשעה... ספרים כמו של הרב ששונקין נ"ע, הרב גרשוני, של ר' שוסטרמן, ר' פוטערפס, רשומים בספר תולדות חב"ד ברוסיה וכו' כו'. ספרים שחודרים עמוק עמוק לנשמה ובלתי נשכחים לדורי דורות!... אך כיוון שבאף ספר לא פגשתי את סיפור יציאה של הצדקנית הרבנית נ"ע בפרטיות חוץ מהנקודה של גבורתה ביציאתה יחד עם אנ"ש בשנת ה'תש"ו, [ברצוני לציין למאמרו הנפלא של] הרב ר' יעקב יוסף רסקין ז"ל, [בן] יש קטע מעניין מאוד, וברצוני להעתיקו בשביל בהירת המצב (זמנים הלא מוכרים לי בקשר עם הרבנית נ"ע):

במחיצת הרלו"צ והרבנית חנה

- "בחורף תש"ו יצאה מאלמא-אטא הרבנית הצדקנית חנה נ"ע (אמו של כ"ק אדמו"ר שליט"א) והגיעה למוסקבה בחשאי, הרבנית שהתה בביתו של ידידנו הרה"ת ר' דובער ריקמן (שגר עכשו בנחלת הר חב"ד), שגר בפרוור ליד מוסקבה, בקראסקאווע, הרבנית הודיעה לי שברצונה להפגש עמי, לא רק אני פחדתי.. אלא גם הרבנית פחדה... לכן, נפגשנו ביער ליד העצים, שלא יגלו אותנו. הויכוח בינינו היה על דרך נסיעתה מרוסי"ה. הרבנית התעקשה לנסוע בדרך ישרה ולא בגניבה כמונו.. זכורני שהרבנית אמרה לי בלהט הויכוח, יש לה בן באמריקה באופן רשמי לכן תבקש איחוד משפחות. נסיתי להסביר לה, שידוע לי מהרבה מקרים שהגישו בקשה לאיחוד משפחות ולא נענו, בסוף הצלחתי להשפיע עליה ואחותי שרה (די מומע שרה) מסרה לרבנית הנעלה את הרשיונות שלה, שהחזקנו זמן רב לעת מצוא שהרבנית תוכל לצאת מרוסי"ה..

לשמחתנו הרבה הרבנית יצאה עם כל אנ"ש, ועברה בחסדי ה' אל הגבול בשלום והגיעה בשנת תש"ז לפריו. כפי הידוע לכל, בא אז בנה חתנא דבי נשיאה של האדמו"ר הקודם לפריו ומשם נסעו לברוקלין" –

ראיתי גם בשבועון "כפר חב"ד" סיפור מעשה, הכתוב במסגרת מיוחדת, של אחד מאנ"ש, שהוא (כאילו) ליוה את כבוד הרבנית בנסיעתה מפאקינג לפגישה עם בנה בפריו. כנראה מרוב התרגשות על גודל מעשיו.. שזה כמובן דברי דמיונו.. ולא סתם... כי במשך זמן היותה בפאקינג נעשתה אישיותה המפורסמת ביותר – והנכספת מכל אחד לעזרתה...

מהתגובות על הספר "אם בישראל" - זכרונות שהרבנית כתבה:

שירת חנה - נ. בן יוחנן

העתירה הנסיכה המקום, כשכל איש וכל לב נמשך לחכמתה ואצילותה ותשומת-לבה העליונים!

כותב צבי יאיר המשורר:

"היא פשוט כבת מלכים. כל מילה, כל תנועה - היתה אריסטוקרטית, ויחד עם זאת כה טבעי ופשוט וגלוי-לב. רק נסיכה יכולה לאחד בתוכה את שני ההפכים הללו".

ציטוט מ"שמועסן מיט יוגנד", השוון השכ"ה:

. . די רביצין חנה ע"ה איז געווען א זעלטענע פרוי, וואס האט געמאכט א שטארק איינדרוק מיט איר אריסטאקראטישן אויסזען און אינערליכע חן, וואס האט ארויסגעשטעלט פון איר ליכטיקן, און שטענדיק ליבלעכן, געזיכט. זי איז געווען העכסט באלערנד און א בעלת מידות טובות, און האט געהאט א טיפע פארשטענדיש אין אידישע און אלגעמיינע עניינים. בא איר איז געווען אן אפענע הויז און זי איז געווען פריינטלאך צו אלמען.

איר גרעסטע פארדינסט איז, נאטירלעך, דאס וואס זי האט אויפגעהאדעוועט א זון, וואס איז דער ליובאוויטשער רבי שליט"א, און האט אזוי ארום באמת פארדינט דעם טיטול - "א געבענטשטע מוטער" ("אשרי יולדתו").

איר זכות זאל מגין זיין אויף אלע אידן.

ת.נ.צ.ב.ה.

[= הרבנית חנה ע"ה, היתה אשה מיוחדת, שעשתה רושם חזק עם המראה אריסטוקרטי והחן-הפנימי שלה, שנבע מהפנים המאירות והאוהבות תמיד. היא היתה מלומדת גדולה ובעלת מידות טובות, והיה לה הבנה עמוקה בענייני יהדות ובעניינים כלליים. אצלה היה בית פתוח והיא היתה ידידותית לכולם.

שכרה הגדול, כמובן, הוא זה שהיא גידלה בן, שהוא הרבי מליובאוויטש שליט"א, וכך היא הרוויחה באמת את התואר "אשרי יולדתו".

זכותה תגן על כל ישראל.

ת.נ.צ.ב.ה.]

* * *

אודות מעלת ספר בכלל, כותב ואומר כ"ק אדמו"ר הרי"צ:

"כל אחד ואחד מאנ"ש ותלמידי התמימים יחיו, צריך להעלות בכתב על הגליון - באיזה שפה שנקל לו יותר אם בלשון הקודש או בשפה המדוברת - את כל זכרונותיו, ומי שכבד לו לכתוב בעצמו הנה לגודל עוצם טובתו הפרטית בגשמיות וברוחניות ולטובת הכלל ולזכות בזכותי הקדש ישתדל להשיג מי שיוכל לכתוב את אשר יספר לו".

(אגרות קודש הרי"צ חלק ה, עמודים צ"ז - צ"ט).

כששני חסידים הביאו לרבי ישראל מרוז'ין לקבל את הסכמתו לספריהם, אמר:

"אנו הולכים לפי הסדר שהי"ת נתן לנו את התורה הקדושה, מקודם ספר בראשית - סיפורי צדיקים, כמו שהמדרש אומר: במי נמלך בנשמותיהן של צדיקים; ואחר כך את ספר שמות - החודש הזה לכם.

שני המחברים הם חסידים בעלי צורה, ושני החיבורים הם חידושים נפלאים. חידושי התורה מספרים את הלמדנות והסברות שחידש המחבר בתורה הקדושה, ואילו הסיפורי צדיקים מספרים את החידושים שהשי"ת חידש ומחדש בעולמו. לכן הקדמנו במתן ההסכמה על ספר סיפורי צדיקים – לפני ההסכמה לספר חידושי התורה!"

(אגרות קודש הרי"צ חלק ו, עמודים ע"ה ע"ז)

"כאשר מספרים סיפור אמיתי הרי זה מעמידו על האמת ומעמידו על השלום... על המספר סיפור לספרו עם כל הסובב את הסיפור, כדי שלמאזין ידמה שהוא חי שם."

(ספר השיחות תש"ד, שבת פרשת נשא סעיף ו)

"כשמספרים סיפור – הרי זה ההתקשרות במדרגת המעשה של הצדיק"

(ספר השיחות תש"א (בלה"ק) עמודים ע"ב-ע"ג)

אמר כ"ק אדמו"ר הצ"צ:

"מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים – צריכים לספר סיפור חסידי, ובסיפור עצמו יוצאים ממצרים."

(התמים – חוברת ח', עמודים ח-ט)

אמר רבינו הזקן:

"כששמענו תורה מהרבי – הרב המגיד ממזריטש – ה' זה לגבנו תורה שבעל פה, וכשמענו סיפור מהרבי – ה' זה לגבינו תורה שבכתב.

סיפור הצדיק זה תורה שבכתב."

(לקוטי דיבורים ג', לקוט כ"ג אות ל')

ספרה הרבנית מרת רבקה ששמעה מהצמח צדק:

"סיפור חסידי הוא הנפש של החסידות."

(התמים – חוברת ח', עמודים ח-ט)

"הסיפור לא ה' אצל זקני החסידים כעין סיפור מעשה, אלא שאלת-חיים... בתוך הסיפור חבוי ה' החיות."

(לקוטי דיבורים, חג הפסח תרצ"ד)

"כשהמהר"ש סיפר סיפור, אימרה שלו נוגעת בכל עשר כוחות הנפש."

* * *

באזירונדיק זיך אפן גרונט פון די אנווייזונגען און ווענדונגען פון כ"ק אדמו"ר הריי"צ צו אנ"ש שרייבן זכרונות -

...העזתי מיט מיין באשיידענעם וויסן און שוואכער פען, אראפברענגען אף פראסטע פאפיר אפערזענלעכן געשיכטע-איבערבליק פון אונדזער חסידישער מסע-רייזע "יציאת פון די שטאלענע פארשלאסענע טירן" און בעיקר צוזאמען מיט דער הייליקער אצילעס'דיקער רבנית חנה – אם הרבי מלך המשיח! במובן בין קודש לחול!...

על יסוד ההוראה והפניה הכללית של כ"ק אדמו"ר הריי"צ לאנ"ש, לכתוב זכרונותיהם - ... העזתי, בידיעותיי הצנועות ובקולמוסי הדל, להעלות עלי-גליון סקירה היסטורית אישית מן המסע החסידי שלנו – היציאה מאחורי "מסך הברזל" (וכמובן, 'להבדיל בין קודש לחול' - (המסע ביחד עם הרבנית הקדושה והאצילה, הרבנית חנה – אמו של הרבי מלך המשיח.

רקע היסטורי

מלחמת העולם השנייה – מלחמה בהיקף עולמי, שניטשה בין השנים 1939-1945 ורוב מדינות העולם היו מעורבות בה. המדינות הלוחמות התארגנו בשני גושים: "הציר" בראשות גרמניה, איטליה ויפן, ו"בעלות הברית" שבראשן בריטניה, ארצות-הברית וברית-המועצות.

המלחמה החלה ב-1 בספטמבר 1939, עם פלישת צבאות גרמניה לפולין, ונסתיימה באירופה ב-7 במאי 1945, עם כניעתה של גרמניה, ובאסיה ב-2 בספטמבר 1945, עם כניעתה של יפן. וכאשר ב-1 בספטמבר 1939 פלשו צבאות גרמניה לפולין, הכריזו בריטניה וצרפת מלחמה על גרמניה וכך פרצה מלחמת העולם השנייה.

עוד קודם לכן בקשו ברטניה וצרפת להקים חזית משותפת עם ברית המועצות נגד גרמניה, אך ב-23 באוגוסט חתם שר החוץ הסובייטי מולוטוב על חוזה אי-התקפה עם גרמניה, ובכך אפשר להיטל-ימח שמו וזכרו לעולמי עולמים... – להגשים באין מפריע את תכניתו במערב... השלב הראשון של המלחמה (ספטמבר 1939 – יוני 1941) עמד בסימן של נחונות גרמניים.

בשנים 1939-1940 סיפחה ברית-המועצות לשטחה כמה מן הארצות הבלטיות... ב-2 ביוני 1941 פלשו שלשה מליון חיילים של גרמניה ובעלות בריתה לברית-המועצות, בחזית שארכה כ-3,000 ק"מ. היתה זו אחת מהתקפות-פתע הגדולות בהיסטוריה, והסובייטים – שסמכו על חוזה אי-ההתקפה שלהם עם גרמניה – לא היו מוכנים לה. בינתיים קצרו הגרמנים הצלחות... בחזית הצפונית כבשו את המדינות הבלטיות, ובחזית הדרומית את קייב ואת מערב אוקראינה (גם קרים). הם הטילו מצור על לנינגרד והגיעו עד למרחק 60 ק"מ ממוסקבה.

לאחר הכנות מרובות נחתו ב-6 ביוני 1944 כרבע מיליון חיילים של בעלות-הברית – בתוכם אנגלים, אמריקאים, קנדים, אוסטרלים ועוד – בתוך נורמנדיה שבצרפת. לאחר חודש הגיע מספרם למיליון, וב-18 ביולי פתחו הצבאות הללו, בפיקודו של גנרל אייזנהאואר במתקפה גדולה.

באוגוסט נכבשה צרפת. הכוחות האמריקאים נפגשו ב-25 באפריל על נהר האלבה. וב-7 במאי נכנעה גרמניה. המלחמה ביפן נמשכה, ביום 6 באוגוסט הוטלה על העיר היפנית הירושימה פצצת האטום הראשונה. ב-8 באוגוסט הוטלה פצצה שנייה על נגסאקי. ב-2 בספטמבר נכנעה יפן לבעלות הברית. בוועידת ילטה שבקרים נפגשו בפברואר 1945 שלושת הגדולים – צ'רצ'יל, רוזוולט וסטלין – ודנו לא רק בנושאים צבאיים אלה גם בעתידה המדיני של גרמניה.

המלחמה הסתיימה באירופה ב-7 במאי 1945 עם כניעתה של גרמניה. ובאסיה ב-2 בספטמבר 1945, עם כניעתה של יפן.

מלחמת העולם השנייה הייתה המלחמה הגדולה בהיסטוריה, ומרובת הקרבנות ביותר. כ-18 מיליון חיילים משני הצדדים נפלו בה, והיא עלתה למדינות הלוחמות כ-1,600 מיליארד דולר. ששה מליון מבני העם היהודי נכחדו במלחמה זו, שבמרוצתה הפעילה גרמניה מכונת השמדה, שהעולם לא ידע כמותה (ע"ע שואה)...

מבוא

בין קודש לחול!
בין חול לקודש!

א קורצע פערזענלעכער היסטארישער איבערבליק פון איבערלעבונגען אין א מסע-רייזע פון א גרופע-חסידים אין די נאך מלחמה יארן 1946 – 1949, איינטייל נעמען אין פארשפרייטונג פון חסידות חב"ד און חב"דער קהילות פון רוסלאנד אין איראפע, אמריקע, ארץ ישראל, אפריקע, אוסטראליע אסיא וכו' און דער גאנצער וועלט.

סקירה הסטורית קצרה אישית מחוויות מסע קבוצת-חסידים אחת, אחרי שנות המלחמה בשנים 1946-1949, שהוסיף והביא להתפשטותה של חסידות חב"ד והקהילות החב"דיות של רוסיה באירופה, אמריקה, ארץ ישראל, אפריקה, אוסטרליה, אסיה וכו' – בעולם כולו.

עד ביאת הגואל!

בימינו ממש! אמן ואמן!

יה'ה כן!!!

מכתם

וויפל עס וועלן זיך בלעטער שרייבן,
וויפל עס וועלן זיך ביכער קלייבן,
קיינמאל אף פאפיר וועט ניט בלייבן
מענטשלעכער צארן... פרייען... און ליידן...
קיינמאל וועלן ווערטער אין זיך ניט אנטהאלטן
דעם יידישן מסירות-נפש'דיקן כוח
צעשטראלטן...
און די געטלעכע נפלאות'דיקע ניסים
וואס אין דעם זיינען באהאלטן!...
קיינמאל וועלן געפילן
מיט ווערטער זיך ניט קענען פארפילן...
זיך קענען ניט ערפילן...
זיך קענען ניט פארשרייבן
זיי זאלן זיך ניט צערייבן...
זיי זאלן זיך ניט צערייבן...
זיי זאלן זיך ניט צערייבן...
זיי זאלן זיך ניט צערייבן...

ריבוננו של עולם!!!

ווי זאל איך דיר דאנקען
פאר די גוטע געדאנקען
וואס דו טוסט מיר בריינגען,
טוסט מיר שיינקען,
טוסט מיך טראכטן און
דיינקען...
פארשרייבן זיי אף פאפיר,
לויבן און דאנקען דיר
וואס אן ערהייבענע
פארפאסונג האסט מיר
געגעבן אין לעבן,
טאג און נאכט
אין זיי פארגאפט!....

עס איז גאר ניט "פשוט" און גאר ניט לייכט "ארויסציען" און פאנדערוויקלען פערזענלעכע טייערסטע ערינערונגען און פאסירונגען פארבונדענע מיט טייערע, ליבע, הייליקע געשטאלטן פון נשמה – טיפעניש, דורך יארן באהאלטענע מיט זייער אנדיינק צעשטראלטן. וואס לעבן אין הארצן און אין זיכרון – ווערן ניט פארגעסן און ניט פארלארן, וועלכע שפרייטן זיך אין ליכטיקע שטראלן פון ערהייבונג און הייליקער גייסטיקער ווירקונג (השפעה) אף דור דורות!...

דער גרייסער זכות צו זיין במחיצת פון דער אצילות'דיקער צדקנית הייליקער – האם המלכותית של כ"ק אדמו"ר מה"מ – הרבנית מרת חנה נ"ע, וואס איז מיר געגעבן געווארן פון אויבן, טו איך דעם באשעפער אימער דיינקען און לויבן, דיינקען און גלויבן, אז ער איז מיר געשאנקען געוואכן אין זכות פון די טייערע הייליקע עלטערן נ"ע הצדיקים, ליובאוויטשער חסידים, דעם רבי'נס (פריערדיקן נ"ע) הייליקע שלוחים אין קרים (האלב אינדזל), צדיקים וישרי-דרך און ישרי-לב מיט אומגעהויער חסידישער מסירות נפש'דיקייט (אין אלע געביטן) פאר יידישקייט אין די שווערע, פארשוועכטע "שטאלענע" סטאלינ'ס צייטן...

מיט שטענדיקן רצון (וועלן) און טרוים פון אונדזערע ליבע, גייסטיק - מונטערהאפטע עלטערן צו זיין אין דער הייליקער לאנד פון גאט'ס באגער - אין לאנד פון יידישן גייסט... זייער ווארט פאר אונדז (זייערע קינדער) איז געווען און איז אימער קודש קדושים!... מסירות נפש איז דער גרונט און יסוד פון ליובאוויטש, וואס דריקט זיך אויס אין אלע [מעשים] – חסידישע טעטיקייטן אין יעדער צייט און אין יעדער ארט!...

כלל לא "פשוט" וכלל לא קל "לחשוף", ולעטוף יחד את הקורות ואת המאורעות האישיים כה-יקרים הקשורים בעצמותה הלבבית, הקדושה והיקרה של תוך-תוכי הנשמה, אחרי שנים בהם הוסתרה קרנתם. מאורעות, שחיים בלב ובזיכרון; מאורעות שאינם נשכחים ואינם אבודים; מאורעות, המפיצים קרני אור והוד, והשפעה קדושה ורוחנית על דורי דורות!...

הזכות הגדולה להיות במחיצתה של הרבנית הצדקנית, הקדושה והאצילה – האם המלכותית של כ"ק אדמו"ר מה"מ – הרבנית מרת חנה נ"ע, שניתנה לי מלמעלה, מודה הנני ומהללת תמיד את הקדוש ברוך הוא; מודה ומאמינה שהוא העניק זאת לי בזכותם של הורי היקרים והקדושים נ"ע הצדיקים, ליובאוויטשער חסידים, שלוחי הקדושים של הרבי הקודם נ"ע בחצי-האי קרים, צדיקים וישרי-דרך וישרי-לב עם מסירות נפש חסידית נעלית (בכל מצב) ליהדות, בזמנים הקשים והארורים, בימי שלטון סטאלין...

עם רצון וכמיהה תמידית של הורינו האהובים ואמיצי-הרוח להיות בארץ הקודש, ארצו של הקדוש ברוך הוא – בארץ של רוח ישראל...

מילה שלהם, לנו, ילדיהם, היתה ותהיה לעד קודש קדושים!...

"מסירות נפש" זהו הבסיס והיסוד של ליובאוויטש, שמתבטאת בכל – המעשים וההנהגות החסידיים בכל זמן ובכל מקום!...

פרק א / מגיעים ללבוב

די ידיעה וועגן ארויספארן פון רוסלאנד איז דערגאנגען צו אונדז (צו מיר) ווי א פארכישפ'טער געהיים-סוד... צווישן די ליובאוויטשער יידן און האט אויפגעהויבן הערצער און מוחות צו ערפילן דעם לאנג-יארקן טרוים און זייער איינגעווארצלטן יסוד (גרונט) פון מסירות נפש פאר תורה און יידישקייט, וואס האט ניט קיין גרענעצן ניט אין צייט, ניט אין ארט, ניט אין פיזישע כוחות!...

דעם אויבערשטינס תורה ומצוות און דעם הייליקן רבינס קדושה-ווארט – דאס זיינען די ריכטיק-אמת'ע וועג-ווייזערס אין חסידישן לעבן!..

אלע שוועריקייטן, אלע רדיפות, טאג טעגלעכע יידישע צרות און יסורין פון הונדערטע יארן – זייער ווארט איז הייליקער שטארקער, מעכטיקער און העכער פון דער גאנצער וועלט-אונטערדרייקערס...
 ניט 'טיפסעש', ניט פיינען, ניט הונגער און נויט, ניט פארשיקונגען אין סיביר, האבן ניט אפגעשוואכט און ניט אפגעשטעלט די מסירות-נפש'דעקע טואונגען פון די איבערגעגעבענע בלב ונפש ליובאוויטשער-חיילי השם! חיילי האדמו"רים! חיילי הרבי! צעשפרייטע באהאלטענער הייט אין פיל, פיל שטעט און שטעטלאך אין גרייסן מעכטיקן רוסלאנד פון פחד-שרעק און יסורים, ווייל רעליגיע איז געווען פארבאטן און געהאסט און באשטראפט ווי אן אנטי-רעוואלוציאנערער אקט... פאר אלע פעלקער איבערהויפט פאר יידן...
 הידיעה על היציאה מרוסיה הגיעה לאוזנינו (ולאוזני...) כמו סוד חשאי ו"מכושף"...

ותורתו ומצוותיו של הקדוש ברוך הוא, ודברי קדשו של כ"ק הרבי – הם מורי הדרך האמיתיים והנכונים בחיים החסידיים!...
 כל הקשיים וכל הרדיפות, ה"יידישע צרות" היומיומיים והייסורים של מאות בשנים – "מילתם" ניצבת ועומדת, קדושה, נאדרה ונעלה, יותר מכל עריצי-עולם...
 לא "תפיסות", לא ייסורים, לא רעב ומחסור ולא גירוש לסיביר – אף אחד מהם לא החליש ולא עצר את העשיה במסירות-נפש של הליובאוויטשער'ס המסורים בלב ונפש, חיילי-השם! חיילי האדמו"רים! חיילי הרבי!, הם התפזרו בהרבה-הרבה ערים ועיירות בכל מעצמת רוסיה הענקית והסתתרו מפחד ומייסורים, כי "דת" ו"אמונה" היו אסורים, שְׁנוּא והביא לידי עונש, כמו אקט-אנטי-רבולוצנר... לכל העמים, ובפרט - ליהודים...
 מיד אחרי שנות המלחמה האיומה – מלחמת העולם השניה, כשליהודי פולין ניתנה האפשרות (שנות ה"רפטיציה") לעזוב את רוסיה ולחזור למולדתם – פולין (בשנת

* * *

באלד נאך די שרעקלעכע מלחמה יארן, פון דער צוויטער וועלט מלחמה, ווען די פוילישע יידן האבן באקומען אן ערלויבעניש (די רעפארטריאציע יארן) זיך אומקערן צוריק אין זייער היימלאנד-פוילן [בשנת תש"ה-ו'] – פארלאזן רוסלאנד, האבן די קוים לעבן-געבליבענע פוילישע פליטים פון קאלטן סיביר וועלדער, אויסגעשטאנענע הונגער און נויט, פרעסט און קעלט (מינוס 50-60 גראד) און איבער מענטשלעכער שווערער ארבעט, ווו אסאך, אסאך יידישע לעבנס זיינען אומגעקומען...

א טייל האט זיך איינגעגעבן אריינדרייגען אין סאמארקאנד, טאשקענט, טשימקענט א. א. וו. און אויסמישן זיך מיט די יידיש-רוסישע עוואקואירטע דארט ווי ברידער-פריינט!
האט זיך געשאפן א מעגלעכקייט (א געהיימע א באהאלטענע-סוד'דיקע) צו שמוגלען די גרענעץ! צוזאמען מיט די לעבן געבליבענע פוילישע יידן – דורך פאלשע פאפירן, אף די נעמען פון זייערע אומגעקומענע מענטשן.

ווי ס'איז געווארן באוואוסט איז רוסלאנד געווען פאר אינטערעסירט עס זאלן ארויספארן וואס מער פוילישע – צו ווייזן פאר דער וועלט ווי זי איז געווען "גוט" – "פריינטלאך" – און "איבערגעבן" צו פוילן... און אירע בירגער...

פארשטייט זיך, אז דער "סוד" האט צעפלאמט א פלאם פיייער אין די יידישע רעליגיעזע הערצער, אויסגמאטערטע אין רוסישן "גן-עדן"...

בליץ שנעל האבן ליובאוויטשער יידן פארלאזן אלעס: היימען, ארבעט'ס פלעצער, קרובים, לערן-אנשטאלטן, איבערגעשיקט קינדער מיט קרובים וכו', ווי ווער עס האט

תש"ה-ו'), היו היהודים הפליטים הפולניים שעדיין נותרו בחיים מהיערות הסיביריים הקפואים, שרידי רעב ומחסור, קור וכפור (מינוס 50-60 מעלות), עבודה על-אנושית ומפרכת, מהם הרבה-הרבה יהודים לא נותרו בחיים.

חלקם, הצליחו להתיישב בערים כמו סמרקנד, טשקנט, צ'ימקנט וכן הלאה. הם התערו יחד עם יהודי רוסיה הגולים שם, כאחים-אוהבים!

כעת, נוצרה ההזדמנות והאפשרות (שנשמרה בסוד ובחשאיות) להבריח את הגבולות!! יחד עם היהודים הפולניים שנשארו בחיים – עם ניירות מזוייפים, על שמם של האנשים שנפטרו.

כפי שנודע לאחר מכן, רוסיה היתה מעוניינת שכמה שיותר אזרחי פולין יצאו מתוכה – על מנת להראות לעולם כיצד היא היתה "טובה" ו"ידידותית", ו"מסורה" לפולין ולאזרחיה...

מובן מאליו, שה"סוד" הבעיר אש-להבה בלבבות היהודיים המאמינים, הנאנחים והנאנקים ב"גן העדן" הרוסי...

תיכף ומיד עזבו החב"דניקים הכל: את הבתים, את מקומות העבודה, את הקרובים,

געקענט, ווי ווער עס האט באוויזן און מ'איז געהיימניש געפארן – "געלאפן" – פול מיט שרעק-געפילן פאר יעדן "שאטן", ציטערניש, פלאטערניש פאר שפיאנזש, פאר פאליציי-היטערס, פאר די שונא-ישראל, פאר מאַסערס און מסירעס...

נאר מיט גייסטיקער גבורה – מיט "הימלעשער גבורה" – איבער גבורה, צו דער גרענעץ שטאט – לעמבערג (לבוב)...

ווי אזוי און ווי מ'פארט ווייטער, וויהין וכו'? האט מען ניט געווסט, אפשר עטלעכע ליובאוויטשער פירערס, אלעס איז געווען אין סודי-סודות פון אויער צו אויער, פון הארץ צו הארץ....

מ'האט געווסט – מ'דארף, מ'מוז אריינכאפן דעם אומגעהויער געשאפענעם מאמענט!

ס'איז געווען ניט פארשטענדלאך: - ווי קען דאס פארקומען אין רוסלאנד, אונטערן נאז פון נ.ק.ו.ד.? נאר דער אויבערשטער אליין מיט זיין מעכטיקער האנט, מיט זיינע גרייסע נסים ונפלאות קען פארבלענדן די אויגן פון די מלוכה-לייט און פארדרייען זייערע קעפ, אז צענדליקער משפחות, הונדערטער מענטשן – קינד און קייט – יונג און אלט, זאלן שמוגלען זייערע רוסישע גרענעצן, ווען אפילו קיין פליג איז ניט געווען אומשטאנד אריבערגיין די שטאלענע גהינום-ווענט... אפילו ניט טראכטן און ניט חולמ'ען אין חלום חלומות... "איזמענא רודינע" (פאראטונג פון לאנד) – איז די גרעסטער שטראף...

ווי אזוי אונזער משפחה איז אנגעקומען אין לעמבערג זיינען סיפורי-סיפורים פאר זיך... מיר דוכט מ'זאל צווייפקלייבן יעדן מיטפארער'ס פאסירונגען בא דעם – וועט פעלן פאפיר

מקומות הלימוד, שלחו ילדים עם הקרובים וכו', מי שרק היה יכול, ו... נסעו בחשאי – "ברחו" – מלאי פחד וחרדה מכל צל, בפחד מהסתבכות עם המרגלים, השוטרים, עם שונאי-ישראל, עם ה"מוסרים" וה"מסירות"...

והגיעו מצויידים, אך עם גבורה רוחנית – עם "גבורה שמיימית" – גבורה נעלית, לעיר-הגבול – למברג-לבוב...

כיצד ואיך נוסעים הלאה, ולאן וכו'? זאת לא ידעו. אולי, כמה מראשי המסע הליובאוויטשער'ס ידעו. הכל היה בסודי סודות, מאוזן לאוזן, מלב אל לב...

ידוע ידעו – מוכרחים וחייבים לתפוס ולנצל את ההזדמנות המיוחדת שנוצרה!

היתה זו עובדה בלתי-מובנת: כיצד יכול דבר שכזה לקרות ברוסיה, תחת אפם של ה.ק.ו.ד.? רק הקדוש ברוך הוא בעצמו, עם ידו החזקה, עם הניסים והנפלאות הגדולים שלו יכול היה לעצום את עיניהם של אנשי המלוכה ולהסב את פניהם מהמתרחש – ועשרות משפחות, מאות אנשים – ילדים, צעירים ומבוגרים, שיברחו את גבולות רוסיה, כאשר אפילו זבוב לא יכול היה לעבור את חומות הברזל של הגהינום... לא היה ניתן להעלות על הדעת אפשרות שכזו, גם לא בחלומות הדמיוניים ביותר. על "איזמענא רודינא" (להבריח את גבולות המדינה) – היה העונש הגרוע מכל...

צו שרייבן און צייט צו לייענען... ניט דא איז דער ארט.

ווען מיר זיינען אנגעקומען אין דער שטאט לבוב-לעמבערג, איז דער ערשטער "עשאלאן" (רכבת משא - א צוג פאר בהמות) מיט אייניקע ליובאוויטשער משפחות שוין געווען אפגעפארן, די דערווייל איבערגעבליבענע זיינען געווען צעשפרייט אין פארשיידענע ווינקעלאך פון שטאט, אפט צוזאמען מיט פוילישע משפחות - צוליב זיכערקייט וועגן און ציטער און שרעק, מיט צעבראכענע צערודערטע הערצער. היימלאזע, שוצלאזע "דעזערטירן" מיט פארכאפטן אטעם, מיט הייסע תפילה-געבעטן, האט מען געווארט און געהאפט אף דעם אייבערשטנס' גרייסן חסד, יעדער רגע און מינוט באם זיין דא, און בוודאי ובוודאי צו א בשלום'דיקן איבערגיין די גרענעץ!...

די גליקלעכע בשורה וועגן דעם גרייסן נס פון דעם ערשטן עשאלאן האט זיך מיט אומגעהויער פרייד געטראגן און געשפרייט - בסודי-סודות פארשטייט זיך, פון הארץ צו הארץ... געגעבן מוט, האפענוג און שטארקייט ווארטן אף ווייטער, וועגן די שרעקלעכע פאסירונגען פון דארט האט מען ניט געוואוסט...

די מוירע פאר א מסירה איז געווען אזוי שטארק און האט אזוי באהערשט די מענטשן, אז מ'האט אויסגעמיטן אויסריידן אן איבעריקן ווארט, מ'האט מוירע געהאט ארויסגיין אין גאס, נאר באנאכט אין הייף - וואו עס זיינען געווען די נייטיקסטע מעטשלעכע באדערפענישן פארן גאנצן הייף... פלעגט מען ארויסגיין מיט באגלייטונג פון אימעצן פון משפחה, איבערהויבט די מענער מיט בערד און פיאות זיינען געזעסן פארמאכט און פארשפארט בחדרי-חדרים, כדי ניט ארויסרופן קיין אופמערקזאמקייט פון שכנים, פון א

כיצד הגיעה משפחתנו ללמברג - הרי זהו סיפורי-סיפורים לכשעצמו... נראה לי, שבאם יתקבצו כל הסיפורים של כל הנוסעים - ייחסרו דפים לכתובה ולא ימצא הזמן לקרוא... ואין כאן מקומו.

... כאשר הגענו לעיר לבוב-למברג, ה"עשאלאן" [עשלון] (רכבת משא המיועדת לבהמות) הראשון עליו היו כמה משפחות חב"דיות בודדות - כבר נסע לדרכו, ואלו שנשארו לבנתיים, מפוזרים היו בפרבריה השונים של העיר, לעיתים רבות עם משפחות פולניות - להבטיח את דרכם - בפחד ובחרדה, בלבבות שבורים ורצוצים. חסרי-בית, חסרי-מגן, "עריקים". בנשימה עצורה, בתפילה-חמה ומתחננת, חיכו וציפו לחסדו הגדול של הקב"ה, בכל רגע ובכל דקה בשהותם כאן, ובוודאי ובוודאי לחציית הגבול בשלום!...

הבשורה המשמחת על הנס הגדול של העשלון הראשון נפוצה והתפרסמה בשמחה גדולה - בסודי סודות, כמובן, מלב ללב... העניקה אומץ, תקוה וחוסן להמשיך ולחכות לבאות.

מן המאורעות המחרידים שאירעו, עדיין לא יידעו...

המורא והפחד מ"מסירה" היו כה חזקים, ואפפו את האנשים, עד כדי כך שנזהרו לדבר מילים מיותרות, פחדו לצאת החוצה - רק בלילה היו יוצאים אל החצר להצטרפויות

מאָסער'דיקער זייטיקער אייג... די סכנה איז געווען איבער יעדערן אף טריט און טראט. טאג און נאכט איז אלעס געווען ארומגעכאפט מיט יסורים, מיט שרעק און האפענונג.... מיט תפלות, מיט גבורה הארציקייט, מיט בטחון און גלויבן... פון מסירות-נפש'יקע העלדן-יידן!!!

מיר, אונדזער משפחה האט זיך פארזאמט אין לבוב א קורצע צייט, איינגעשטאנען אין א דירה צווישן פארשידענע פוילישע יידן אויסגעמאטערטע, פארשיקטע צווישן סיבירער-וועלדער, צווישן הונגער, צרות און קעלט; דערנאך אין סאמארקאנד, טאשקענט, צ'ימקענט און נאך ערטער, צעבראכענע, דערשראקענע פון "שווארצן" האנדל אין די מערק, אונטער דעם שרעק פון די פאליציאנטן – פון שונא ישראל... פון הונגער און פרעמדקייט, וועלכע האבן יעצט, דא אין לבוב, אף זייער אויפן אומגעדולטיק, צוזאמען מיט די מסירות-נפש'דיקע ליובאוויטשער רוסישע יידן, געווארט וואס שנעלער אנטלייפן פון רוסישן "גהינום", מוירע האבנדיק פאר זייער אייגענעם שאטן...

די שווערע אנגעשטרענגטע אטמאספער האט ערוועקט בא אונדז בא מיין טאיערער ליבער שוועסטער הדסה און בא מיר א גרייסן רצון אויסנוצן אונזערע מעגלעכקייטן (יונגע, מוטיקע כוחות), כדי אפשר צו בריינגען עפעס נוצן צווישן דעם שווערן מצב פון פאַרבאַרגנקייט און שרעק...

איין לבוב-לעמבערג, די ערשטע (פאר מיר) אויסלענדישע שטאט האט געצויגן מיט אינטערעס, מיט איר אומבאקאנטער אנדערשקייט פון פארשפּאַרטן רוסלאנד... אין חלום חלמות האט מען ניט פארגעשטעלט זיך זיין דא, נאך אין אזעלכע אומשטאנדן,

האנושיות – נהגו לצאת עם ליווי של מישהו מהמשפחה. חוץ מהגברים עם הזקנים והפאות, שישבו סגורים ונעולים בחדרי-חדרים, כדי שלא להסב את תשומת ליבם של השכנים, והסתתרו מעין מרגלת ובוחנת... הסכנה ריחפה על כל אחד, על כל צעד ושעל. יום ולילה היה הכל אפוף ייסורים וחיבוטי נפש, חרדה ותקווה... בתפילות, בגבורה לבבית, בביטחון ובאמונה... של יהודי מסירות-נפש גיבורים!!!

משפחתנו, שהתה בלבוב זמן קצר, והשתכנה בדירה בין יהודים פולניים מותשים, שגלו ליערות סיביר, ברעב, בצרות ובקור; לאחר מכן בסמרקנד, טשקנט, צ'ימקנט ומקומות נוספים, שבורים, מלאי פחד מאימת "השוק השחור", מפחדים מהשוטרים – משונאי ישראל... מרעב, ומהעובדה שהינם זרים שנמצאים עתה בלבוב, וממתינים, חסרי-סבלנות, יחד עם היהודים הרוסיים בעלי המסירות-נפש, חסידי ליובאוויטש, מחכים לברוח כמה שיותר מהר מה"גהינום" הרוסי, חוששים מה"צל של עצמם"...

אירת המתח הכללית והמצב הקשה, עורר בנו – באחותי האהובה לי מאוד הדסה, ובי – רצון חזק לנצל את יכולותינו וכוחותינו הצעירים והאמיצים, ולהביאם לידי שימוש כלשהו, במצב הקשה הנוכחי של פחד ומסתור...

גם לבוב-למברג, העיר הראשונה בחוץ-לארץ (בשבילי) משכה אותי בהתעניינות,

אבער יעדערער, ווער האט געוואלט, האט געפילט און געזעהען, ווי דער באשעפער אליין האט צעשפרייט דא זיינע נסים'דיקע פליגלען... פלעגן מיר (מיין שוועסטער - מרת הדסה פערמאן און איך) ארומגיין אין די שטאט-גאסן "פריי", כלומערשט אן "מוירע", ווי סטודענטן אנגעפארענע אהער אף די זומער אָפרו-טעג (זומער קאניקלן), א תירוץ פאר זיך - ניט פאר זיי... די מחאבאָלים...

בשוני שלה הלא-מוכר מרחבי רוסיה הסגורה והמסוגרת... בחלומי-החלומות לא העלינו בדעתנו להיות כאן, ועוד במצב שכזה, אבל כל אחד, מי שרצה, הרגיש וראה, כיצד הקדוש ברוך הוא פרש את כנפי-נפלאותיו... נהגנו (אחותי - מרת הדסה פרמן ואני) להסתובב ברחובות באופן חפשי, כאילו בלי פחד ובלי מורא, כמו סטודנטים שבאו לכאן לימי חופשת הקיץ, זה היה התירוץ בשבילנו - בשבילם זה לא היה מספיק... למחבלים...

פרק ב' / במחתרת ההברחה

זייער ווייניק (איבערהויבט איך) זיינען מיר געווען באהאוונט אין די סודעסדיקע פארבארגענע ענינים – וועגן דעם ארויספארן בכלל וכו' און ניט באקאנט מיט די יידן-מענטשן פון דעם אויסערגעוויינלעכן ארגאניזירטן פירערשאפט אפאראט חוץ פון איינעם – ר' לייב שי' מאטשקין, א יונגער ישיבה בחור, לייבקע, וועלכער האט פשוט און פשוטע יעדער רגע און יעדער מינוט געאָפּפּערט מיט זיין גאנצן לעבן און זיינע גבורה-מעשים האבן מיר געזעהען מיט אונדזערע אייגן, וועלכע קיין פען און קיין האנט איז ניט אוומשטאנד צו איבערגעבן און ניט צו באגרייפן, מסתמא ער אליין אייך ניט!...

אייניקע מאל, זעהענדיק אונדז אין גאס, פלעגט ער ארויסשפרינגען פון א שנעל פאָרנדער מאשין (טקסי) – אין מינוטן געבן אונדז עפעס א "באפעל" און בליץ שנעל פארשווינדן, ווי ער האט אונדז ניט געקענט און ניט געזעהען...

בכלל דער אומפארן אף א טקסי איז אין יענע יארן געווען א גרייסער "לוקסוס" און א ווונדער. אין רוסלאנד איז דאס געווען שייך נאר פאר מלוכה-פירערס, הייכע באמטע אדער פאר גבירן. מ'טאר ניט זיין א גביר אין רוסלאנד... פון וואנען האסטו דאס?... מ'דארף זיין א פּראָלעטאַריער – אלע גלייך... זיין א גביר איז א גרייסער פארברעכן...

עס איז אפשר כדאי אפמערקן דא א פאר עפיזאדן, וועלכע דערציילן אליין פאר זיך די "געשיכטע" פון יענער צייט... נסי-נסיים!...

אין איינעם א טאג, "שפאצירנדיק" אזוי אין גאס, איז פלוצלונג, ווי אין אן אייגן-בליק,

מעט מאוד (ואני במיוחד) היה לנו מידע אודות העניינים הסודיים – לגבי הנסיעה בכלל וכו', ולא היכרנו את היהודים שהתעסקו בניהול והארגון הנפלא של הנסיעה, חוץ מאחד – ר' לייב שי' מוצקין, בחור ישיבה צעיר, לייבקע, והוא פשוט כפשוטו, בכל רגע ובכל דקה מסר את כל חייו, ואת מעשי גבורתו ראינו בעינינו, סיפורים ומעשים שדל העט מלתאר והיד מלכתוב ולספר, ובלתי-אפשרי להשיג בשכל, ומסתמא גם הוא בעצמו לא יכל "לקלוט" זאת!...

כמה פעמים, כשראה אותנו ברחוב, קפץ ממכונית ה"טקסי" בה נסע במהירות, נתן לנו הוראה כלשהיא, ובמהירות הבזק נעלם, כאילו לא הכירנו ולא הבחין בנו...

בכלל, הנסיעה ב"טקסי" בימים ההם היה "לוקסוס" גדול ומחזה נדיר. ברוסיה היה זה שייך רק למנהיגי המלוכה, שרים חשובים או גבירים. אסור היה ברוסיה להיות גביר... מהיכן יש לך זאת?... צריכים להיות פועל... על כולם להיות שווים... להיות גביר זהו "פשע" גדול...

אולי כדאי להסב את תשומת הלב לכמה אפיזודות, המדברות בעד עצמם ומספרות את ה"הסטוריה" של הזמן ההוא... נסי-נסיים!...

יום אחד, תוך כדי "טיול" כך ברחוב, לפתע פתאום, כהרף-עין, הופיע לייבקע שי', אן-

דערשינען פאר אונדז לייבקע שי' ארויסלייפנדיק פון א לייפנדער מאשין און געזאגט, מיר זאלן שנעל לייפן אף א געוויסן אדרעס, זאגן דעם מענטשן, וועלכער געפינט זיך דארט, ער זאל זיך כהרף עין באהאלטן... מ'זוכט עם... ווי א פייל פון בייגן זיינען מיר געלאפן לויטן "באפעל", איינע נאך דער צווייטער, דרייענדיק זיך צווישן די ביימער וואס אפן טראטואר (מדרכה), גלייך ווי מיר שפילן זיך אין בהעלטענישן, ניט ארויסרופן אף זיך קיין חשד... צו אונדזער גרייסן ווונדער איז די אריינגאנג-טיר פון הויז געווען ניט פארשלאסן (בדרך כלל פלעגט מען פארשליסן זיך צוליב אריינכאפן צייט, אין צייט פון געפאר..) זיינען מיר צעפרידענע, וואס מ'דארף אף דעם ניט פאטערן קיין צייט, שפרינגענדיק איבער טרעפ, ווי א בליץ אריינגעלאפן אין דער נייטיקער דירה, ווו אייך די טיר איז געווען ניט פארשלאסן... לעבן א טיש איז געזעסן א מאן, א יונגע פרוי און א מיידעלע א-5 4-יאר, ניט אויסהערנדיק די סיבה פון אונדזער קומען, איז דער מאן שנעל אריין אין א צווייטן צימער און פארמאכט נאך זיך די טיר...

פלוצלונג, ווי ארויסגעקראכענע פון די ווענט-שפורן, זיינען פאר אונדז געשטאנען צוויי פאליציאנטן און באלד געווענדעט זיך צו דער פרוי: - "וואו איז דיין מאן?" - מיט א בייזן שטרענגן קול. - "איך ווייס ניט" - האט זי מיט איבער כוחות'דיקער פשוט'קייט געענטפערט.

- "ניט אמת!" - האט זיך פלוצלונג אריינגעמישט די מיידעלע - "מאמע, דו לערנסט מיך אלע מאל אז מ'דארף זאגן דעם אמת, מיין טאטע איז ערשט אריין אין צווייטן צימער" - אוןווייזנדיק מיט דעם פינגערל אף דער ערשט פארמאכטער טיר...

רץ מתוך מכונית מהירה, ואמר, שנורץ מהר לכתובת מסויימת, לאמור לאיש המתגורר שם, שיתחבא כהרף-עין... מחפשים אותו... כחץ מקשת רצנו לפי ה"הוראה", אחת אחרי השניה, תוך שאנו מסתובבות סביב העצים שגדלו על המדרכה כבמשחק מחבואים, כדי שלא לעורר חשד... להפתעתנו, דלת הכניסה לבנין לא היתה נעולה (בדרך כלל נהגו לנעול את הבתים בכדי להרוויח זמן, במצב-חירום...). מרוצות, מכך שאין צורך לבזבז זמן על פתיחת הדלת, טיפסנו במדרגות, שתיים-שתיים, ובמהירות נכנסנו לתוך הדירה היעודה, שגם שם הדלת לא היתה נעולה...

ליד השולחן ישבו בעל, אשה צעירה וילדה בת 4-5 שנים, ובלי לשמוע את הסיבה לבואנו - הבעל קם ונכנס במהירות לחדר שני, וסגר אחריו את הדלת...

לפתע, כאילו הגיחו מתוך סדקי הקירות, עמדו לנגדנו שתי שוטרים, ותיכף פנו אל האשה: "היכן בעלך?" בקול קשוח וכועס. "איני יודעת" ענתה היא בפשטות, בכוחות על-טבעיים.

"לא נכון!" - התערבה לפתע הילדה בנעשה - "אמא, את הרי מלמדת אותי כל הזמן שצריך לומר רק את האמת, אבא נכנס הרי ברגע זה לחדר השני" - והחוותה באצבעה לדלת שנסגרה כעת...

אן איבער- "שאַק" האט אונדז אלעמען א וויילע באהערשט... די רשעים האבן אף אזא "סורפריז" זיך ניט געריכט... פון גרויס איבעראשונג האבן זיי זיך ביידע אלאז געטאן אין צימער... און מיין טייערע שוועסטער הדסה און איך, ווי אינסטעקטיוו, אלאז געטאן זיך צוריק איבער אלע טרעפ, אנטלייפנדיק ווי א וויכער איבער זייטיקע גאסן...

שעות לאנג האבן מיר זיך געדרייט אין שטאט מיט דער האפענונג אפשר צו געפינן לייבקען. ווי לעבעדיקע זיינען פאר אונדז געשטאנען "נעבאך" די משפחה און די טראגעדיע, און די אמת-ריכטיק ערצייגענע יידישע מיידעלע [נאך א קליין קינד], - ווי א פראכט פון יידישער ערציאונג... פאר אונדז ביידע, איז דאס געווען ארעטונג'ס-נס פאר די אייגן... פארטאג, האבן מיר באקומען א גוטע בשורה - דער מענטש איז באפרייט געווארן - אפענע נסים!!!

לייענענדיק די שורות, וועט די משפחה זיך אליין דערקענען מסתמא. אזעלכע פאסירונגען פארגעסן זיך ניט...

איין מאל אין א פרישינקן פארנאכט, ווען די גרייסע הייסע זון האט גענידערט צום גאריזאנט און פלאם-פיייערדיק זיך געזעגנט מיט דער פּרעכטיקער ערד, מיט דעם אויסגעמאטערטן פארגיינדיקן טאג, זיינען מיר מיט דער ליבער טייערער שווערסטער פארגאנגען אין א צעבליטן ווונדער-גארטן מיט פיל פריש גרינע ריזן ביימער, צעווארפענע דא און דארט, ווי גרייסע גיבורים, איבערלעבנדע די שווערע מלחמה-חורבן-יארן. צעבליטע קלומבעס בלומען, האבן געצויגן מיט זייערע פילפארביקע קרוינען און ערהייבן מיט אראמאט-פרישן צויבער יעדער אייג און יעדער הארץ... עס האט זיך געדאכט אז דער

כולנו "חטפנו שוק", כמו נאלמנו-דום לרגע, ה"שוק" שְׁלַט בכולנו... לכּוּז "הפתעה" הרשעים לא ציפו... מגודל ההלם שאחזם נכנסו השניים בתנופה לחדר... ואחותי היקרה הדסה ואני, באינסטנקטיביות, ירדנו בחזרה בתנופה את כל המדריגות, בורחות כמו רוח סערה דרך סמטאות צדדיות...

שעות ארוכות הסתובבנו בעיר, בתקוה, אולי, למצוא את לייבק'ע. כמו חיים, עמדו למול עינינו המשפחה היא, נעבאך, והטרגדיה שעוברת עליהם, והילדה היהודית הקטנה, המחונכת לאמת כנה, לתפארת החינוך היהודי...

עבור שנינו, היה זה נס וישועה שהתרחשו למולנו...

לפנות-בוקר, קיבלנו בשורה טובה: היהודי שוחרר - ניסים גלויים!!!

מסתמא, עם קריאת שורות אלו, תיזכר משפחה זו בעצמה בסיפור. כאלו אירועים אינם נשכחים לעולם...

פעם אחת לפנות-ערב, כאשר השמש הלוהטת נטתה אל האופק, ובלהבת-האש נפרדת מהארץ, בסיום היום המתיש, הלכנו, יחד עם אחותי האהובה והיקרה וטיילנו במרחבי הפארק הפורח, המלא באילנות גבוהים, ירוקים-רעננים המפוזרים כאן ושם, כמו

גאנצער ארומיקער ווונדער באהערשט די גאנצע וועלט!

שטיל און געלאסן ערהייבט זיך די אנגעשטריינקטע נשמה איבער דער שווערער טאג-טעגלעכער לאסט פון עגמת-נפש, שרעק און זאָרגן... עס ווילט זיך גיין אהין ווייט, ווייט צום גאריזאנט, וו די זון מיט פייערדיקער-גרייטקייט נידערט אנעמען איר קומענדיקן טאג שליחות...

פלוצלונג, ווי פון אונטער די ניט פארגייענדע אנגעשטרענגטע געדיינקען, איז ערשינען פאר אונדז לייבקע שי' – ווי א שטאלצער שליח פון מוטיק-העלדישן גייסט, ארויסשפרינגענדיק פון א לייפנדער מאשין, היילנדיק געזאגט: - "אין אוונט מוז מען באגעגענען אן אנקומענדע משפחה מיטן צוג פון מאסקווע (ארויסגענומענע מיט גאראנטיע (ערבות) פון תפיסה). געגעבן אונדז אן אדרעס מיט א פאראל [א צוזאמענגערעטער צייכן] און שנעל פארשוונדן.

מיר האבן גוט געווסט וואס הייסט ארויסנעמען אן יידן אף "פארוקעס" פון תפיסה... און קומען אהער, ווען די גאנצע שטאט לבוב איז א גרייסע סכנה-תפיסה פאר יעדן ליובאוויטשער יידן... די משפחה זיינען געווען אונדזערע גוטע באקאנטע-פריינט! (א געשיכטע פאר זיך, ניט דא איז דער ארט)...

ניט וויסנדיק די שטאט און ניט וועלנדיק ווארפן א חשד אויף זיך, מוירע האבענדיק פרעגן אימעצן, זיינען מיר גלייך אוועק צו דער באן סטאנציע (תחנה), געשלעפט זיך איבער גאסן און געסלאך האלב חורבה'דיקע, מיט צעשטערטע טראטוארן (מדרכות) קוים באלויכטענע, קוים באלעבטע, מיינע אנגעריבענע ביז בלוט פיס האבן געווייטקט אן

גיבורים גדולים, שרידי שנות המלחמה והחורבן. פרחי הבר לסוגיהם פרחו ועלו בקנה יחד עם כתריהם הצבעוניים, וריח-הניחוח המשכר שעלה מהם, שְׁבָה כל עין וכל לב... נדמה היה שכל הפלאות שמסביב שוררים בכל העולם!

בשקט ובשלווה, התעלתה הנשמה היגעה מעל קשיי ונטל עגמת הנפש, הפחד והדאגות היומיומיים... חשקה וחפיצה היא ללכת מכאן הרחק, הרחק אל האופק, למקום בו השמש, שוקעת, מכינה את חנוּמָה ובאה לקחת את שליחותה ליום הבא...

לפתע, כמו נכנס למחשבות היגיעות שאינם-מרפים, הופיע למולנו לייבקע שי' – כשליח גאה של רוח-העידוד, הגבורה והעוז, קפץ ממכונית מהירה, ואמר בחיפזון: "בערב חייבים לקבל פני משפחה שהגיעה עם הרכבת ממוסקבה, ששוחררה בערבות מה'תפיסה'". הוא נתן בידנו את הכתובת עם "סיסמה" (סימן שדובר מראש), ומיד נעלם לדרכו...

אנו ידענו היטב מהי המשמעות של להוציא יהודי תמורת שלמונים מה'תפיסה'... ולבוא לכאן, כשכל העיר לבוב היא כמו סכנת-תפיסה' אחת גדולה לכל יהודי ליובאוויטשער... המשפחה היתה ממכרנו וידידנו הטובים!

('הסטוריה' לכשעצמה, ואין כאן המקום)...

רחמים...

די שטרעקע האט זיך געצויגן, ווי דער יידישער גלות... דער הונגער האט גענאָגט, די זארג פאר אונדזער משפחה ניט וויסנדער וווּ מיר זיינען - האט געמאטערט, און די מידקייט - האט גענייגט...

כדי ניט זיין באמערקט זיינען מיר צוגעגאנגען צום צוג-וואקזאל נאכן אנקומען פון צוג, באשטעלט א טקסי און גלייכמוטיק, ווי אנדערע ווארטנדע, אויסגעקוקט אונדזערע באקאנטע, וועלכע זיינען געגאנגען מיט נאך פיל אנדערע פאסאז'ירן, געפאקטע מיט פעק און פעקעלאך....

צופארנדיק צום הויז לויט דעם אנגעוויזענעם אונדז אדרעס, זיינען די געסט געבליבן אין מאשין ווארטן א וויילע, די חכמה שוועסטער און איך, נאכלויפענדע נאך איר (ניט וועלנדיק לאזן זי אליין צוליב איר העלדישער הפקר'דיקייט מיט זיך (הקרבה עצמית)), זיינען מיר געלאפן אנזאגן אז די געסט זיינען געקומען, זיי זיינען דא!...

אנקלאפנדיק אין טיר און זאגנדיק דעם פאַראַל, האבן מיר דערזען א בייזע אייג קוקט ארויס אויף אונדז דורכן אייגן בליקער פון דער טיר... און פלוצלונג האבן מיר דערהערט פון הינטער יענער זייט א בייזן שטרענגן פרויען קול מיט א האגל זידלעריי ווערטער און געשריען: - "שנעל טראגט זיך אפ פון דאנען צו אלע ריחות ביז עס ניט שפעט"!... און א מכול פון גאסיקע זידל רייד האבן זיך געטראגן צו אונדז, ארויסשרייענדע פון אן אנגעווייטיקטער, צעבראכענע הארץ... ווי פארשטיינטע זיינען מיר געבליבן שטיין, ניט קענענדיק אויסריידן קיין ווארט... נאר די צעשפרייטע שטילע פינצטערניש איז געווען דער אמת'ער עדות פון

למרות שלא היכרנו את העיר, לא רצינו לעורר את החשד עלינו ועל כן לא שאלנו איש, פנינו ישירות לתחנת הרכבת, "סחבנו" את עצמנו ברחובות וסמטאות חצי-חריבות, ובמדרכות חצויות ושבורות, בקושי מוארות, בקושי "חיות", ורגליי המשופשפות עד דם הכאיבו בלי רחמים...

מרחק הדרך ארך, כמו הגלות היהודית... הרעב העיק, והדאגה למשפחתנו שאינם יודעים היכן אנו - התישה, ורגלינו כשלו מעייפות...

כדי שלא למשוך תשומת-לב, הלכנו לתחנת הרכבת אחרי בוא הרכבת, הזמנו מוניט ("טקסי"), ובארשת פנים "אדישה", כמו הממתנים האחרים, תרנו אחר פני מכרינו, שהלכו בתוך קהל הנוסעים האחרים, עמוסים בשקיות וחבילות...

בהגיענו לבית לפי הכתובת שנתנו בידינו, נשאר האורחים במכונית וחילו לבנתיים. אחותי החכמה רצה ואני, רצתי בעקבותיה (חששתי להשאירה לבד, בגלל ה"הקרבה-העצמית" הגבוהה שיש לה). רצנו לבשר שהאורחים הגיעו, הם כאן!...

בדפקנו על הדלת, תוך שאנו מכריזות את ה"סיסמה", ראינו עין כועסת מסתכלת עלינו דרך עינית הדלת... ולפתע שמענו מעברה השני של הדלת קול אישה כועסת וקשוחה, עם ברד קללות וצעקות: "הסתלקו מכאן מהר, לכל הרוחות, טרם יהיה מאוחר!"... בשולחה

אונדזער גרייסן צארן, פארדרוס, אנטוישונג און בושה... איך האב ניט אויסגעהאלטן און פון טיפעניש פון צעקלמטער הארץ, אויסגעבראכן אין הארץ דערשטיקטן געוויין..., וועלכער האט געקענט צענעמען אייזענע ווענט, אבער פון דער הילצענער אינווייניקסטער זייט טיר איז געווארן שטיל... (מיט יארן שפעטער האב איך דערקענט די ביזע שטימע, מסתמא ביז יעצט ווייסן זיי ניט ווער זיינען געווען די אנזאגער און ווער די געסט... (און אפשר יע...)).

מיין העלדישע שוועסטער איז אייך געווען זייער גערירט אבער מיט אן אנגעשטעלטער שטריינקייט געזאגט צו מיר: - "אויב דו וועסט פארזעצן ווינען גייסטו שען אהיים!, דארפסט שטענדיק געדענקן די הייליקע ווערטער פון אונדזערע טייערע עלטרן צדיקים, אז א ייד דארף ניט זיין אראפגעפאלן בא זיך, ער דארף אימער האפן צום אויבערשטנס הילף, מיטאר זיך ניט פארלירן נאר טאן די נייטיקע זאך - זוכן אן אויסוועג!"... א ליכטיקער שטראל איז גלייך אריין אין מיין הארץ... כלומרשט בארויקטע און מוטיקע האבן מיר זיך געקערט צו דער טקסי און דרייסט געזאגט: - "ס'איז א טעות אין דעם אדרעס, מ'דארף ווייטער פארן און אפשר אפילו זוכן"... מיינענדיק דערביי לייבקען שי'. זיינען מיר געפארן לויט דער אנווייזונג פון מיין ליבער שוועסטער. געפארן גלייך, גלייך, גלייך... אף באלויכטענע גאסן, דאן אף רעכטס... ניט באלויכטענע גאסן, לינקס... רעכטס... לינקס... גלייך... א.א.וו. ניט געקענט געפינען די ריכטיקע "הויז". דער שאפער (נהג) איז געווארן אומגעדולטיק און ארויסגעוויזן פיינטלעכע סימנים... האבן מיר עם צוגעזאגט באלוינונג פאר זיין באמיונג (טירחה)... איז ער אזוי געפארן א פאר שעה לינקס... רעכטס... גלייך... ביז פלוצלונג האבן מיר באמערקט אין א ווינקלדיקער הויז פון צוויי קוים באלויכטענע גאסן, א מעלדונג מיט

לעברינו מבול של מילים גסות, שפרצו היישר מתוך לב שבור וכאוב... כמו מאובנות נשארנו לעמוד, ולא יכולנו להוציא מילה אחת מפינו... רק שתיתקו של החושך הסמיך היווה עדות אמיתית לזעמנו הגדול, עגמת-הנפש, האכזבה והבושה... אני לא החזקתי מעמד, ומעומק ליבי המעיק, פרץ בכי חנוק... שיכול היה להמיס קירות-ברזל, אבל מהעבר השני של דלת העץ השתרר שקט... (שנים לאחר מכן הכרתי את הקול הכועס, מסתמא עד עכשיו אין הם יודעים מי היו המודיעים ומי היו האורחים... (ואולי כן...)).

אחותי הגיבורה היתה גם היא מאוד נרגשת, אבל תיכף אמרה לי בתוקף-מעושה: "אם תתחילי בסדרת בכיות - אזי תחזרי תיכף הביתה! עלייך לזכור תמיד את דבריהם הקדושים של הורינו היקרים הצדיקים, שאל-לו ליהודי ליפול בקרבן, ועליו לקוות תמיד לישועת השם, אסור להתייאש, אלא יש לעשות את הדבר הנחוץ - למצוא את הדרך לצאת מהמצב!"... קרן-אור נכנסה היישר לליבי... כאילו רגועות ואדישות חזרנו אל המונית, ואמרנו באומץ: "זו טעות בכתובת. עלינו להמשיך לנסוע ואולי אפילו לחפש..." כוונתנו היתה לליבקע שי'. נסענו לפי ההכוונה של אחותי האהובה, ישר, ישר ישר... ברחובות מוארים, וכאן פנינו ימינה... ברחובות חשוכים, שמאלה... ימינה... שמאלה... ישר... וכן הלאה, לא מצליחים למצוא את הבית הנכון. הנהג החל לאבד מסבלנותו, והחל להראות אותות-עצבים... אמרנו

גרייסע ווערטער געשריבן: - " עס פארדינגט זיך א דירה!" - "א נס מן השמים!" - האט זיך בא אונדז ביידן ארויסגריסן פון די טיפענישן פון הארץ... פאר אונדז איז דאס געווען ניט נאר א מעלדונג - ס'איז געווען מלאך גבריאל אליין... "מיר זיינען געקומען, געקומען!!!" - זאגט מיין שוועסטער מיט אומגעהויער פרייד - ווארט צו דא א פאר מינוט!".

די באלעבאסטע (בעל-הבית'טע), א פיינע יידישע פרוי איז געווען זייער צופרידן אריינעמען אין איר קאמפארטאבלער הויז אזא פיינע קליינע אידישע משפחה אף א קורצע צייט, מיט נאך באדינגונגען, וועלכע מיר האבן כלל ניט געהערט פון גרויס איבערראשנדער פרייד... זי איז אייך באשטאנען צו לייען אונדז געלט כדי צו באצאלן דעם שאפער (נהג), וועלכער איז אייך געווען העכסט צעפרידן... אונדזערע אויסגעמאטערטע געסט האבן געדיינקט און געלויבט דעם באשעפער פאר זיין גרייסן רחמים, סוף סוף געבראכט זיי אין א פלאץ ווו זיי קענען אביסל קומען צו זיך... דעם חוב האט מען אומגעקערט דער בעלת הבית אין דער פולע מאס, מסתמא לייבקע שי'...

אויב די שריפטן וועלן אמאל דערגיין צו די מיטגלידער פון דער משפחה, וועלן זיי אן שום צווייפלונג (ספיקות) דערמאנען זיך די צייטן וועלכע מ'קען ניט פארגעסן... און דערקענען זיך אליין.. אזעלכע ערינערונגען ווערן ניט פארלארן אין זכרון....

לו שנפצה אותו על טרחתו... וכך נסע הוא כמה שעות ימינה... שמאלה... ישר... עד שפתאום הבחנו בבית פינתי של שתי רחובות בקושי מוארים, שלט כתוב באותיות גדולות: "דירה להשכרה!". - "נס משמים!" - בקעה הקריאה מעומק ליבנו... בעבורנו היה זה לא רק שלט, היה זה מלאך גבריאל בכבודו ובעצמו... "הגענו, הגענו!!!" - אומרת תיכף אחותי בשמחה גדולה - "המתינו כאן לרגע!".

בעלת הבית, אשת-חיל יהודייה וטובת-לב, שמחה מאוד להכניס בביתה הנוח והמרווח כזו משפחה יהודית טובה וקטנה לתקופה קצרה, עם תנאים מסויימים, שאותם כלל לא שמענו מרוב השמחה שאפפה אותנו... היא גם התעקשה להלוות לנו כסף בכדי שנוכל לשלם לנהג, שהיה מאושר עד הגג... אורחינו המותשים הודו ושבחו את הקדוש ברוך הוא על רחמיו הגדולים, סוף כל סוף הביא אותם במקום בו יכולים הם לחזור לעצמם...

החוב הוחזר לבעלת הבית בשלימותו, מסתמא לייבקע שי'...

אם משכתבי-ההסטוריה ייפגשו אי-פעם בחברי המשפחה, בוודאי יזכרו הם בלי צל של ספק בזמנים שאותם אי-אפשר לשכוח... ויכירו בעצמם... כאלו אירועים לא נשכחים מן הזיכרון.

פרק ג' / יוצאים לדרך!

זייענדיק אין לבוב א קורצע צייט, האט מען אונדז פלוצלונג אנגעזאגט, אז אין פארלויף פון א פאר שעה, מוזן מיר אלע זיין גרייט ארויסצופארן מיטן צווייטן עשאלאן, דער צוג ווארט שוין אף א זייטיקער באן-ליניע און מ'מוז זיך היילן...

כאטש וואכן און טעג האבן מיר געווארט און געהאפט אף דעם גרייסן אומגעהויער-מאמענט, האט זיך פון גרונט פון דער נשמה אופגעריסן די שטענדיקע ליבע און די ביינקשאפט צו אונדזערע ליבע און טייערע וואס בלייבן דא – די הארץ האט זיך פלוצלונג פארקלעמט, צעווייטיקט, בתוך-תוכו געוויינט מיט הייסע ניט אפשטעלנדע טרערן, יעדער גליד האט געפלאמט מיט ליידנשאפטער געזעגענונג מיט וואס עס איז געווען ליב און טייער דורך יארן... די געזעגענונג אף אייביק מיט דעם פרישן הייליקן קבר פון אונדזער טייערער ליבער מאמע'לען געהייבענער צדקנית נ"ע.

ווי קענען מיר אוועקפארן ווער ווייסט וויהין אף אייביק... איבערלאזן די טייערע קרובים איבערגעבליבענע רעשטלאך פון נאך דער שרעקלעכע מלחמה, און איבערהויבט (דער עיקר) איבערלאזן אונדזער ליבן טייערן אייגענעם ברודער בן-ציון שי'! ניט באווייזנדער צו קומען אהער אין לבוב (אפשר דערוויילע...), איבערלאזן עם צובראכן פון צושיידונג אין קעסל פון רוסלאנד, פול מיט יידישן צארן און עגמת-נפש... פארלאזן די זיסע קינד הייט, די שווערע יוגנט-יארן, דעם לערנען, דעם גאנצן לעבנשטאנד פארלאזן אף אייביק, ווי ניט געווען... אנטלייפן צו דער קאפיטאליסטישער וועלט פון שטרייקן און נויט... ווי מ'האט

בהיותנו בלבוב תקופה קצרה, אמרו לנו פתאום, שבעוד כמה שעות, כולנו חייבים להיות מוכנים לצאת עם העשלון השני, הרכבת עומדת וממתין כבר על מסילה צדדית, וחייבים להזדרז...

למרות ששבועות וימים חיכינו וציפינו לרגע הגדול מכל, מעמקי הנשמה עלו וגאו האהבה והגעגועים התמידיים לאהובינו היקרים הנשארים כאן – פתאום הלב נצבט, כאב, כמו בכה בתוך-תוכו בדמעות חמות ללא מעצורים, כל איבר בער בצער-הפרידה מאלו שהיו אהובים ויקרים במשך שנים..., להיפרד לנצח מקברה הקדוש והטרי של אמנו היקרה והאהובה הצדקנית הנעלית נשמתה-עדן.

כיצד יכולים אנו יכולים לנסוע מכאן, בלי לדעת לאן, ולנצח... להשאיר את קרובינו היקרים, שארית הפליטה מהמלחמה הנוראה, והעיקר - להשאיר את אחינו אהובנו יקרנו בן ציון שי'! שלא הספיק להגיע לכאן, ללבוב (אולי רק לבנתיים...), להשאיר אותו שבור מהפרידה בלב רוסיה, מלא צרות ועגמת-נפש יהודיים... להותיר את ימי הילדות המתוקים, את שנות הבגרות הקשות, את הלימודים, את כל החיים להותיר מאחור, לנצח, כלא היו... להימלט אל העולם הקפיטליסטי (המערבי) בו יש שביתות ומחסור... כך לימדו אותנו, הכל התערב, כבגלגל אדיר...

אונדז געלערנט, אלעס האט זיך אויסגעמישט ווי אין א מעכטיקן ראד...

איין דער טאג פון אוועקפארן א פרישינקער, א לויטערער האט געשיינט ווי א פריינט מיט פארגעניגן, געווארעמט גוט-מוטיק און דער בלויער הימל האט ווי געגלעט די צעווייטיקט-אָנגעשטרענגטע הערצער און מחשבות, צוזאמענגעמישטע ווי טאג מיט נאכט, טרויער מיט שמחה (פרייד), עצב (טרויער) מיט מוט!

אבער מ'דארף זיך היילן – דאס איז דער ריכטיקער באפעל... מ'מוז זיך היילן... ווייניקער טראכטן, ווייניקער אנאליזירן (פאנאדערקלייבן די זאך), מ'מוז אלעס טאן איבער די אינערלעכע כוחות (קרעפטן) מיט אמת יידישער פרייד! לויט דער פאדערונג פון דעם גרייסן היסטאריש-יידישן פרייהייטס מאמענט! פאר יידישקייט! פאר די טייערע און ליבע וועלכע זיינען דא און דארטן... גיין מיט שטארקייט, מיט דרייסט אנטקעגן דעם אייבערשט'נס אויסדערוויילטער וועג... (השגחה!)

...קומענדיק צו דער סטאנציע (תחנה) איז צוגעגאנגען צו אונדז לייבקע שי' און געבעטן מיין העלדישע טייערע שוועסטער הדסה און מיך שנעל (תיכף ומיד) פארן בריינגען א פרוי, צוליב וועלכער מ'פארהאלט דעם אָפּפּאָר פון עשאלאן... א צוגעגרייטע טקסי ווארט אן א זייט...

דער געדאנק וועגן אפהאלטן דעם עשאלאן האט דורכגעקערט אלע גלידער... און דער ענין פון אוועקפארן האט דורכגעלעכערט די הארץ... מיט זארגן צוזאמען... אבער, אן ווערטער, אן רייד, מיטן גאנצן אימפעט פון טראנס-עקסטאז... אין עטלעכע מינוט האבן מיר זיך שוין געהייבן איבער הויז-טרעפ, הערנדיק א טרויעריקע ווייכע שטימע:

גם יום היציאה היה בהיר, טהור וזרח כמו ידיד מאושר, חימם את היקום ב"מצב-רוח" מרומם, והשמיים הכחולים כמו ליטפו את לחצי הלב הכאוב, והמחשבות המעורבים כמו יום עם לילה, דמעות עם שמחה, עצב עם מצב-רוח!

אבל, יש להזדרז – זהו הציווי הנכון כעת... מוכרחים להזדרז... כמה שפחות לחשוב, כמה שפחות לנתח ולפרק לגורמים, מוכרחים לעשות הכל מעל הכוחות הפנימיים עם שמחה יהודית אמיתית! לפי דרישת גודל רגע החירות היהודי-הסטורי! למען היהדות! למען כל היקרים והאהובים שנמצאים כאן ושם... הולכים בגאון, בעוז, בדרך אותה ייעד לנו הקדוש ברוך הוא... (השגחה!).

... בהגיענו לתחנה, הגיע לקראתנו לייבקע שי' וביקש מאחותי היקרה והאמיצה הדסה וממני, לנסוע תיכף ומיד להביא אשה, שבגללה מעכבים את נסיעת ה"עשלוין"... המונית מוכנה וממתנה בסמוך...

המחשבה על עיכוב ה"עשלוין" זעזעה את כל האיברים... והענין של הנסיעה מכאן כמו "נקב" את הלב... עם הדאגות...

אבל, בלי מילים, בלי דיבורים, עם כל הדחף של ההתפעלות מהנסיעה... כמה דקות לאחר מכן כבר החלנו לעלות במדריגות המובילות אל הבית, וקול חרישי ומייבב נשמע

- "בעט מיך ניט, איך וועל ניט פארן!... איך קען דאס ניט טאן... ס'איז איבער מיינע געפילן, איבער מיינע כוחות, אויסגעמאטערטע פון שווערע ליידן"...

אריינלייפנדיק אין א העל-ליכטיקן צימער איז אף א ביינקל געזעסן אן אצילות'דיק-מאיעסטיש בכבוד'דיקע פרוי פון מיטעלן עלטער, אירע טיף-קלוגע אויגן האבן אויסגעדריקט אינערלעכע איבערלעבונגען. קיילעכדיקע הייסע טרערן, ווי פון א שטיל-טיפן קוואל, האבן זיך געקייקלט איבער די באקן... מיט א הארציק צעווייטיקטער ווייך-איידעלער בעטנדער שטימע האט זי גערעדט צו א דערביי זייטיק שטייענדער הויך-ווקסיקער שיינער פרוי, מיט שווארצע העלדיש ברענענדיקע אנטשלאסענע אייגן: - "גלייבט מיר ס'איז מיר זייער און זייער שווער אוועקפארן, הארצרייסענדיק זיך צעשיידן מיט דעם, וואס בלייבט איבער אף אייביק דא"... - האט זי צוגעגבן מיט פארביטערטער צעבראכנקייט...

דערזעהענדיק אונדז און הערנדיק דעם ציל פון אונדזער קומען, האט די מאיעסטישע פרוי פול מיט יידיש-הארציקן חן, איידל א פרעג געטאן: - "ווער זיינט איר?"... - "מיר זיינען ר' חיים-מאיר'ס גרליק'ס טעכטער, דעם רבינ'ס שליח אין קרים!" פלוצלונג האט זיך איר איידעלער געזיכט באגאסן מיט אן אופלעבנדן ליכטיקן בליק, זי האט זיך א הייב געטאן און דרייסט געזאגט: - "אט מיט די קינדער וועל איך פארן!, אט מיט די קינדער וועל איך פארן!" - האט זי איבערגעזאגט דרייסט און צעפריידן!!!

זיינען מיר אלע צוזאמען מיט מומע שרה, מיט פעק און פעקעלאך שנעל אריין אין טקסי... ווער זיינען די מיטפארערונס איז מיר ניט געווען באקאנט (אפשר מיין טייערער שוועסטער הדסה - יע) די הויבט היילעניש איז באשטאנען צו בריינגען זיי וואס שנעלער

לאזנינו: "אל תבקשו ממני, אינני רוצה לנסוע!... אינני יכולה לעשות זאת... זה מעל ליכולותי ולרגשותיי, מעל לכוחותיי, הנני שבורה ומותשת מכל הקשיים עד עכשיו..."

נכנסנו במהירות לחדר מואר, על כסא ישיבה אשה אצילית ומכובדת בשנותיה האמצעיות, עיניה העמוקות והפקחות שידרו מאורעות וקורות פנימיים. דמעות חמות ועגולות, כמו מתוך מעיין עמוק ושקט, התגלגלו על לחייה... בקול עדין, לבבי, כאוב, מבקש ומתחנן דיברה אל האישה היפה והגבוהה שעמדה לצידה, בעיניים שחורות, אמיצות ובוהרות שהביעו החלטיות: "האמינו לי, קשה לי במאוד מאוד לנסוע, הלב נקרע ושבור להיפרד עם הנשאר כאן לנצח" - הוסיפה בלב שבור ומר...

בראותה אותנו ובשמעה את מטרת בואנו, פנתה האשה האצילית מליאת החן היהודי-לבבי, ושאלה בעדינות: "מי אתן?"... - "אנו בנותיו של ר' חיים מאיר גרליק, שליחו של הרבי בקרים!". מיד נמסכו פניה העדינות בברק חיים חדשים ומוארים, היא התרוממה ואמרה בעוז: "עם ילדים אלו - אסע! עם ילדים אלו - אסע!" חזרה ואמרה בעוז, מאושרת!!!...

כולנו, יחד עם המומע שרה [מרת שרה קצנלנבויגן ע"ה], עם חבילות גדולות וקטנות, נכנסנו במהירות למונית... לא היכרנו את הנוסעות עימנו (אולי אחותי היקרה הדסה כן הכירה) - מטרתנו היתה להביא אותן כמה שיותר מהר ל"עשלוך".

צום עשאלאן.

אין די שפעטערדיקע נסיעות האט זיך ארויסגעוויזן – דאס זיינען געווען כבוד הרבנית מרת חנה אם-מלכותית און די איבערגעוויינליך העלדישער מרת מומע שרה, וועלכע האט איבערגעגעבן דער רעבעצ'ן אירע פאפירן און אליין געבליבן אין רוסלאנד מיט דער האפענונג אף צייטווייליקייט... (ליידער אומגעקומען אין רוסישער תפיסה...)

ווען מיר זיינען אנגעקומען, האט לייבקע מיט זיינע באהעלפערס, מיט טיף-הארציקער פרייד און איבערגעגעבנקייט געזארגט וועגן דער פרויס באזעצונג אין עשאלאן וכו'...

פלוצלונג, מיין שוועסטערקע הדסה האב איך ניט געזעהען פאר זיך און אומאפהערליך געזארגט זיך וווּ איז זי?... מסתמא האט מען זי געשיקט נאך אין אן נייטיקער שליחות, האב איך געדיינקט, אדער איך האב ניט באמערקט צוליב היילעניש... אדער זי איז שוין אין עשאלאן... בין איך שנעל אריין אין וואַגאַן (קרון), זוכנדיק אונדזער משפחה שיחיו.

דער עשאלאן האט אנגעהייבן פארן און הדסה די גרייסע חכמה, א העלדן פון אלע מאל, פון קינדהייט, זי איז ניט געווען צווישן אונדז... מיין נשמה איז איינגעפאלן... האט זיך געריסן פון צער און שרעק... נאר ניט ארויסגעוויזן פאר מיין טייערן הייליקן טאטן, וועלכער ניט זעענדיק אונדז ביידן, האט געוואלט ארוישפרינגען פון וואגאן צוזאמען מיט מיין ברודערקע גרשון מענדל שי', דערזעהענדיק מיך, האבן זיי זיך אביסל בארואיקט, דענקענדיק אז איך ווייס וווּ איז הדסה,

און הדסה - ווי מיר זיינען אנגעקומען מיטן טקסי, איז זי באלד געלאפן אפן פאָסט שיקן א טעלעגראם צו אונדזער ליבן טייערן ברודער בן-ציון'נען, וואס איז איבערגעבליבן אין

בהמשך הנסיעות נתגלה לנו – היו אלו כבוד הרבנית חנה אם-מלכותית, והאישה הנפלאה והאמיצה מרת "מומע שרה", שבעצמה נתנה לרבנית את הניירות שלה, ונשארה ברוסיה בתקוה שיהא זה זמני בלבד... (לצערנו, בסופו של דבר, היא נפטרה [מהתקפת לב חמורה] ב'תפיסה' הרוסית...)

כשהגענו, מיד הגיעו לייבק'ע ועוזריו, ובשמחה לבבית-עמוקה והתמסרות, התעסק ודאג להסתדרות האשה ב"עשלוין" וכו'...

והנה, אחותי הדסה נעלמה מעיני, ועובדה זו טרדה את מנוחתי: היכן היא?... מסתמא שלחו אותה לשליחות נחוזה נוספת, חשבת לעצמי. או שלא שמת לי לב בשל הלחץ... או שהיא נמצאת כבר ב"עשלוין"... נכנסתי מהר לקרון, תרה בעיני אחרי משפחתנו שיחיו.

ה"עשלוין" החל בנסיעתו, והדסה, החכמה מאוד, הגיבורה והאמיצה מאז ומתמיד, אינה נמצאת בינינו... נשמתי פרח... נקרעה מצער ואימה... לא הראיתי זאת כלפי חוץ, כלפי אבי הקדוש והיקר, כשלא ראה אותנו יחד – רצה לקפוץ מהקרון יחד עם אחי גרשון מענדל שי', ולכשראה אותי – נרגע מעט, בחשבו שהנני יודעת היכן הדסה.

והדסה – אך הגענו עם המונית לתחנה, מיד היא רצה לדואר לשלוח טלגרם לאחינו אהובנו יקרנו בן-ציון, שנשאר במוסקבה – שאנחנו נסענו...

מאסקווע, - אז מיר זיינען ארויסגעפארן...

דערווייל האט דער עשאלאן אנגעהייבן פארן, איז זי די העלדישע הדסה נאך עם נאכגעלאפן עטלעכע ק"מ ביז מ'האט דערזעהען - מיר דוכט אז לייבקע שי', גענוי ווייס איך ניט. דער עשאלאן האט גענומען שטארקער פייפן און פארן ליינגזאמער כדי זי זאל לייפן נאך זיין קלאנג - ביז די העלדישע הדסה האט זיך ארופגעכאפט און דורך די "בופן" געקומען צו אונדז...

ווען מיר האבן דערזעהען אונזער טייערע ליבע ליכטיקע הדסה, האט פאר אונדז אופגעשיינט די גאנצע ליכטיקע וועלט מיט אלע אירע נפלאות'דיקע גליקן!... אן אָפּענער הימל-נס!!!

בנתיים החל העשלוך לנסוע, והדסה האמיצה רצה אחריו כמה קילומטרים (!) עד שהבחינו - נראה לי שלייבק'ע שי', איני יודעת בדיוק. העשלוך החל לצפצף בחזקה והאט את נסיעתו, בכדי שהיא תוכל לרוץ בעקבות הצופר - עד שהדסה הגיבורה השיגה את העשלוך, והגיעה אלינו בין הקרונות...

כאשר ראינו את אהובתנו יקירתנו הדסה, כמו זרח והאיר לנו העולם כולו עם כל אוצרות נפלאותיו!... נס גלוי משמיים!!!

משפחת גרליק בתמונה משפחתית (חלקית), פאריז תש"ח.
 משמאל לימין: האחות מרת הדסה ע"ה פרמן, האבא הרה"ח הר"ר חיים מאיר ע"ה,
 ויבדלחט"א - האח הר"ר גרשון מענדל שיחי' גרליק, מרת יוכבד שתחי' זלמונב - כותבת הזכרונות.

כותבת הזכרונות עם אָהִיקָה - הר"ר גרשון מענדל שיחי' והר"ר בניציון שיחי', בכפר חב"ד

פרק ד' / ב"עשלוין"

דער שווער באלאסטיקטער טאג האט זיך שווער געביטן אף דער נאכט-פינסטערניש, גלייך ווי ער האט געוואלט געבן אביסל רו צו אויסגעמאטערטע, אנגעשטריינקטע מיט שרעק און זארגן מיטפארערס זיצנדע אפן פּאָל פון דער טעפלשקע (א צוג פאר - מסע) ווי הערינג אין א פאס... יעדער משפחה אין איר פארקוועטשטן ארט, מיט פעק און פעקלאך, מיט גרעסערע און פיצעלאך קינדערלאך צווישן קעלט-נאכט, פינסטער-נאכט און פינסטערער אינערלעכער שרעק פאר די שמוגלדיקע פאפירין, ווו קיינער ווייס ניט גענוי זיין אייגענעם נאמען, ניט מיט וועמען איז זיין משפחה פארבונדן, אלעס טרייף און מזויף... אבער אייך מיט הארציקער פרייד, וואס ב"ה, סוף סוף האט מען זיך ארויסגעריסן פון די פארשוועכטע צוימען פון סטאליניס "גן-עדן"... מ'פארט אין דער באפרייטער וועלט פון יידישן גליק!!!

מיר, אונדזער משפחה איז ארויסגעפארן דורך פארשידענע וועגן (דאס איז א געשיכטע פאר זיך), מ'האט כמעט קיין זאכן ניט מיט גענומען מיט זיך, נאר פארכאפנדיק א גרינגע ווארעמע קאלדרע צוליב אונדזער טייערן הייליקן פאטער וועלכער האט אפט געליטן פון "אנגינע" (מחלה), שטענדיק מאכנדיק זיך עפעס מיט דער האלדז צוליב אפהיטן שבת. יעדער שבת האט דער פאטער געליטן פון האלדז ווייטיקן און הייכע היץ ביז 40 גראד'ס. יעדער שבת האט ער אפגעהיט דעם שבת הייליקער ווי הייליק! פרייטאג און זונטאג איז דער טאטע געווען געזונט - ווי אזוי? - דעם רבי'נס ברכה!....

היום הקשה והעמוס התחלף לחושך הלילה, כמו רוצה להעניק מעט מנוחה לעייפים, הטורודים בפחד ודאגות יְשׁוּבִים על רצפת רכבת-המשא, כמו דג-מלוח בחבית... כל משפחה במקומה הצפוף, עם חבילות ו שקיות, עם ילדים גדולים וקטנים בתוך קור הלילה, חושך הלילה וחושך הפחד הפנימי מהניירות המזוייפים, כשאף אחד לא יודע בדיוק את שמו האישי, ועם מי משפחתו מאוחדת, הכל מזוייף ו"טרף"... אבל יחד עם זאת, בשמחה לבבית, אשר ב"ה, סוף סוף יצאו מהגבולות הארוזים של "גן העדן" של סטאלין... נוסעים לעולם החופשי של האושר היהודי!!!

משפחתנו, נסעה בדרכים שונות (וזוהי הסטוריה בפני עצמה...), וכמעט שלא לקחנו איתנו חפצים, רק נטלנו שמיכה קלה וחמה לאבינו היקר והקדוש שסבל תכופות ממחלת ה"אנגינה", היה עושה תמיד משהו עם גרונו, בכדי לשמור את שבת. כל שבת היה האבא סובל מכאבי גרון וחום גבוה של 40 מעלות. כל שבת הוא שמר בקדושה ובטהרה! ימי שישי וראשון, היה האבא בריא. איך? - ברכתו של הרבי!...

כשקור הלילה החל להתחזק, והרעש והבכי נרגעו קצת, ביקש ממני אבי הקדוש ללכת ולכסות עם השמיכה את אותה אשה, שיושבת לבדה בצד, ומן הסתם זקוקה לזה... ללכת בתוך הקרון, בחושך ובצפיפות, פירושו היה ללכת על ראשו של זה, על רגליים, ידיים, ועל

ווען די קעלט פון נאכט האט זיך גענומען שטארקן, דער טומל און געוויין אביסל בארואיקט, האט מיך דער הייליקער טאטע געבעטן גיין צודעקן מיט דער קאלדרע יענע פרוי, וואס זיצט עלנט אין א זייט און מסתמא נייטיקט זיך אין דעם... גיין אין אזא איינגעניש, פינסטערניש, האט געהייסן גיין אף יענעמס קעפ, פיס, הענט און אפגעשוואכטע, אנגעצויגענע נערוון... אבער דעם טאטנס א ווארט איז קדוש! הייליק! דורכקריכנדיק פארזיכטיק צווישן די פארשלאפענע און האלב פארשלאפענע אויסגעמאטערטע מענטשן מיט זייער באגאז', האט זיך מיר קוים איינגעגעבן צודעקן די שוין באקאנטע פרוי, טרויעריק זיצנדע אין שטיל פארשטיקטן געוויין... אין איר איינזאמער צעבראכנקייט... פלוצלונג האט איר אינערלעכע פרעכטיקייט פון איר הייליקן וועזן זיך צעשיינט מיט אויסערגעוויינלעכע חן...

- "מיין קינד! האסט מיך מחי'ה-נפש געווען!... - מיט מחי'ה זאלסטו אימער זיין באגלייט אין אלע דיינע טואונגען! ברכת השם תלווה אותך בכל מעשה ידיך!" האט זיך פלוצלונג א ווארעם-הארציקע מוטער-ליבע זיך דערטראגן צו מיין צערודערטן געמיט און זיך צוזאמענגעגאסן מיט די הייליק-הארציקע געפילן צו מיין אן א מאס ליבנדער מאמע'לע נ"ע, די ליבסטע, די הייליקסטע מאמע פון דער גאנצע וועלט!!! האבן פאר מיר די רייד זייער אימפאנירט צו די איבערגעגעבענע געפילן פון מיין מאמע'לע! אומפארגעסבארער אף אייביק!!!...

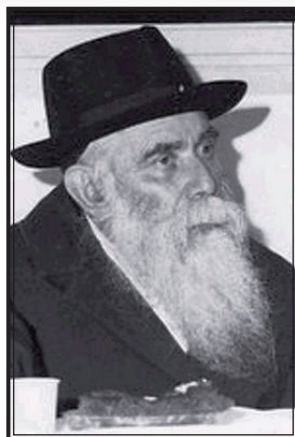

עצבים חלשים ומתוחים... אבל דברו של האבא הוא קדוש! ותוך שפילסתי לי דרך בעדינות ובזהירות בין האנשים הישנים והישנים-למחצה והעייפים, עם חבילותיהם, בקושי עלה בידי לכסות את האשה המוכרת לי מכבר, שישבה בצד נושאת בכי חרישי ועצור, עצובה... שבורה ובודדה... פתאום, האירו פניה באור פנימיות מהותה המפואר, והיא זרחה בחן יוצא-מן-הכלל...

- "ילדתי! החיית את נפשי ממש!... שזכות זו תעמוד לך לנצח, בכל מעשי ידיך! ברכת השם תלווה אותך בכל מעשה ידיך!" פרצה הברכה מפיה, כברכת-אם אהובה. ברכה לבבית חמה, נכנסה למצב-רוחי הנסער ונמסכה ברגשות הקדושים שהתעוררו בי לאמי האהובה בלי שיעור, נ"ע, האמא האהובה, הקדושה מכל העולם!!! הדברים שהיא אמרה עוררו מאוד את רגשותי כלפי אימי! הבלתי-נשכחת לנצח!!!...

מרת רבקה לאה ע"ה גרליק

הרה"ח וכו' הר"ר חיים מאיר ע"ה גרליק

מיין מאמע'לע! / אימי

מרת רבקה-לאה גרליק נ"ע לבית ריבלין
בת גוטקע והרה"ג הר"ר משה ריבלין

דער מאמעס נ"ע חכמה, איר פייניקייט, איר איידלקייט, גוט-הארציקייט, איר הויך-מענטשלעכע איבערגעגעבנקייט צו אונדז אירע קינדער און צו יעדן מענטשן. איר הייסע ליבע צו אונדז, אירע קינדער – א "הימלשע ליבע" – האט אונדז אלעמען באאיינפלוסט – געווירקט מיט אומגעהויער ליבע-קראפט צו אונדזער ניט פארגעסבארער שטענדיק לעבנדער פאר אונדז הייליקער מאמע'לע! האבנדער אימער איבער מיר, איבער אונדז קינדער, א שטענדיקן באאיינפלוס געפיל צו האבן א שטענדיקן איבערבליק איבער יעדער מיין טואונג אין אפקלאנג און בארעכטיקונג, איינשטימונג פון מיין מאמעס פארשטאנד און ווילן, לויט איר ערהייבענער הייליקער ערציאונג קראפט! מיין מאמע'לע! שטענדיק לעבנדע אין מיין נשמה – א ליכטיקער הייליקער קוואל פון גייסטיק יידישער פראכט!!! פון אומגעהויער מענטשן – ליבשאפט שוועבנדער איבער אונדז אימער – אירע קינדער – שטענדיק!... איר הייליקע גייסטיקייט באגלייט אונדז אין אלע אומשטענדן.. און צייטן.. און וועגן...

חכמתה של אימי, עדינותה, אצילותה, טוב-ליבה, אישיותה הנאצלת והתמסרותה אלינו, ילדיה, ולכולם. אהבתה החמה אלינו, ילדיה, "אהבה שמימית", השפיעה על כולנו, כמים הפנים לפנים באהבה עצומה לאמנו הקדושה הבלתי-נשכחת, ועומדת חיה למולנו, לנצח! אהבה זו, השפיעה עלי ועלינו – ילדיה – לנצח, והעניקה לנו רגש, להסתכל על כל המעשים שלנו, בהסתכלות נכונה וטובה, בהתאם לחכמתה ורצונה של אמא, כפי כח חינוכה הנעלה והקדוש! אמא שלי! חיה תמיד בנשמת – מעין קדוש ומאיר של תפארת יהודית רוחנית!!! של אנשים נעלים – אהבתה מרחפת עלינו – ילדיה – ועומדת לנצח!... רוחה הקדושה מלווה אותנו בכל המצבים... בכל הזמנים... בכל הדרכים...

טראגט זיך דער לוקומוטיוו מיט זיין שווערן אטעם, מיט צעשפרייטן רייך און פעך איבער די וואגאנעס (קרונות) און קלאפט אויס זיין שטענדיק שווערן "טשי, טשי" קלאנג, לייפנדיק איבער דער פרעמדער ערד פאראויס, פאראויס צו יידישער פרייהייט פאר טייערע מסירות-נפשדיקע יידישע נשמות!...

פלוצלונג, אין מיטן נאכט פינסטערניש שטעלט זיך אפ דער עשאלאן אין א פוסטן פלאץ צווישן ערד און הימל און שרעקלעכן שרעק פאר די פארערס, און פאר די איבערגעבליבענע אף יענער זייט...

באוואפנטע פאליאקן עפענען די ברייטע טיר פון דעם בהמה-וואגאן מיט קליינע באלייכט- פנסים קוקן אריין מיט רוצח'ישע חיה'שע אייגן, גרייטע צו בארויבן, באפאלן שוצלאזע יידן... דאן באפוילן זיי שטריינג אין פויליש - אלעמען שנעל אראפגיין, ניט נעמענדיק מיט קיין שום זאכן, זיי דארפן קאנטראלירן אלעס אליין...

זיי הייסן זיך אויסשטעלן אין צוויי ברייטע רייען, איינע נאך דער צווייטער... די האלב פארשלאפענע, האלב פאר'חלש'טע פון שרעק, ווער מיט פיצלאך קינדערלאך אף די הענט מיט מוריע און געוויין, ווער מיט קינדערלאך פאר די הענטעלאך, ווער מיט זיך אליין, האבן זיך אלע שנעל, ווי מעגלאך, אויסגעשטעלט בלייך ווי טייט... אנטקעגן די ימח-שמם באנדיטן (גזלנים) מיט אנגעשטעלטע געווער וכו', וועלכע האבן אנגעהייבן אויספרעגן יעדן איינעם די נעמען, אבער קיינער האט קיין ווארט ניט געענטפערט, - אלע מיט פאלשע נעמען, מיט פעקטיווע משפחה פארבינדונג, ניט וויסנדיק איינער פון צווייטן.. (צוליב זיכערקייט צוועקן), זיינען די רייד ווי אפגענומען געווארן, - ווי אוועק אין פינסטערער נאכט

... נוסע לו הקטר עם הבל הקיטור הרותח והכבד שעולה ממנו, מפיץ עשן שחור מעל הקרונות, ושקשוקי הברזלים מצלצלים בחדגוניות "טשי, טשי", כמו ממהרים ונמלטים מן האדמה הזרה, נמלטים אל החירות היהודית לנשמות יקרות, נשמות של מסירות נפש!... לפתע, נעצר ה"עשלוך" באמצע חשכת הליל, במרחב השומם, בין שמיים לארץ, ופחד ואימה נופלים על הנוסעים, על עצמם, ועל הנשואים בצד ההוא...

פולנים חמושים פותחים את הדלתות הרחבות של קרונות-הבהמות, ובעזרת אלומות האור של פנסים קטנים מסתכלים פנימה בעיניהם הרצחניות-חייתיות, מוכנים להסתער ולשדוד את היהודים חסרי ההגנה... מצוים הם בקשיחות ובפולנית "כולם לרדת מהר", "לא לקחת שום דבר", הם צריכים לשלוט על הכל בעצמם...

הם הורו לעמוד בשתי שורות רחבות, אחד אחרי השני... הישנים-למחצה, מעולפים-למחצה מפחד, מי עם ילדיו הקטנים הבוכיים והפוחדים על זרועותיו, מי אוחז בידי ילדיו, ומי בגפו - כולם מיהרו כפי יכלתם, נעמדו חוורים כמו מתים... למול הגזלנים ימח-שמם הדרוכים עם נשקם וכו', שהתחילו לחקור ולשאול כל אחד לשמו, אך אף-אחד לא ענה לשאלותיהם - הרי כולם עם שמות "מזוייפים", ומאוחדים למשפחות פיקטיביות, לא מכירים זה-את-זה... (לצורך ביטחון הגעתם ליעד), וכח-הדיבור כמו נלקח, כמו נעלם

פון איבערמענטשלכן שרעק...

נאר איין פרוי, וואס האט געקענט אביסל פויליש [גב' בוני'ה] האט פאר אלעמען געענטפערט: - "אלע וואס פארן דא זיינען טייבע און שטומע ציגיינער'ס"... די גזל'נישע אייגן האבן דורכגענומען יעדן איינעם און יעדן געמייט... ווילדע באפעלן האבן זיך געשפרייט אין דער צעבראכענער נאכט... אבער, ווייסט אויס, מ'האט זיי גוט אונטערגעקייפט... די "האלב-לעבעדיקע" "שטומע, טייבע ציגיינער" האבן קוים געקלעטערט צוריק אין די בהמה וואגאנען אויסגעלעדיקטע פון פיל זאכן... ב"ה! דער צוג האט פארגעזעצט זיין וועג... אלע מיטפארער'ס זיינען געפארן אנטקגען זייער נייעם, אומבאקאנטן לעבנס-וועג... יעדערער מיט זיין "פעקעלע" איבערלעבונגען, מיט זיין אייבערשטנס' השגחה!... צווישן נייער ווארהייט...

בחשכת הלילה מחרדת האנשים...

רק אשה אחת, שידעה קצת פולנית (גברת בוני'ה) ענתה בשביל כולם: "כל הנוסעים כאן הינם צוענים חרשים-אלמים"... עיניהם הגזלניות חדרו לכל אחד, ולכל הלך-הרוח... ופקודות פראיות חתכו את הלילה השבור... אולם, נראה, כי הצליחו "לקנות" אותם... ה"צוענים החרשים-אלמים" וה"חיים-למחצה" בקושי טיפסו בחזרה לקרונות משא-הבהמות, המרוקנות מכל-וכל... ב"ה! הרכבת המשיכה בדרכה... כל הנוסעים נסעו לקראת דרך-חיייהם החדשה, העלומה... כל אחד עם "חבילתו", חבילת חוויותיו, בהשגחתו של הקב"ה!... במצב הנוכחי שהתהווה...

פרק ה' / קראקא, פולין

פרייטאג אינדערפרי האט זיך דער עשאלאן ווידער אפגעשטעלט אף א וויילע, מ'האט געהייסן שנעל אראפגיין מיט אלע פעק און פעקלאך, דער עשאלאן איז שנעל אוועק... מיט א מאל זיינען אָנגעפארן פארמאכטע לאסט-מאשינען מיט דער הילף פון יונגע, פריילאכע יידישע בחורים, האט מען אונדז אלעמען, וואס גיכער, אנגעלאדן אין די מאשינען און מ'האט געמאלדן: - "מיר פארן אין דער שטאט קראקא!" (פולין)

שפעטער האבן מיר זיך דערווסט, אז די יידישע אָרגאַניזאַציע פון ארץ-ישראל "די בריחה" האט ניט לעגאל אונטערגעקייפט דעם לאקאמאטיו פירער, וועלכער האט אפגעשטעלט דעם עשאלאן כדי אונדז אראפלאזן אין מיטן וועג, ניט געפירט אין די טיפענישן פון פולין, ווו עס איז נאך געווען גרייסע אנטיסעמיטישע אנפאלן אף יידן... מיט דער צייט איז אונדז געווארן באווסט, אז איין יידישע עשאלאן האבן די פאלאקן לעבן דער שטאט "קעלן" געמאכט א פאגראם-פארניכטונג פון יידן... אייך דעם ערשטן עשאלאן פון די ליובאוויטשער האבן די רוצחים באשאסן באם איבערגיין די טשעכישע גרענעץ, איין פרוי איז אף אייביק אוועק... נאך א פרוי - געווען פארונדעט... אזעלכע ניס האבן פארשטייט זיך ניט צוגעגעבן קיין מוט און פרייד צו אונדזערע געמיטן און צעווייטיקטע הארץ-געפילן...

אף די לאסט-אוטו'ס האט מען אונדז געבראכט אין קראקא - יידיש קהילה-פאריין פון דער "אגודה" מיט דער הילף פון "בְּרִיחָה". מיר האבן אין אלגעמיין ניט געווסט פון

ביום שישי בבוקר, שוב נעצר העשלוך לרגע, וההוראה ניתנה לרדת במהירות עם כל השקיות והחבילות, והעשלוך - תיכף נסע לו... ובן-רגע, הגיעו משאיות סגורות נוהגות בידי צעירים יהודיים נמרצים, העלו ו"העמיסו" את כלנו, במהירות האפשרית, על המשאיות, והודיעו: "אנו נוסעים לעיר קראקא!" (פולין).

לאחר מכן נודע לנו, כי הארגון היהודי מארץ ישראל, "הבריחה", שיחדו באופן לא-חוקי את מוביל הרכבת, שעצר את ה"עשלוך" על מנת להוריד אותנו באמצע הדרך, בלי להמשיך לתוככי פולין, שם עדיין אירעו פוגרומים על יהודים... עם הזמן, הגיע לידיעתנו, שבאחד עשלונים היהודיים שעברו ליד העיר "קלן" ערכו הגויים "פוגרום" רצחני להשמדת היהודים... גם ה"עשלוך" הראשון של הליובאוויטשער'ס, נורה בידי המרצחים במעבר-הגבול בצ'כיה, אשה אחת הלכה לעולמה, עולם-הנצח... אשה נוספת נפצעה... ברור מאליו שכאלו "חדשות" לא הועילו למצב-הרוח ולא הוסיפו שמחה לליבנו הכאוב...

עם המשאיות הביאו אותנו לקראקא - לקבוצה-קהילה היהודית של "אגודה" בסיועה של "הבריחה". אנחנו כלל לא ידענו ממפלגות אלו ושמותיהם... היה זה רחוק ובלתי-נתפס. לשם מה כל החלוקות למפלגות בין יהודים?...

אותנו הושיבו בחדר גדול על הרצפה עם החבילות שלנו, עם יחס מיוחד ומתוך תשומת

אזעלכע פאריינען, פון זייערע נעמען... ס'איז געווען ווייט און ניט פארשטאנדיק. צוליב וואס טיילונגען אף פארטייען בא יידן?...

מ'האט אונדז באזעצט אין א גרייסן צימער אפן פאל מיט אונדזערע "פעקעלאך", מיט גרויס אינטערעס און אויפמערקזאמקייט; רוסישע יידן! ניט געזעהענע און ניט פארויסגעזעהענע רוסישע חסידים! גרייסע ווונדער געסט אף שבת!!! זייער הכנסת-אורחים האט געשפראצט מיט פרייד – מיט אמת'ער ברידער-פרייד, מיט באזארגונג אונדז מיט אלעס לכבוד שבת קודש! מיט איבערגעגעבנקייט ווי ברידער צו ברידער!!!

פאר אונדזער איינגעזאמלטער ליובאוויטשר משפחה איז דאס געווען דער ערשטער שבת אין אויסער-רוסלאנד... יידן צווישן יידן – אן אָפענע וועלט!!!...

אנס פון גרייסע נסים און א טרוים פון איבער טרוימען!!! ווער קען באשרייבן די ערהייבונג און די פרייד פון אונדזערע טייערע מסירות-נפש'דיקע איבערגעגעבענע ליובאוויטשער, ווי איין ליכטיקע טייערע משפחה, פארבונדענע איינס מיט איינס מיט לעבני'ס גורל, איינס פאר אלע און אלע פאר איינס!.. מיט וועלכן דערפאלג-טריאומף האט זיך אפגעאטעמט פריי, געדאוונט זיך פריי, געלערנט זיך פריי, פארבראכט פריי – אלעס אין זכות פון דעם הייליקן-צדיק רבין כ"ק אדמו"ר הריי"צ! עס האט זיך געדאכט מ'הייבט אן קומען צום ציל... – קומען צום רבין!, וואו זיין נשיאות-ממלכה האט זיך שוין צעצווייגט און פארשפרייט אין ארצות הברית נ"י.

די אופמערקזאמקייט און איבערגעגעבנקייט צו דער מאיעסטיש איינזאמער פרוי און די הארץ-פריינטשאפט האט ניט געהאט קיין גרענעץ כמעט פון אלע אונדזערע

לב: יהודים מרוסיה! חסידים מרוסיה! אותם לא ראו ולא הכירו קודם לכן. אורחים גדולים ונפלאים לשבת!!! הכנסת האורחים שלהם היתה בשמחה גלויה – באהבת אחים אמיתית, דאגו לנו לכל הדרוש לכבוד שבת קודש! בהתמסרות כאחים אל אחים!!! בעבורנו, המשפחה החב"דית המאוחדת, היתה זו שבת ראשונה ביחד מחוץ לרוסיה... יהודים בין יהודים – עולם חופשי!!!...

נס מגדולי הניסים וחלום מעל כל החלומות!!! מי יכול להעלות על-גבי הכתב את התרוממות הרוח ואת השמחה של היהודים הליובאוויטשער'ס בעלי מסירות הנפש, כמו משפחה אחת יקרה ומאירה, קשורים זה עם זה בגורל החיים, אחד למען כולם וכולם למען האחד!... ובעקבות הניצחון שהושג, נשמו בחפשיות, התפללו בחפשיות, למדו בחפשיות, התוועדו בחפשיות – הכל בזכותו של הצדיק הקדוש, הרבי, אדמו"ר הריי"צ! היה נראה כאילו מתחילים להגיע למטרה.... – להגיע לרבי! למקום בו כבר התרחבה והתפשטה ממלכת נשיאותו, בארצות הברית, בניו-יורק.

תשומת הלב והתמסרות הרבה הוענקה לאשה המלכותית, הבודדה, והאהבה הלבבית כלפיה היתה בלי גבולות, כמעט מכל הנוסעים, ביניהם גם משפחתנו. חושבני, כי כל זאת בשל בדידותה ושברונה של האשה, יחידה בלי משפחה, שנסעה איתנו בצניעות מלכותית

מיטפארערס, צווישן זיי אייך אונדזער משפחה. איך האב געדענקט אז דאס אלץ איז צוליב דער פרוי'ס איינזאמנקייט און עלנטקייט, אן איינציקע אָן משפחה מיטפארערן פון מאיעסטיש צניעות'דיקער העכסט מענטשלעכער אופפירונג: ניט באמיען חלילה יענעם, איר מוטערליכער פריינטשאפט, חכמה'סדיקער גוטסקייט, אצילות'דיקייט, איידל-אריסטיקראטישקייט מיט איבערגעגעבענעם אינטערעס צו יעדן... און יעדערער צו איר!!!

דא אין גרייסן זאל, ווו מ'איז געזעסן פריי און מוטיק, - האט זיך געשאפן א פריינטשאפט פארבונד צווישן יוגנטלעכע מיידלאך, וועלכע זיינען געווען פון פארשיידענע געגנטן פון רוסלאנד. דער פריינטשאפט פארבונד האט זיך געשטארק און באגלייט אף אלע שפטערדיקע נסיעה-וועגן!...

די הארציקע פריינטשאפט איז געבליבן אף אייביק!...

דא האבן מיר זיך אייך באקאנט מיט א גרופע היגע "בית-יעקב" מיידלאך, מיר האבן פון אזא פאריין קיינמאל ניט געהערט און ניט געוואוסט אז ס'איז פאראן א ספעציעלער מיידלשער לערן-אנשטאלט פאר יידישקייט "בית-יעקב"! אייך ניט געהערט פון דער לערערן-גרינדערן שרה שנירער... א גאנצן שבת האבן די "בית-יעקב" מיידלאך זיך פארנומען מיט אונדז-די ליובאוויטשער, געדאוונט מיט אונדז, געפירט צוזאמען דעם שבת טיש - פארבראכט אף זייער שטייגער...

דערציילט פיל זאכן וועגן זייערע שרעקלעכע מלחמה-יארן, וועגן די אוממענטשלעך אכזר'עסדיקע קאנצענטאציע לאגערן... וועגן שרעקלעכן פארניכטונג פון יידישן פאלק [ניט היינט געדאכט]; וועגן חורבן און אומקום פון זעקס מיליאנען פרידלעכע טייערע יידן,

נעלית מגינוני הנימוס האנושיים: שלא להטריח חלילה את הזולת, אהבתה האימהית, טוב חכמתה, אצילותה, התנהגותה האצילית-עדינה והתמסרותה ונתינת היחס לכל... וכל אחד אליה!!!

וכאן, באולם הגדול, בו ישבו כולם משוחררים ומעודדים - התפתח קשר של ידידות בין הנערות הצעירות, שהיו ממחוזות שונים של רוסיה. הקשר הידידותי התחזק וליוו אותנו בכל המשך הנסיעה לאחר מכן!...

האהבה הלבבית נשארה לנצח!...

כאן היכרנו גם קבוצת בנות מקומיות מ"בית-יעקב". לא שמענו מכזו קבוצה ולא ידענו אף-פעם שישנו בית ספר מיוחד ללימודי יהדות לבנות "בית-יעקב"! גם לא שמענו עד עתה על המחנכת-המייסדת שרה שנירר... שבת שלימה היו עסוקות בנות "בית-יעקב" עימנו, החב"דיות, התפללו איתנו, סעדו ביחד את שולחן השבת - התוועדו בסגנונם-הם...

הן סיפרו רבות אודות שנות המלחמה הנוראות שעברו עליהן, על מחנות הריכוז האכזריים ולא-אנושיים... על ההשמדה הנוראית של העם היהודי (לא עלינו); על החורבן וההשמדה של ששה מליונים יהודים יקרים ומאושרים, רק בגלל שהם יהודים!... על הקורות המחרידים ומסמרי-השיער הללו לא שמענו ולא ידענו ברוסיה, כי שלטונו של

נאר דערפאר וואס זיי זיינען יידן!... וועגן אט די שוידערלעכע געשעענישן האבן מיר ניט געוואוסט און ניט געהערט אין רוסלאנד, ווייל סטאלינ'ס רעגירונג האט דאס אויסבאהאלטן פון די רוסישע בירגער, כדי צו שיקן טויזנטער יידן - ווי טרייע רוסישע בירגער אף דער שרעקלעכער מלחמה; (לעבעדיקע פלייש...)

זיי, די מיידלאך, האבן דערציילט וועגן טיילונג פון יידן אף פארטייען... וועגן קיבוצים, וועגן גבורה און קידוש-השם פון יידן פאר ארץ-ישראל ישוב נגד די שונאי-ישראל - די איינגלענדער און די אראבישע לענדער... וועגן די רעשטלאך פון איבערגעבליבענע נאצי-רוצחים און אנטיסעמיטן פון שנאה און האס, אין די אייראפע לענדער...

פאר אונדז אלעס ניי, אומבאקאנט, צעווייטיקט פון שרעקלעכן יידישן חורבן...

אין עטלעכע ווערטער איז אפשר כדאי צו דערמאנען, אז זייענדיק אין קראקא, האבן מיר זיך באקאנט מיט א מיידל פון אנ"ש, וועלכע איז ארויסגעפארן פון רוסלאנד כמעט מיט איר גאנצער משפחה, אבער זיצנדיק אין גרייסן זאל אף די פעקלאך, האט זי אנגעכאפט אזא שטארקע מרה-שחורה, אז טאג און נאכט איז זי געזעסן און געוויינט אן אופהער פון אונדזער מצב ביש - ס'איז געווען וואס צו וויינען... אונדזערע יוגנטלעכע כוחות זיינען געווען שוואך, זיי האבן זיך ניט געפילט און ניט געזעהען, חוץ אפּאָר ענערגישע פעילים, ווי מיין טייערע ליבע שוועסטער הדסה, אייניקע ישיבה-בחורים א.א.וו.. געפירט מיט אונדזער גורל האבן העכערע געטלעכע כוחות...

סטאלין הסתיר זאת מהאזרחים הרוסיים, כדי לשלוח אלפי יהודים - כמו אזרחים רוסיים נאמנים למלחמה האיומה; (בשר חי...)

הם, הבנות, סיפרו על התחלקות היהודים למפלגות... על הקיבוצים, על הגבורה וקידוש-השם של היהודים למען ארץ-ישראל אל מול שונאי-ישראל - הבריטים והאומות הערביות... על שארית הרוצחים הנאצים שנותרה, והשנאה והאיבה האנטישמית, בארצות אירופה...

ולנו, הכל חדש, לא-מוכר, כאבנו מהיקף החורבן היהודי הנורא...

אולי כדאי להזכיר בכמה מילים, שבהיותנו בקראקא, היכרנו עם בת למשפחת אנ"ש, שנסעה מרוסיה כמעט עם כל משפחתה, אבל ביושבה באולם הגדול, על חבילותיה, תפסה אותה מרה-שחורה כה-חזקה, עד שיום ולילה ישבה ובכתה ללא הפסקה על מצב-הביש אליו נקלענו (היה על מה לבכות...). "כוחותינו" הצעירים - היו חלשים, הם לא הורגשו ולא נראו, חוץ מכמה פעילים נמרצים, כמו אחותי היקרה והאהובה הדסה, כמה בחורי ישיבה וכדומה. גורלנו התנהל בכוחות נעלים ואלוקיים...

פרק ו' / בגבול הצ'כי

אין קראקא האבן מיר זיך ווייניק פארהאלטן, ווייזט אויס צוליב אומזיכערקייט... אין איינעם אן אוונט האט מען אונדז אנגעזאגט אז די נאכט וועלן מיר שמוגלען אי"ה דעם טשעכישן גרענעץ... אלע דארפן וויסן און געדיינקען די איינצלהייטן פארשריבענע אין זייערע פאפירן... אף לאסט-אוטו'ס האט מען אונדז געפירט צו א וועלדל, וואו מיר האבן געדארפט גיין צווישן פינסטערניש אין א ריי... ניט פארלירן זיך, שטילער ווי שטיל דורכגיין דעם וועלדל, דורכגיין א וואסער בריקל ביז מיר וועלען קומען צום גרענעץ פאטראל - גרענעץ היטער'ס...

ניט קיין גרייסער ברייטער שטח האט זיך צעשפרייט אין מיטן א וואלד לעבן ניט א גרייסער געבאייידע, וואס איין זייט אירער האט זיך אנגעשפארט אפן וואלד און די אפענע זייט, אן אפענער שטח-פלאץ... אין פראנט האבן זיך געזעהען וואך-סאלדאטן, באוואפנטע מיט געווער און גומיבייטשן...

זיינען מיר געגאנגען, ווי געקראכן, געשלעפט זיך אין טיפן וואלד אין א לאנגער שורה, געגאנגען ווי אן לשון, מיט אפגענומענע געפילן... נאר מיט איין געדאנק - ניט פארלירן זיך...

די איינזאמע געהויבענע פרוי האט זיך אייך געשלעפט צוזאמען מיט אונדז, מוטיקנדיק זיך ווי מיר גייען אף א נאכט-שפאציר אין א טיפן וואלד...

אנקומענדיק צו א ברייטן שטח-פלאץ, ארומגערינגלטן מיט טיף געדיכטן וואלד, האט

בקראקא התעכבנו זמן קצר, כנראה בגלל חוסר-ביטחון... ערב אחד, אמרו לנו כי בלילה זה נבריא את הגבול הצ'כי... על כולנו לדעת ולזכור את הפרטים הכתובים בניירותיהם... הסיעו אותנו על משאיות לחורשה, ושם היה עלינו ללכת בחשכת הלילה בשורה... לא להיאבד, בשקט מוחלט, לחצות את החורשה, לעבור את הגשר מעל הנהר, עד שהגענו לפטרול על הגבול - שומרי הגבול...

לא שטח רחב התרחב לנו באמצע היער, ליד מבנה לא-גדול, שצידו האחד היה אל היער, וצידו הפתוח, היה אל השטח הפתוח... בחזית, נראו משמר-חיילים חמושים בנשק ובמגלבים...

הלכנו, כמו בזחילה, "נסחבים" אל עומק היער בשורה ארוכה, הלכנו (בשקט) כאילו "בלי לשון" (אלמים), ברגשות נטולים... רק עם מחשבה אחת ויחידה בראש: לא להיאבד... הגברת הנעלית והבודדה "נגררה" אף היא עימנו, מעודדים את עצמנו כאילו אנו הולכים לטיול לילי, ביער עבות...

כשהגענו לשטח רחב וגדול, מוקף ביערות עבותים, העמידו אותנו בשורות, משפחה ומשפחה, והורו לנו ללכת בשקט וברוגע, להמשיך הלאה... פסענו בנשימה עצורה, הלכנו בפחד בלתי-מוסתר ובחרון-אף יהודי... בשקט ובדממה עם אמונה גדולה ובמצב-רוח

מען אונדז אויסגעשטעלט אין שורות משפחה און משפחה, געהייסן שטיל און רואיק גיין פאראויס... מיט פארכאפטן אטעם, מיט ניט פארבארגענער שרעק איז מען געגאנגען מיט יידישן צארן... שאַ, שטיל מיט גרויסן גלויבן און שווערע געמיטן, טראגנדיק די פיצקעלאך און דערשראקענע קינדערלאך.

פון שטיבל זיינען ארויס עטלעכע פאליציאנטן, און פארוונדערט געקוקט אף די ארגאניזירטע יידישע מיטגלייכער מיט פיאות און בערד – קינד און קייט... מיט פעק און פעקעלאך.

איך האב געטראגן א שיינעם טשעמאדן (א וואליזע), [וועלכע מיין טייערע שוועסטער האט געבראכט פון לענינגראד] די וואליזע איז געווען שוין און גרינג, פלוצלונג איז איינער א פאליס צוגעלאפן צו מיר, געכאפט די וואליזע אין זיינע רוצח'ישע הענט און שטרענג מיך געפרעגט: - "וואס געפינט זיך אין טשעמאדאן?" – פון פלוצלונדיקייט האט בא מיר אפגענומען דער לשון און א בליץ שנעלע מחשבה איז דורכגעלאפן אין מיין ערנסטן באווסטזיין: - "איך בין שטום און טייב"... – האב איך אף דעם גזל'ען מיט זיין ביקס געקוקט ווי א פארוונדערטער שעפס אָן מורא... – "וואס איז בא דיר אין טשעמאדאן?" – האט ער געשריען ווי א צעבושעוועטער וואלף.

די מענטשן וואס זיינען געגאנגען אין די ערשטע שורות, דערהערנדיק די געשרייען, זיינען געבליבן שטיין... קיינער האט זיך שוין ניט געריט פון ארט, אלע האבן אנגעווענדעט זייערע בליקן צו אונדז...

אין זיך (בתוך תוכי) האב איך געבעטן דעם באשעפער אז מיין טייערן פאטער זאל

קשה, נושאים את התינוקות והילדים המבוהלים.

מן הבית הקטן יצאו כמה שוטרים, והביטו בתדהמה על קבוצת היהודים עטורי הזקנים והפאות הולכים – ילדים וטף... נושאים שקיות וחבילות...

אני נשאתי בידי מזוודה יפה (שאחותי היקרה הביאה מלנינגרד), המזוודה היתה יפה וקלה, פתאום רץ אלי שוטר אחד, נטל בכח את המזוודה בידי הרצחניות, ושאל אותי בתקיפות: "מה יש במזוודה?". עקב הפתאומיות בה אירע הדבר, נאלמה לשוני דום ומחשבה מהירה חלפה בתת-ההכרה: "אני אלמת-חרשת"... – הסתכלתי על הגזלן עם הנשק כמו כבשה תמהה, בלי פחד... – "מה יש לך במזוודה?" צרח הוא שוב, כמו זאב זועם.

האנשים שהלכו בשורות הראשונות, שמעו את הצעקות, נשאו לעמוד... אף אחד כבר לא זז ממקומו, כולם הפנו את מבטם אלינו...

ואני, בתוך תוכי, ביקשתי מהקדוש ברוך הוא שאבי היקר לא ייזק חלילה... ושאיך אחד לא יסבול בגללי... החייל, מלא הרציחה, חטף את המזוודה והורה לי ללכת אחריו, הוא הלך לכיוון המבנה, ואני נשארתי לעמוד, כאילו שתלו אותי למקום...

חלילה גארנישט שאטן... און קיינער זאל ניט ליידן צוליב מיר... דער סאלדאט מלא רציחה (האס), האט געכאפט די וואליזע און געהייסן גיין נאך עם, ער איז אוועק אין דער ריכטונג פון דער געביידע און איך בין געבליבן שטיין, ווי א צוגעוואקסענע צום ארט...

ווען ער האט זיך אומגעקוקט, איז ער ווידער צוגעלאפן צו מיר פול כעס, געכאפט פארן האנט און געפירט מיך אין פאליציי שטיבל, דארט זיינען געווען נאך פיל פאליצייאנטן. - "וואס איז בא דיר אין וואליזע?" - האט אין עם געברענט זיין גול'אנישע איינפארזיכטיקייט. ער האט זיך געזידלט, געשריען (אלעס אין דויטש), אבער איך האב געקוקט און געשוויגן ווי א גולם. - "עפן די וואליזע!" - האט ער באפוילן און אליין זי געעפנט...

ווען ער האט דערזעהען אז עס איז נאר א קאלדרע, האט ער געלאסענער געזאגט צו זיינע מענטשן: - "מסתמא איז אין קאלדרע באהאלטן גאלדענע מטבעות..."

האט מען די קאלדרע געטאפט, געהאקט, געריבן, געטרייסלט, געקלאפט מיט די געווער, געשטאכן מיט שפיזן און ער האט געבושעוועט ווי א חיה. האט מען די קאלדרע דורכגעשטאכן אין עטלעכע ערטער, אבער חוץ פון גרויען-וואטין איז דארטן גארנישט ניט געווען. - "נעם דיין קאלדרע און גיי צוריק אין דיין ריי!" - האט ער באפוילן, אבער איך בין געבליבן שטיין ווי פריער, ווי טייב און שטום..., פארשטייענדיק יעדן ווארט... האט ער געהייסן צו די פאליצייאנטן פארפאקן די קאלדרע אין וואליזע, גענומען מיך פאר א האנט און געבראכט צוריק צו מיין ריי.

די רייען זיינען שוין ניט געווען, די לויבאוויטשער מסירות נפש'דיקע יידן האבן ניט גערוט, זיי זיינען געווען צעשפרייט אפן פרייען שטח און אומגעדולטיק מיט צארן,

וכשהוא הסתכל לאחוריו והבחין כי אני עומדת על מקומי - חזר על עקבותיו ושם לכיווני מלא בכעס, תפס את ידי בחזקה והוביל אותי לביתן המשטרה, שם היו עוד הרבה שוטרים. "מה יש לך במזוודה?" - עיניו הגזלניות בערו בו. הוא גידף וצעק (בגרמנית), אבל אני - הסתכלתי עליו ושתקתי כמו גולם. "פתחי את המזוודה!". ציוה עלי, ופתח בעצמו את המזוודה....

כאשר הוא ראה כי בתוך המזוודה יש רק שמיכה, פנה ואמר במתינות לאנשיו: "מן הסתם מוחבאים בשמיכה מטבעות זהב..."

הם מיששו את השמיכה, חבטו בה, גירדו, נייערו היטב, היכו בה עם הנשק, דקרו עם הכידונים, והוא השתולל והתפרע כמו חיה. את השמיכה דקרו מצד-לצד בכמה מקומות, אבל חוץ מחוטי צמר אפורים דקים לא היה שם כלום. - "קחי את השמיכה שלך וחזרי למקומך בשורה!" ציוה עלי, אבל אני נשארתי עומדת כמקודם, כמו אלמת-חרשת... מבינה כל מילה... כשראה שכן, הורה לשוטרים לארוז את השמיכה במזוודה, אחז בידי והחזירני לשורה שלי.

שורות - כבר לא היו. החב"דניקים, היהודים בעלי המסירות-נפש לא היו רגועים, והם היו מפוזרים על פני השטח הפתוח, בחוסר-סבלנות ובדאגה, המתינו, מוטרדים... לכשראו

באזארגטע געווארט... דערזעהענדיק מיך האבן די רייען זיך שנעל פארפילט מיט גליקלעכע
הערצער... די טאלדאטן האבן אונדז אלעמען ארויסגעלאזן ווי א שטילע שעפסן סטאדע...
און אנגעוויזן וויהין דארפן מיר גיין. ניט ווייט זיינען געשטאנען צוגעגרייטע לאסט-מאשינען,
און מ'האט אונדז געבראכט אין אן יידישן לאגער אין טשעכאי.

מיין טייערער הייליקער פאטער האט דאן געזאגט אז די קאלדרע איז אונדז בייגעשטאנען
באם גרענעץ אין זכות פון דער הייליקער רעבעצן, ווייל זי האט זיך צוגעדעקט מיט דער
קאלדרע - מיר זיינען אלע זיכער אין דעם...

אותי, התמלאו שוב השורות בלבבות שמחים... החיילים שחררו את כולנו כמו היינו עדר
כבשים שקטות... והורו לנו להיכן עלינו ללכת. לא הרחק משם עמדו משאיות מוכנות,
והביאו אותנו למחנות יהודיים בצ'כיה.

אבי הקדוש והיקר אמר אז, שהשמיכה עמדה לנו, בגבול, בזכותה של הרבנית הקדושה,
כי היא התכסתה עם שמיכה זו – ואנו כולנו בטוחים בכך...

פרק ז' / תחנות מעבר במסע

דער לאגער אין טשעכאי איז ווייסט אויס געווען באנוצט בא די דייטשן - ימח שמם - צוליב אפיצערן, האט ער געהאט אביסל עסטעטיש מענטשלעכע באדינגונגען: הייסע און קאלטע וואסער, א גרייסן הייף, א כשר'ע קיך ווו הונדערטער פליטים האבן באקומען ווארימע פרישע געקעכץ א.א.וו. ... די "אונרא" אדער דער "זש'אנט" (איך בין אין דעם געווען וויניק באהאוונט) האבן באזארגט אונדז ליובאוויטשער מיט מהודר'דיק כשר'ע טרוקענע שפייון, ווי קעסטעלאך מיט קאנסערווירטע גרינסן, קעסטעלאך מיט פיש, פירות, שאקאלאדן (פיל) א.א.וו. ...

די פאראנטפערלעכע פאר צעטיילן די שפייון צווישן אונדז זיינען געווען מיין ליבע שוועסטער הדסה און - חאצקל (דער שווארצער) - יחזקאל ברוד... מיט גרייס איבערגעגעבנקייט און הארציקער ליבע פלעגן זיי בריינגען די באשטימטע מאס (מנות) פאר יעדן נפש - פאר יעדער משפחה. פארשטייט זיך אז הדסה פלעגט באזארגן מיט דאס בעסטע און נוצלאכסטע פאר דער באקאנטער מאיעסטישער פרוי - פריער פאר אלעמען. פאר אונדז אלעמען - דאס גלייכן.

פארגעזעצט די ריזע האבן מיר אין טעפלושקעס (קרון-משא פאר בהמות) איבער טשעכאי ביז דער אסטרייכישער גרענעץ, דאן ווידער געפארן אין לאסט-מאשינען איבער אסטרייכישע וועגן...

די ווער ס'איז דאן געפארן האט מסתמא באוונדערט די שיינקייט פון דער נייע

המחנה בצ'כיה היה כפי הנראה בשימוש אצל הגרמנים - ימח שמם - בשביל הקצינים, ולכן, היה בו קצת מן התנאים האנושיים האסתטיים: מים קרים וחמים, חצר גדולה, מטבח כשר בו קיבלו מאות הפליטים אוכל מבושל, טרי וחם וכדומה... האונר"א או הג'וינט (אני לא התמצאתי כל-כך בתחום זה) דאגו לנו, לליובאוויטשער'ס, למוצרים יבשים כשרים ומהודרים, בדוגמת ארגזי ירקות משומרים, ארגזי דגים, פירות, הרבה שוקולדים וכדומה.

האחראים לחלוקת מוצרי האוכל בין הפליטים, היו אחותי היקרה והאהובה הדסה, וחצקל דער שווארצער - יחזקאל ברוד... בהתמסרות גדולה ואהבה לבית נהגו להביא את כמות המנות שנקבעו לכל נפש - לכל משפחה. מובן מאליו כי הדסה דאגה להביא לגברת המלכותית המוכרת את המנות הטובות והמזינות - לפני כולם. ואילו אנו - קיבלנו כמו כולם.

המשכנו במסע, ועלינו על קרונות-משא לבהמות בהם נסענו את צ'כיה עד הגבול האוסטרי, שם שוב נסענו על משאיות בכבישי אוסטריה...

אלו שנסעו עימנו בוודאי התפעלו גם הם מהיופי של כביש האספלט החדש, כמו משורטט בתוך מרחב ירוק אין-סופי (בוסתן), ומשתי צדדיה גדלו עצים גבוהים מלאים בכל מיני פירות (תפוחים, אגסים, שזיפים וכו'), כמו מאירים פנים לעולם בהוד והדר נפלאים!

אספאלטירטער וועג, ווי איינגעשניטענע אין אן אינסוף ציענדיקן סאד-גארטן (א בוסתן), וואו פון ביידע אירע זייטן האבן הייכע ביימער פארפילטע מיט כל מיני פרוכט (עפל, בארן, פלומען וכו') געשיינט צו דער וועלט מיט ווונדער פראכט! ניט געזעהענער אזוינס אין רוסלאנד בא די וועגן...

אין אוונט, זיינען מיר אנגעקומען אין דער הויבט-שטאט פון עסטרייך – ווין (וינה) – די שטאט פון מוזיק און געזאנג, ווו דער בארימטער וועלט-מוזיקער פאגאנעני האט געזונגען אין אירע גאסן מיט איבער הונדערט יאר צוריק: – "איך ליב דיך ווענא הייס און ניט פאראטן" ... כאטש עס איז געווען נאכן גרייסן נאצי-חורבן, האבן אירע גאסן געשיינט מיט באלייכטונג, מיט אלטע פאלאצן, מיט שיינע וויטרינע'ס, אבער ניט די מענטשן... זיי די שונאי-ישראל, האבן אונדז יידן פאראטן... זיצנדיק אף דער הויבט סטאנציע פון צוג, האבן זייערע העסלעכע בליקן, געעקבערט די נשמה.

זייער פיינטלעכע אופפירונג כלפי אונדז, ניט וועלנדיק שטיין לעבן אונדז, ניט זיצן, ניט ריידן א.א.וו.,

זייער האס האט אויסגעדריקט איין זאך: "איר לעבט נאך? איר עקזיסטירט נאך? ... מ'האט אייך נאך ניט אויסגעראטן? איר פארשוועכטע שמוציקע יידן" ...

די נידערטרעכטיקייט זייערע צו אונדז, האט געשניטן די הארץ מיט מעסערס... ניט געגעבן קיין רו....

לאנג האט מען אונדז דארט ניט פארהאלטן. זיצנדיק אין די טעפלשקעס ווידער האט מען זיך אנגעהייבן פילן ווי אין "גן-עדן" – יידן צווישן יידן! פריינד צווישן פריינט!...

לא ראינו כזאת ברוסיה, בדרכים...

בערב, הגענו לעיר הבירה של אוסטריה – וינה, עיר המוזיקה והשירה, בה שר המוזיקאי והמלחין העולמי המפורסם פוגנני לפני מאה שנים, ברחובות העיר: "אני אוהב אותך, וינה, חמה ולא אהיה נגדך" ... למרות שהיה זה אחרי החורבן הנאצי הגדול, רחובותיה המוארים של וינה ברקו, עם ארמונותיה העתיקים, עם ויטרינות יפות, אבל לא-כן האנשים... הם, שונאי ישראל שכמותם, היו נגדנו, היהודים... ביושבנו בתחנת הרכבת, עיניהם המליאות בשנאה פילחו את הנשמה.

התנהגותם אלינו בשנאה – לא רצו לעמוד לידנו, לא לשבת, לא לדבר וכן הלאה – שנאתם ביטאה דבר אחד: "אתם עדיין חיים? אתם קיימים עדיין? ... עוד לא השמידו אתכם? אתם, יהודים מלוכלכים ואורורים..."

ההתנשאות שלהם וזלזולם כלפינו, חתכה את ליבנו עם סכינים... לא נתנה מנוחה... לרווחתנו, לא השאירו אותנו שם הרבה זמן. וביישבנו בקרונות-המשא, שוב התחלנו להרגיש כמו ב"גן-עדן" – יהודים בין יהודים! ידידים בין ידידים!...

פתאום, נעצרו באמצע הדרך, והורו לרוץ לעבר צריפי מחנות-הריכוז, שבקושי נראו

פלוצלונג האט מען זיך אפגעשטעלט אין מיטן וועג, מ'האט באפעלן לייפן צו יענע געוועזענע קאנצעטראציע באראקן, וועלכע האבן זיך קוים געזעהען פון ווייטן, געצאמטע מיט הייכע חשמל-דראטן... (חשמל איז דארט שיען ניט געווען).

מ'האט געמוזט לייפן שנעל ביז עס נידערט די נאכט (ס'איז געווען פארנאכט), לייפן כאפן צימערן און צענויפקלייבן אביסל שטריי, וואס האט זיך געוואלגערט אין הייף, פאר געלעגערס אף נאכט אָפרו... איז מען געלאפן ווי ווער האט באוויזן און ווי ווער האט געקענט...

מיר מיט דער שוועסטער האבן פריער פאר אלץ "געכאפט" (ממש אזוי) א צימער פאר דער שוין "באקאנטער" מאיעסטישער איינזאמער פרוי, וועלכע האט ניט געקענט לייפן ווי מיר, אנגעכאפט אביסל שטריי פאר איר שטרייענעם "מלכה-געלעגער", און א צווייטן צימער – אן ארט פאר די טייערע טאטן און ברודער'קע שי', מיר מיט הדסה'ן האבן אייך זיך אנגעשפארט אף עפעס א וואנט אין פרוזדור...

אבער דער באווסטזיין האט געעקבערט ווי מיט הייסע צוואנגען: - "אט דא, ממש דא, אין די חשמל-פארצאמטע לאגערן האבן די ימח-שמ'דיקע נאציסטן געמאטערט, געפייניקט מיט אוממענטשלעכער שרעקלעכע פייניקונגען, הונדערטער, טויזנטער אומשולדיקע, הייליקע יידן-ברידער. פון דא, געשיקט זיי אין די פארניכטונג'ס קאמערן, טרעבלינקע... מיידאנעק... געשטיקט, געברענט, געפייניקט... פארוואס? פאר ווען? פאר זייער יידישער הייליקייט... זייער יידישן אפשטאם, ווייל זיי זיינען יידן, דעם באשעפערס פאלק!"

מרוחק, מגודרים עם עמודי חשמל גבוהים... (חשמל כבר לא זרם שם). מוכרחים היו לרוץ מהר, טרם ירד הלילה (היה זה לפנות ערב), לרוץ ולתפוס חדרים ולאסוף מעט קש שהיה מפוזר בחצר, ולסדר יצועים למנוחת הלילה... רצו מהר, כל אחד לפי יכלתו...

ראשית כל, אני ואחותי "תפסנו" (ממש כך...) חדר בשביל האשה האצילית והמוכרת, הבודדה, שלא יכלה לרוץ כמונו, "חטפנו" קצת קש לרפד את "מיטת המלכה", וחדר שני – מקום לאבינו היקר ואחינו שי', ואני והדסה נשעננו על קיר כלשהוא בפרוזדור...

אבל התודעה הלמה בנו כמו עם ברזלים לוחטים: "כאן, ממש כאן, במחנות גדירות-חשמל הללו, עייפו ועינו הנאצים ימח שמם בעינויים נוראים ותת-אנושיים, מאות, אלפי אחים-יהודים, חפים-מפשע, קדושים וטהורים. מכאן, שלחו אותם לתאי-ההשמדה, טרבלניקה... מיידאנק... חנקו, שרפו, עינו... על מה ולמה? בשל הקדושה היהודית שלהם... ייחוסם היהודי, כי הם יהודים, עמו הנבחר של הקדוש ברוך הוא!

"שמע ישראל"!!!

היה נראה בעינינו, שבחסות חושך הלילה הסמיך עולים צעקותיהם הנוראיות של מליוני

”שמע ישראל“!!!...

און עס האט זיך געדאכט, אז אונטער דער פארבלענדעטער פינסטערניש הייבן זיך גוואלדיקע געשריינען פון אומשולדיקע מליאנען יידן - הייליקע קרבנות, פארפייניקטע, פארשוואכטע, פארנידעריקטע, געשלאגענע, געלאפענע, געגאנגענע, אפשר אנטלאפענע, קראנקע, צעשמעטערטע, געלאפענע צו זייער מענטשלעכער פרייהייט... פון אוממענטשלעכע דייטישע ח'יה נאציסטן, שונאי-ישראל ניט געוועזענע אין דער וועלט-געשיכטע...

... אף מארגן האט מען אונדז ווידער געפאקט אף לאסט-מאשינען, מ'איז געפארן אף דער גאזלאנישער, העסלעכער דייטשישער ערד, ניט וויסנדיק... ביז מ'איז אנגעקומען אין א גרייטן יידישן לאגער "פאקינג", אף דער אמריקאנער זאנע-הערשאפט, אונטער דער פאליציי-הערשונג פון "עמ.פי"...

אין אלגעמיין, נאך די שווערע, שרעקלעכע מלחמה יארן האט די צעבראכענע, באמבאדירטע איראפע פארנומען זיך איבערהויבט מיט אופשטעלן אירע לענדער, אירע בירגער... וועגן די פארפייניקטע האלב לעבן-געבליבענע, פארמוטשעטע יידן ווייניק וואס געטראכט... וועגן דעם האבן זיך געזארגט יידישע פאריינען פון אמעריקע, ארץ-ישראל.

פארשטייט זיך די געלט-הילף (פינאנסירונג) איז באקומען געווארן איבערהויבט פון דעם דז'אנט פאריין, געבילדעט-ער אין יאר 1914 (ה'תרע"ד - 5674), וואס האט זיך ארגאניזירט (זיך געשאפן) פון דעם צוזאמענבונד פון געוויסע צדקה פאריינען, כדי צו געבן גרייסע יידישע הילף, נייטיקע הילף צו די איראפא'ער יידן, איבערהויבט רוסישע אמיגראנטן

יהודים טהורים – קרבנות קדושים, מעונים, חלשים, מושפלים, מוכים - בורחים, הולכים, אולי רצים, חולים ורצועים, בורחים לעבר חירותם האנושית... מהחיה הנאצית-גרמנית חסרת-האנושיות, שונאי ישראל שלא נראו בדברי ימי ההסטוריה-העולמית...

למחרת העמיסו אותנו שוב על משאיות, ונסענו על אדמת הגזלים, אדמת גרמניה השנואה, בלא לדעת... עד שהגענו למחנה היהודי הגדול "פוקינג", בשטח תחת שליטתם של ארצות-הברית, בשליטת שוטרי ה"MP".

בכלל, אחרי המלחמה הנוראה והאיזומה, התעסקה אירופה המופצצת והקרועה לגזרים במיוחד בשיקום מדינותיה ואזרחיה... על היהודים המעונים, החיים-למחצה והתשושים, חשבו מה שפחות... בזה התעסקו העמותות הנזכרות מאמריקה וארץ-ישראל.

מובן, כי המימון התקבל בעיקר על-ידי ארגון הג'וינט, שנוסד בשנת תרע"ד, והתייסדותו נתהוותה מאיחוד של כמה מוסדות צדקה מסויימים, בכדי להעניק את העזרה היהודית הדרושה במידה המקסימלית, ליהודי אירופה, בעיקר לפליטי רוסיה, בשנות מלחמת העולם הראשונה 1914-1917, ממש לעזור לעולם היהודי! לתמוך ביהודי אירופה!

אחרי מלחמת העולם השניה, הם סייעו ודאגו בנוגע לשרידי היהודים ממחנות הריכוז, מפרטיזנים ביערות, מסתתרים שונים, רעבים, חסרי-מגן, אבודים, יתומים, פליטים יהודיים

אין די יארן פון ערשטער וועלט מלחמה 1914-1917, מאַמאָש'סדיק העלפן דער יידישער וועלט!!!... שטיצן די אייראפער יידן!

נאך דער צווייטער וועלט מלחמה האבן זיי, געשטיצט און געזארגט וועגן די רעשטלאך יידן פון די קאנצענטראציע לאגערן, פון פארטיזאנער אין וועלדער, פון פארשיידענע אויסבאהאלטענישן הונגעריקע, היימלאזע, פארלארענע, פאר'תום'טע, פאריאגטע יידישע פליטים, שפרייזנדע צווישן דער פארדארבענער וועלט... איינגעארדנט צייטווייליקע הילף-לאגערן, געשפייזט מיט נויטיקסע שפייזן, מיט נויטיקסטער קליידונג א.א.וו. געזארגט פאר איבערפירן זיי אין שוץ-לאגערן - סיי איינצלהייט, סיי אלגעמיינע גרופן... [זע כפר-חב"ד 799].

אונדזערע ליובאוויטשער זיינען אייך פארעכנט געווארן צווישן די יידישע וואנדער פליטים, אבער פון אן אנדער סארט (אנדער מין). דאס זיינען די מסירות-נפש'דיקע גבורה יידן, אנטלאפענע פון קאמוניסטישן רוסלאנד צוליב פארשפרייטונג תורה און יידישקייט. צוליב רוחנית'דיקע צילן - אופשטעלן די גייסטיקע פראכט פון יידישן פאלק!... אלעס האט מען געטאן לויט דער אנווייזונג און ווירקונג פון הייליקן כ"ק אדמו"ר הרי"צ.

בורחים, שהתפזרו על-פני העולם המושחת... סידרו אותם במחנות-סיוע זמניים, ציידו במוצרים הכרחיים, בבגדים מינימליים וכדומה, ודאגו להעביר אותם למחנות-הפליטים, בין ביחידים, בין בקבוצות כלליות... (ראה כפר חב"ד 799).

גם החב"דניקים שלנו נימנו גם-הם בין הפליטים היהודיים הנעים-ונדים, אולם, אלו היו פליטים מסוג אחר... אלו הם יהודי המסירות-נפש והגבורה, שברחו מרוסיה הקומוניסטית בגלל הפצת התורה והיהדות. בגלל מטרות רוחניות – להעמיד את תפארתו הרוחנית של העם היהודי!...! הכל נעשה על-פי הוראותיו והשפעתו של הוד כ"ק אדמו"ר הרי"צ.

פרק ח' / התאקלמות בפוקינג, גרמניה

פאקינג, איינער פון די גרעסטע פליטים-לאגערן אף דעם דייטשישער (ימח-שמם) ערד, בערך 60 ק"מ, פון שטאט מינכען אין דער אמעריקאנער זאנע, א געוועזענער מיליטער-לאגער פון דער דייטשישער (ימח-שמם) פלי-ארמיי (חיל אוויר) אין דער צייט פון דער שרעקלעכער מלחמה... דער לאגער האט אויסגעזעהן ווי א שטעטל מיט פיל אספאלטירטע גאסן, מיט לאנגע באראקן (צריפים) פארפילטע, באזעצטע מיט יידישע-פליטים, געבראכטע אהער פון פארשיידענע לענדער (פוילן, עסטרייך, טשעכן, אונגארן און נאך...) פון פארשיידענער קהילה-פלצער, מיט פארשיידענע מנהגים-געוויינהייטן, מיט פארשיידענע שפראכן - א יידישע וועלט מיט וועלטעלאך!...

ווען מיר זיינען אנגעקומען איז דער לאגער, שוין געווען באלעבט און באזעצט, מ'האט פאר אונדז די ליובאוויטשער אייגעטיילט עטליכע באראקן אין א זייטיקער גאס, נאהנט צו א וועלדל מיט א פארק'ל באם סוף. יעדער משפחה האט באקומען א צימער פאר זיך און מ'האט זיך ב"ה באזעצט ניט אף רעדער...

דער ערשטער טראט פון די וואנדער-ליובאוויטשער - דעם רבי'ס חסידים - האבן געעפנט א ישיבה "תומכי תמימים" פאר בחורים, א חדר פאר קינדער, א שול, א בית-מדרש צו דאווענען און לערנען פאר אלע דערוואקסענע... מ'האט געשאפן א ספעציעלן פלאץ פאר באקומען פראוויזיע-שפייז (פון דזאנט), אן ארט צו באקומען נייטיקסטע בגדים צו קליידונג - אלעס, פארשטייט זיך פון אמעריקע-דזאנט און אונרא... מיט דעם שטארקן

פוקינג, אחד ממחנות הפליטים הגדולים על אדמת הגרמנים ימח-שמם, בערך 60 ק"מ מהעיר מינכן בשטח-השיפוט האמריקני, היה מחנה צבא של הגרמנים ימח-שמם, של חיל האוויר, בזמן המלחמה הנוראה... המחנה נראה כמו עיירה עם הרבה רחובות עשויים באספלט, עם צריפים ארוכים ומלאים, מיושבים בפליטים-יהודיים, שהובאו לכאן ממדינות שונות (פוילן, אוסטריה, צ'כיה, הונגריה ועוד...) מקהילות שונות, מנהגים שונים, שפות שונות - עולם יהודי מלא בעולמות-משנה!...

כשאנחנו הגענו למחנה, הוא כבר היה מיושב ומלא חיים, ולנו - הליובאוויטשער'ס, חילקו כמה צריפים ברחוב צדדי, קרוב ליער עם פארק קטן בסוף. כל משפחה קיבלה חדר לעצמה, וב"ה התיישבנו רגועים, "לא על גלגלים"...

הצעד הראשון של הליובאוויטשער'ס הנודדים - חסידיו של הרבי - היתה לפתוח ישיבת "תומכי תמימים" לבחורים, "חדר" לילדים, בית-כנסת, בית-מדרש לתפילה ולימודים, לכל המבוגרים... הכינו מקום מיוחד בכדי לקבל אספקת מזון (מהג'וינט), מקום לקבל בגדים הכרחיים למלבוש - הכל, כמובן, מהג'וינט האמריקאי והאונר"א. עם כוחו הגדול והקדוש והשפעתו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ, ברוחו הגדולה והעל-אנושית, ופעילותו העניפה באמריקה ובג'וינט... כך שכל האיזור והבלוקים של ליובאוויטש נראה והיה כמו

הייליקן כוח און השפעה פון כ"ק אדמו"ר הריי"צ, אונטער זיין איבערמענטשלעכער גייסטיקער טעטיקייט אין אמעריקע און אין דזאנט... אזוי אז דער גאנצער געגנט פון די ליובאוויטשער בלאקן האט אויסגעזעהען און געווען ווי אן ארגאניזירטע, אפגעזונדערטע "מלוכה" – פאקינג-ליובאוויטש.

אבער די שווערע מציאות'דיקע צייט איז געווען – "יציאת מצרים בדורנו", מ'האט זיך געפונען אין דער העסלעכער דייטשלאנד פון אומעטשלעכער שנאת-ישראל, ווו יעדער שטיקעלע ערד איז דורכגעווייקט און דורכגעזאפט מיט יידישע בלוט... יידישן צער און פיין און ליידן פון יידישן חורבן, ... ניט געוועזענעם אזא אינדערגאנצער מענטשלעכער געשיכטע... איז אונדזער לעבן דא געווען-ניט קיין לעבן. א לעבן אן א לעבן – אן עקזיסטענץ, און די געפילן פון שטענדיק נאגנדיקן ניט פארגעסבארן וויי... פון צעבראכנקייט טרויער...

* * *

פון דער ערשטער באקאנטשאפט מיט דער גערטער הרבנית הצדקנית מרת חנה – אם מלכותית, אם של כ"ק אדמו"ר מה"מ, נשיא דורנו (ניט וויסינדיק איר געהייבענעם אפשטאם), האט זיך אונדזער פריינטשאפט אנגעהייבן מיט א נשמה-פארבונד ווי א מאמע מיט א קינד (שען געשריבן אביסל פריער) [קשר נפשי – הוא לעד!] דער רעבצנ'ס אצילות'דיקייט (מאיסטישע פרעכטיקייט) מיט איר געהייבענער מענטשלעכקייט, מיט איר גוטסקייט, איר חכמה-שטייגער, איר איבערגעגעבנקייט צו יעדערן באזונדער און צו אלעמען, האט געצויגן צו זיך אייך מיך מיט א נאהנטן, טייערן ערמאנענדיקן ליבע

ארגון ו"מלוכה" נפרדת – פאקינג-ליובאוויטש.

אולם, תקופה נוכחית קשה זו היתה – "יציאת מצרים בדורנו": נמצאים בגרמניה הנתעבת, של שנאת ישראל תת-אנושית, גרמניה שבה כל שטח אדמה ספוג ושרוי בדם יהודי... צער יהודי, וסבל החורבן היהודי... כזאת לא היתה בכל תולדות האנושות... החיים שלנו כאן לא היו חיים. "חיים ללא חיים" – ללא קיום, והרגשת הכאב התמידית והמעיקה שוב ושוב, הבלתי-נשכחת... משברון ומיגון...

* * *

מן ההיכרות הראשונית עם הרבנית הצדקנית מרת חנה הנכבדה – אם מלכותית, אמן של כ"ק אדמו"ר מה"מ נשיא דורנו (בלא שידענו את ייחוסה הרם), התחילה ידידותינו עם קשר נשמתי כמו אמא לבנה (כבר כתבתי קצת מקודם), קשר נפשי – הוא לעד! אצילותה של הרבנית (התנהגותה המלכותית) עם אישיותה המורמת, טוב ליבה, אופי חכמתה, מסירותה לכל אחד בנפרד ולכולם יחד, משכו אותי אליה גם כן עם קרבה, רגש לבבי וזכרון יקר, כמו לאמי הקדושה והאהובה תמיד, נשמתה-עדן עם אור נשמתה המבריק, שמאיר מעל כל צרה... ובשל האחריות הגדולה שלי כלפיה, באמרה, בנוכחותי: "עם ילדים אלו אסעו!"...

געפיל, ווי צו מיין שטענדיק ליבנדער הייליקער מאמע נ"ע מיט איר ליכטיקער נשמה-גלאנץ, וואס ליכט איבער יעדער פיין... און דורך מיין שטענדיקן באוועניקן געוויסן צו פאראנטפאלעכקייט צו אירע רייד: "מיט די קינדער וועל איך פארן!..."

מיט א פארבונד וואס איז העכער פון פארשטאנד און שטארקער פון ווערטער!... קיין מאל האב איך קיינעם ניט געפרעגט ווער איז די מאיעסטישע איינזאמע פרוי און וואס פארא רעבעצן זי איז... דער ווארט "רעבעצן" איז פון מיר געווען זייער ווייט. אין רוסלאנד האט מען זיך געהיט אויסריידן דעם ווארט "רעבעצן" ווי צו מיין טייערע מאמע.

די מרת חנה איז מיר געווען נאהענט, באלבט און באיינפלוסט מיט איר געהייבענער מענטשלעכקייט-א מענטשלעכער מענטש!... צו יעדן פון אונדז!

ווען איך פלעג אריינגיין איז זי געווען זייער אופגעלייגט, צעפרידן, ארומנעמען מיך ווי א ליבע מאמע און זאגן: - "מיין קינד! ווען דו קומסט בריינגסט מיר א פרייד אין הארצן" -

פלעגן מיר זיך פרייען ביידע מיט דער באגעגעניש. אין אלגעמיין פרייען זיינען דאן געווען ווייניק וואס...

אמאל פלעגט זי א זאגטאן טרוימענדיק - "עס קלעמט און נאגט מיין הארץ מיט אומגעהויער ביינקשאפט צו מיינע קינדער"! - און צניעות'דיק צוגעגעבען - "איך האב א זון אין אמעריקע"! - און קיין ווארט מער... אבער איר פנים פלעגט זיך דאן באגיסן מיט א ליכטיקער שיין פון מאמע-ליבע און קדושה!...

אפט פלעגט זי דערציילן וועגן דער ביטערער, פינסטערער טורמע-צייט פון איר מאן זצ"ל, קיינמאל ניט דערמאנט וועגן זיין גרויסקייט... נאר איבערלעבונגען און שוועריקייטן

בקשר שהוא למעלה מהבנה וחזק ממילים!... אף פעם לא שאלתי אף אחד מי היא האשה המלכותית והבודדה הזו, ואיזו רבנית היא... המילה "רבנית" היה רחוק ממני מאוד. ברוסיה נזהרו מלומר את המילה "רעבצין", וכך גם אני - לא אמרתי "רעבצין" כלפי אימי. מרת חנה היתה קרובה אלי, אהובה ומשפיעה באישיותה הנעלית - אדם אנושי!... לכל אחד מאיתנו!

כשנהגתי להיכנס אליה, היא היתה מאוד נינוחה, שמחה, חיבקה אותי כמו אמא אוהבת ואמרה: "בית! כשאת מגיעה הינך מביאה לי שמחה בלב".

בכל פעם שנפגשנו, היינו שמחים יחד. בכלל, בזמן ההוא, לא היו הרבה סיבות לשמוח...

מידי פעם היתה אומרת, בעצב - "ליבי מיצר ונצבט בגעוועים עזים לילדי!". ובצניעות הוסיפה: "יש לי בן באמריקה!". ולא אמרה מילה נוספת... אבל פניה המשיכו לזרוח במאור-פנים של אמא אהובה וקדושה!...

לעיתים, סיפרה על זמניו המרים, החשוכים במאסר של בעלה זצ"ל, אף פעם לא הזכירה על גדלותו... רק חוויותיו וצרותיו של יהודי צדיק וחסיד...

פון א יידישן חסיד-צדיק...

וועגן אירע פערזענלעכע שוועריקייטן און ליידן ווייניק וואס דערמאנט, נאר וועגן אירע מיטליידן און זארגן וועגן א צווייטן, וועגן צווייטן'ס הונגער און ליידן... קיינמאל ניט געהערט פון איר עפעס א פארביטערונג אדער פארדרוס אף א צווייטן... גלייך ווי אלעס איז הייליק, פיין איבערמענטשלעך... אירע יסורים און ווייען באהאלטן אין די טיפענישן פון נשמה.

- הצדקנית בשורש נפשה!!! ממש, ממש!

איך פלעג שטענדיק געדיינקען איר באקאשע: "פארגעס מיך ניט!" די ווערטער האבן בא מיר אפגעקלינגען און קלינגען אפ ביז יעצט איינגעבאזירטע אין הארצן פארווארצלט אף שטענדיק!...

ס'איז געווען א מוסטערהאפטע לערנונג צו זיין אין איר געזעלשאפט. איר אנוועזהייט האט ווי געלויבטן די וועלט מיט ערהויבנקייט, מיט אמת'ער פרייטשאפט... צו קליין און גרויס, צו מענטשן-יידן ליבע פון טיף פון דער נשמה.

אין יענע יארן זיינען געווען אנדערע צייטן ווי יעצט ווו פיצלאך קינדער ווייסן (מ'לערנט זיי) וועגן דעם רבין, וועגן דער כראנאלאגשער אפשטאמונג פון חב"דער רעבי'ס, זייער חסידישע לערנונג, זייער פירונוג און השפעה א.א.וו.

אין יענע צייטן, פארקלעמטע מיט גזרות אף יידן, מיטן קאמוניסטעשן אנטי-יידישן דרוק און שרעק, האבן קינדער ווייניק ווער געווסט פון יידישקייט... מ'איז געווען געצוונגען,

אודות צרותיה וקשייה האישיים הזכירה כמה שפחות, רק על השתתפותה ודאגותיה אודות צרותיו של השני, ועל רעבונו וסבלו של השני... אף פעם לא שמעתי ממנה דברי-מרירות או טינה על השני... הכל אצלה היה קדוש, כאב על-אנושי... את ייסוריה ואת כאבה החביאה בעומק נשמתה...

- הצדקנית בשורש נפשה!!! ממש, ממש!

בזכרוני עומדת תמיד בקשתה: "אל תשכחי אותי!". מילים אלו צלצלו ומצלצלים באזני עד לרגע זה, הושתתו בליבי והושרשו בתוכי לעד!...

היה זה לימוד ודוגמא-חיה להיות בסביבתה. נוכחותה כמו האירה את העולם עם התעלות, עם ידידות אמת... לקטן ולגדול, אהבה ליהודי יקר מעומק הנשמה.

בשנים ההם, היו אלו זמנים אחרים בשונה מתקופה זו בה ילדים קטנים יודעים (מלמדים אותם) על הרבי, אודות תולדותיהם ויחסם הכרונולוגי של רבותינו נשיאנו, תורתם החסידית, הנהגתם והשפעתם וכדומה.

בזמנים ההם, שלחוצים-היו בגזירות על היהודים, עם הלחץ הקומוניסטי האנטי-יהודי המפחיד, הילדים כמעט ולא ידעו מיהדות... כולם אולצו והוכרחו ללמוד בבתי הספר

מ'האט געמוזט לערנען אין די רעגירונגס שולע'ס (בתי-ספר'ס) אונטער דער סאוועטישער ערציאונג, וועלכע איז אינגאנצן געווען קעגן רעליגיע, איבערהויבט יידישן-רעליגיעזע אופירונג... רעליגיע איז געווען איינע פון די גרעסטע פארברעכונגען – ביז טורמע (תפיסה) און טייט...

אפילו די יידישע שפראך איז געווען א בושע צו ריידן, הערן-יידיש... צייטנווייז סכנה'סדיק... נאר די פרומע יידישע הייזער, איבערהויפט די ליובאוויטשער חסידים מיט זייער אייגעווארצלטער אייביקער הייליקער אמונה-גלויבן מיט מסירות נפש'דיקער גבורה, צו לערנען תורה און אויסהיטן די יידישע טראדיציעס - אינגעלאך, לערנענדיק געהיימניש (בסתר במחתרות) אויסגעבאהאלטן אין די חדרים, ישיבות און פריוואטע הייזער א.א.וו. אין פיל, פיל שטעט און שטעטלאך אונטער דער אנפירונג פון די רבי'ס פון דור צו דור. צוליב מיידלאך זיינען קיין ארגאניזירטע לערן-אנשטאלטן פאר יידישקייט ניט געווען אין קיין שום פאלן, אפשר איינצלנע פאר זיך-ערהייבענע רעבצנ'ס!...

אפט, מער און מער, האבן די קינדער פון חסידישע הייזער געהאט א צווייענדיקן לעבן... צוויי קעגנערישע וועלטן...

נאר די שטארקע אומפארבייטנדע ליבע און צוגעבונדנקייט צו די טייערע עלטערן האבן געקענט ווירקן צו זיין אמת'ע יידן-טיפ אין הארצן און נשמה, ניט ארויסווייזנדיקן דאס אויסערלאך... די ליכטיקע, געטרייע, היים-ליבע האט געהאט די גרעסטע ווירקונג אף קינדער...

אין חסידישע הייזער, (ווי בא אונדז למשל) האט מען געלערנט און איינגעווארצלט

הממשלתיים על-פי החינוך הסובייטי, שהיה לגמרי כנגד הדת, ובעיקר נגד התנהגות על-פי אמונת היהדות... דת ואמונה היו אחד ה"חטאים" הגדולים – עד המאסר ב"תפיסה", והמוות...

אפילו לדבר באידיש, לשמוע אידיש – היה זה בושע... ולפעמים - סכנה... רק הבתים היהודים החרדיים, ובפרט חסידי ליובאוויטש עם אמונתם הקדושה השורשית-נצחית, גבורתם ומסירות נפשם, ללמוד תורה ולשמור את המסורת היהודית – ללמד ילדים בסתר, במחתרות, בהיחבא בחדרים, בישיבות ובתים פרטיים וכדומה, בערים ועיירות רבים-רבים, תחת הנהגתם של הרביים מדור לדור. לילדות לא התקיימה שום מסגרת לימודית ליהדות, בשום מקרה, אולי בודדים ממש, לעצמם, עבור רבניות נעלות!...

פעמים רבות, יותר ויותר, הילדים שגדלו בבתי-חסידיים חיו חיים כפולים... שני עולמות מנוגדים...

רק האהבה החזקה והבלתי-משתנית, וההיצמדות להורים היקרים, יכולים היו להשפיע להיות יהודים אמיתיים בעומק הלב והנשמה, בלי להראות זאת כלפי-חוץ... לבית ההורים האהוב, המאיר והנאמן היתה ההשפעה הגדולה ביותר על הילדים...

בבתי חסידיים (כמו אצלינו, למשל) לימדו והשרישו שיהודי צריך להיות יהודי אמיתי,

אז א ייד דארף זיין אן אמת'ער ייד אלע מאל, אין יעדער ווינקעלע פון וועלט! בא אלע אומשטענדן!... מ'האט איינגעווארצלט אמת'ע ליבע און דרך-ארץ צו עלטערן, טייערער און הייליקער פון זייער ווארט איז ניטא! ווייל די קינדער האבן געזעהען און געווסט אז זייערע עלטערן זיינען די יידישע-גייסטיקייט אליין... מ'האט איידלקייט פיינקייט איינגעווארצלט דרך ארץ פון מענטש צו מענטש – פון קליין ביז גרייס!...

מ'האט איינגעווארצלט אז דער באשעפער איז איבער אלעס און אין אלעס פון באשאף! אז א ייד טוט א זאך איז דאס צוליב דער זאך, (ער טוט א מצוה איז די באלוינונג די מצוה אליין) ניט צוליב אויסשטעלן זיך. טאן דארפמען מיט אלע פיזישע און גייסטיקע כוחות, אפילו אז עס שווער, זייער שווער. טאן א זאך פאר דעם צוויטן – דאס איז דער ציווי השם! איינגעווארצלט מסירות-נפש פארן יידישן אמת!!! מ'האט זיך געפירט חסידיש לויט די וועגן פון די עלטערן חסידים, באקומענדע זייער הדרכה פון די הייליקע רביים און רעבצנ'ס חב"ד-לויבאוויטש, ווי די רעבעצ'ן הצדקנית האצילית מרת חנה נ"ע זכותה יגן עלינו ועל כל ישראל!!! אמן!

יעצט, איר הייליקער אנדענק-נאמען "חנה" שיינט און לעבט כמעט אין יעדן ווינקעלע פון חב"דער חסידישער היים אין דער וועלט! ווו אין אנדענק פון איר נאמען "חנה" וואקסן און בליען טייערע חסידישע מיידעלאך תחינה – וכן ירבו! וואקסנדע אפן יסוד פון חסידישער רבינ'ס לערנונג און ווירקונג! דעם רעבין - מה"מ – איר ליבן טייערן זון – מנהיג הדור - דער מאור פון גייסטיק-יידישער ליכטיקייט אין אונדזער דור אף דורי דורות!
מיר האבן דעם זכות און גליק, צו קענען זיך ווענדן צו אונדזער גרייסן וועג-ווייזער פון

תמיד, בכל פינה בעולם! בכל מצב!... נטעו בנו אהבה אמיתית ודרך-ארץ להורים – יקר וקדוש מדבריהם אין! כי הילדים ראו וידעו שהוריהם הם הרוח היהודית בעצמה... השרישו בנו טוב-לב, עדינות, דרך-ארץ של אנשים לאנשים – למקטן ועד גדול!...

השרישו שהקדוש ברוך הוא מעל הכל ובכל הבריאה! וכשיהודי עושה משהו – זהו למען המעשה (הוא עושה מצוה – והשכר זהו המצוה בעצמה), ולא בשביל להיראות. יש לעשות עם כל הכוחות הפיזיים והרוחניים, אפילו כשזה קשה, וקשה מאוד. לעשות ולפעול למען השני – זהו ציווי השם! השרישו מסירות-נפש לאמת היהודית!!! התנהגו כמו חסידים לפי דרכיהם של ההורים החסידים, שקיבלו את הדרכתם מרבותינו נשיאנו הקדושים ורבניות חב"ד-לויבאוויטש, כמו הרבנית הצדקנית האצילית מרת חנה נ"ע זכותה יגן עלינו ועל כל ישראל!!! אמן!

כיום, זכר-שמה הקדוש "חנה" זורח וחי כמעט בכל פינה של בית חב"ד חסידי בעולם! היכן שבזכרון שמה "חנה" גדלים ופורחים בנות חסידיות יקרות תחינה – וכן ירבו! גדלות על היסוד החסידי של לימוד והדרכת הרבי! הרבי – מה"מ – בנה האהוב והיקר – מנהיג הדור, מאור האור הרוחני-יהודי בדורנו, לדורי-דורות!

לנו יש את הזכות והאושר, שבאפשרותינו לפנות אל מורה-הדרך הגדול בעולם, להיות

דער וועלט, צו זיין אונטערן קריין פון זיין הייליקער געטלעכער חכמה-ליכטיקייט, פארמאגנדר די קראפט צו אנצינדן גרייסע יידישע ליכטיקייט, וועלכע פירט אונדז דורך פינסטערניש צו דער גאולה... דער הייליקער רבי שליט"א האט געדונגען און באאיינפלוסט אין וועלט-מענטשלעכך באווסטזיין תורה ליכט! מיט הימלשער חכמה און השפעה פון אייביקן הימל-ערד פארבונד דורך השגחה אין גאנג פון לעבן מיטן פליכט פון יעדער מענטש אויסצופירן זיין געטלעכע פליכט דא אף דער וועלט מיט צעפרידקייט, מיט מסירות-נפש'דיקייט, מיט הארציקער ליבע (אהבת לבבות!), מיט דעם באווסטזיין אז דער באשעפער איז דער איינציקער בעל-הבית פון וועלט און ער איז דער קוואל פון אלע כוחות צו העלפן דעם מענטשן אין זיינע טואונגען (מעשים)!

השם אחד ושמו אחד! השם והעולם ומלואו!

תחת כתרה של קדושת חכמתו האלוקית המאירה,

בכוחו להדליק להבה יהודית גדולה, שלוקחת אותנו דרך החושך אל הגאולה... כ"ק הרבי שליט"א החדיר והשפיע את אור התורה בתוך המודעות האנושית העולמית! עם חכמה שמיימית והשפעה מהקשר הנצחי של השמיים והארץ, על-ידי השגחה הפרטית בנתיב החיים, עם המטלה של כל אחד לפעול את משימתו האלוקית. כאן בעולם הזה מתוך שמחה, עם מסירות נפש, באהבת-לבבות! עם הידיעה הברורה שהקב"ה הוא בעל הבית היחיד על העולם והוא המקור של כל הכוחות לעזור ליהודי במעשיו!

השם אחד ושמו אחד! השם והעולם ומלואו!

פרק ט' / חיילי ה"עם.פי" האמריקאים

יעדער "עם פי" – אמעריקאנער פאליציי לייט, האט געהאט א נאגאן און א לעדערנעם לאנגן קאנטשיק פאר יעדער זאך שרעקן, אפשר שלאגן, מיט שטרענגער באהאלטענער שנאה... צו יידן... ב"ה אלעס איז געווען בא אונדז כמעט כשורה חוץ אין איינעם א שבת טאג האבן די "עם פי" פארמאכט ר' ישראל קוק אין א קליינעם באראק פאר עפעס א חטא... דארט האט ער געלערנט, געדאווענט געזאגט תהילים איינער אליין.

די נייגעריקע פאקינג-מענטשן האבן אייך א גאנצן שבת ארום באראק ניט גערוט... מוצאי-שבת האט ר' ישראל אופגעריסן דעם באראק'ל מיט זיין גבורה-חכמה (ווי שמשון הגבור). פון דעמולט האבן די "עם פי" מיט חב"ד זיך ניט געטשעפעט.

* * *

מיין ברודערקע, זייענדיק א בחור'ל אין דער ישיבה (יעצט הרה"ג הרה"ח ר' גרשון מענדל שי' גרליק – דער רב פון מילאנו והגליל), פלעגט מיר אפט בעטן זיצן אף א באנק לעבן אונדזער בלאק, נאהנט צום וועלדל, היטן פון די "עם פי" – אין פאל ווען זיי קומען אן זאל איך זיי פארהאלטן ריידענדיק הייך אויף א קול, ער זאל קענען הערן אין וועלדל, ווו ער קלייבט שפענער, העלצלאך, צווייגן וכו', כדי צו באהייצן דער רבצנ'ס אייוועלע, וועלכע מ'האט פאר איר געמאכט... מיט אומגעדולטיקן שרעק פלעג איך קוים דערווארטן זיך אויף עם, גליקלאך געפאקטן מיט האלץ...

ווען ס'איז אונטערגעגאנגען דער ווינטער, און באהערשט די וועלט מיט רעגנס, ווינטן

לכל "עם פי" – שוטר אמריקאי, היה אקדח ומגלב ארוך מעור, על מנת להפחיד, אולי להכות, עם שנאה-מוסרתת קשוחה... ליהודים... ב"ה הכל היה אצלינו כשורה חוץ משבת אחת בה ה"עם פי" סגר את ר' ישראל קוק בצריף קטן על חטא כלשהוא... שם הוא למד, התפלל ואמר תהילים לבדו.

אנשי-פוקינג הסקרניים, הסתובבו גם סביב הצריף במשך כל השבת בחוסר מנוחה... במוצאי שבת "תלש" ר' ישראל את הצריף עם חכמתו וגבורתו (כמו שמשון הגיבור). מאז, ה"עם פי" כבר לא התעסקו עם החב"דניקים.

* * *

אחי, בהיותו בחור בישיבה (כעת הרה"ג הרה"ח ר' גרשון מענדל שי' גרליק – רבה של מילאנו והגליל), נהג לבקש ממני לשבת על ספסל ליד הרחוב שלנו, קרוב לחורשה, לשמור מפני ה"עם פי" – ובמקרה שהם יבואו – שאשהה את בואם ואדבר אליהם בקול שהוא יוכל לשמוע בחורשה, היכן שהוא אוסף קיסמים, גזרי עצים, ענפים וכו', כדי להסיק את תנורה של הרבנית, אותו בנו בשבילה... עם פחד מאופק נהגתי לחכות לו מעט, לראותו מאושר, וידיו עמוסות קרשים...

און קעלט, איז דער ענין פון באהייצונג אין פאקינג געווען א יקר מציאות. מיין ברודערקעס געדייניק איז געווען הערליך, און דורגעטראכט ווי אזוי צו העלפן דער איינזאמענער פרוי מיט עפעס נייטיקס, איך אליין וואלט זיך קיינמאל צו דעם ניט דערטראכט...

איין מאל איז ער געקומען פארזארגט מיט צארן – "ניטא וואו צוקריגן א שפענדל... אלעס איז נאס, דורכגעווייקט אף דורכן דורך"... מיט נאך א חבר האבן זיי געפונען אין וואלד א שטיבל, צי פון די "עם פי", צי פון די נאצים (ימח שמם) און האבן אוסגעפארשט די שעות ווען קיינער איז דארט ניטא, וועלן זיי שוין געפינען אן עצה ווי צו געפינען א הייצונג דארט... אבער צוליב דעם דארפן זיי אייך מיר, איך זאל היטן די וועג צום שטיבל אין פאל פון "עם פי" געפאר אנזאגן זיי"...

ס'איז געווען זייער א קאלטער, נאסער פרימארגן, קיין אנדער אויסוועג האט זיך ניט פארויסגעזעהען. בין איך מיטגעגאנגען, היילנדיק באמערקט אין שטיבל א צימער מיט א טיש, ביינקלאך, שאפעס וכו' און געלאפן היטן די וועג... ס'האבן זיך צו מיר דערטראגן קלאנגען פון ברעכן, קלאפן... וכו', פלוצלונג שטיל געווארן,

ווען עס האבן זיך צעטראגן קלאנגען פון אנקומענדיקער "עם פי" – מאשין, די קלאנגען זיינען אייך דערגאנגען צו די חבר'ה, האבן זיי שנעלער ווי שנעל באהאלטן זייער "אוצר" אין וואלד, צוגעלאפן צו מיר, גענומען מיך אונטער די הענט (ווי עס פירט זיך אין רוסלאנד) און מיר זיינען רואיק געגאנגען איבער דער וועג אין דער ריכטונג, פארשטייט זיך, צוריק צום לאגער.

ווען די מאשין האט זיך אויסגעלייכט מיט אונדז, האבן זיי זיך אפגעשטעלט, מיט

כשאך התחיל החורף לכבוש את העולם בגשמים, רוחות וקור, הפכה ההסקה בפוקינג ליקר-המציאות. רעיונותיהם של אַחיי היו מקוריים, והם חשבו שוב ושוב כיצד לעזור לאשה הבודדה עם משהו נצרך. אני אישית, אף-פעם לא יכולת לחשוב על כאלו רעיונות...

פעם אחת הוא הגיע, דואג ומוטרד – "אין היכן להשיג אפילו קיסם... הכל ספוג ברטיבות לגמרי... עם עוד חבר הם מצאו ביער בית קטן, יתכן שהיה של ה"עם פי" ויתכן שהיה של הנאצים (ימח שמם), ובדקו היטב את השעות שאף אחד לא נמצא שם, והם כבר ימצאו עצה היכן למצוא שם חומרי-ההסקה... אבל לשם כך צריכים הם גם אותי, שאשמור את הדרך לבית במקרה שסכנת ה"עם פי" תבוא, על-מנת לומר להם..."

היה זה לפנות-בוקר קר ולח, שום מוצא אחר לא נראה. תוך כדי הליכתי הזריזה, הבחנתי בבית הקטן, בחדר עם שולחן, כיסאות, ארונות וכו' ורצתי לשמור על השביל... לאזני הגיעו קולות ורעשים של הכאות, חפצים נשברים... וכו', ופתאום השתרר שקט,

כשהרעשים מבואם של מכונית ה"עם פי" התפזרו באויר, הם הגיעו גם לאזניהם של החבר'ה, והם הסתירו בחפזה את ה"אוצר" ביער, רצו אלי, לקחו אותי יד-ביד (כפי שנהוג ברוסיה) והלכנו שלווים על הדרך לכיוון המחנה, כמובן.

כשהמכונית פגשה בנו, הם נעצרו, בתדהמה וברציחה, בנופם עם מגלביהם לכל

פארוונדערונג און רציחה, פאכענדיק מיט די קאנטשיקעס אין אלע זייטן, כעס'דיק געפרעגט: - "וואס טוט איר דא"?! - מיין ברודער שי' האט פשוט געענטפערט: - "מיר שפאצירן מיט א חבערטע". די "עם פי" האבן זיך צעלאכט היסטעריש, ווי נארעשע בעק, עפעס געבורטשעט אף זייער ענגלישן לשון און צעפרידענע אוועקגעפארן...

ווען זיי זיינען ארויס פון אונדזער בליק, זיינען מיר אלע דריי אנטלאפן, ווי וויכערס פון א שטורעם ווינט, און זיך באהאלטן אין די באראקן, אלעס איז דורכגעגאנגען ב"ה כשורה, פארשטייט זיך אין זכות פון דער רעבעצ'ן חנה...

אין די פארנאכטיקע, האלב-פינסטערע שעות, זיינען אומבאמערקט די צעהאקטע טישן בענק און שאפעס, צעקלאפטע אף שפענדלאך, געבראכט געווארן דורך די בחורים און געדינט א צייט צו הייצן דער רעבנצ'נס אייוון...

הצדדים, שואלים בכעס: "מה אתם עושים כאן"?! - אחי שי' ענה בפטות: "אנחנו מטיילים עם חברה". ה"עם פי" פרצו בצחוק היסטרי, כמו תיישים מטופשים, מלמלו משהו בשפה האנגלית, ונסעו לדרכם, עולזים...

כשהם יצאו מטווח עינינו, ברחנו שלשתינו, כמו נסערים מרוח וסופה, והתחבאנו בצריפים, הכל עבר ב"ה כשורה, כמובן - בזכות הרבנית חנה...

לפנות ערב, בשעות בהם חשוך-למחצה, בלי שישימו לב, הובאו השולחנות, הספסלים והארונות השבורים, שבורים לגזרים קטנים, על-ידי הבחורים, והם הספיקו לזמן מה להקחם את תנורה של הרבנית...

פרק י' / אחותי הדסה

איך מיין טייערע שוועסטער הדסה (יעצט גב' פרמן) איז געווען באפריינדעט און באליבט מיט כבוד הרבנית הארץ-באהארץ סיי ביי אונדזער ערשטער באקאנטשאפט, אין לעמבערג באם ארויספארן... סיי ביי דער הילף אין די וועגן, סיי אין פאקינג...

די צייט איז געגאנגען, א טאג האט געיאגט נאך א טאג... ס'איז אנגעקומען אן ידיעה: "נאך אן עשאלאן מיט אונדזערע (אנ"ש) יידן זיינען ב"ה אנגעקומען אין פולין, זייער לאגע דארט איז אומדערטרעגלאך שווער"... כ"ק הרבי הרי"צ בעט שיקן צו זיי יונגע שלוחים, צוליב הילף...

דער וועד הרוחני פון פאקינג-ליובאוויטש מיט דער באשטעטיקונג און ברכה פון הייליקן רבי'ן ריי"צ, האט אויסגעקליבן צוויי ישיבה בחורים - ר' שלום מענדל קלמנסון און ר' משק'ע מרזוב שיחיו, און איך מיין טייערע, ליבע שוועסטער הדסה גרליק (יעצט מרת פרמן), א העלדישטעטיקע בחורה מיט אויסערגעוויינלעכע טאלאטנטפולע פייקייטן אין אלע געביטן... (מ'קען שרייבן פון איר אליין ביכער...) פון אירע חסידיש-העלדישע טאטן פון דורך יארן אין אלע אומשטענדן!!!

די שליחות איז געווען אן ענין כללי... אבער פאר אונדז איך פרטי. איבערלעבונגען זארגן און ביינקשאפט האבן ניט געהאט קיין גרענעצן...

אונדזער פאטער הצדיק האט אונדז געטרייסט מיט דעם הייליקן רבי'ס ברכה און נויטוענדיקייט פון דער שליחות!... זייענדיק אליין א שליח פון הייליקן רבי'ן אין "קרים" (א

גם אחותי היקרה הדסה (כעת גב' פרמן) היתה באהבה ידידותית עם כבוד הרבנית, לב-בלב, הן בהיכרותינו הראשונה, בלמברג ביציאה מרוסיה... והן בעזרה בדרך, והן בפוקינג... הזמן עבר-חלף לו, יום רדף יום... והגיע ידיעה: "עוד עשלונו עם 'יהודים שלנו' (אנ"ש) הגיעו ב"ה לפולין, המצב שלהם קשה ובלתי-נסבל"... כ"ק הרבי הרי"צ מבקש לשלוח אליהם שלוחים צעירים, לעזרה...

הוועד הרוחני של פוקינג-ליובאוויטש עם הסכמתו וברכתו של כ"ק הרבי הרי"צ, בחר שתי בחורי ישיבה - ר' שלום מענדל קלמנסון ור' משה (משק'ע) מרזוב שיחיו, וגם את אחותי היקרה והאהובה הדסה גרליק (כעת מרת פרמן), בת-חיל עם כשרונות יוצאים מן הכלל בכל המצבים... (ניתן לכתוב אודותה בלבד ספרים...) על מעשי-גבורתה החסידית שנים-על-גבי-שנים בכל המצבים!!!

שליחות זו היתה ענין כללי... אולם בשבילנו, היה זה גם ענין פרטי. הדאגה והגעגועים שחווינו לא ידעו גבול...

או אז, אבינו הצדיק ניחם אותנו עם ברכתו הקדושה של הרבי ובנחיצותה של השליחות!... היותו הוא בעצמו שליחו של כבוד קדושת הרבי בחצי-האי קרים בזמנים הקשים בגהינום של סטאלין... תחת רדיפות, כלא, רעב, צרות, וסכנה בכל רגע... בפחד

האלב אינדזל) אין די שטאלענע צייטן פון סטאלינ'ס גהנום... אונטער רדיפעס, טורמע, הונגער, צרות אין יעדער מינוטיקן געפאר... מיט שרעק און יסורים אן ברעג...

איך די הייליקע רבנית הצדקנית מרת חנה האט זיך זייער אינטערסירט וועגן הדסה'ען מיט איבערגעגעבנקייט, געמוטיקט מיך מיט איר חכמה-פארשטאנד און מיט איר פילנדער הייכער נשמה! בענטשנדיק די שלוחים מיט א בשלום'דיקן צוריק קומען און מיט הצלחה פאר אלע געקומענע פליטים!...

די אומבאשרייבלעכע מסירות נפש'דיקע גבורה פון זיי - פון הדסה און די בחורים, אלע רוסישע דעזערטירן (עריקים) אין די ראמען פון רוצח'ישן קאמוניסטן פוילן-צארן אין די נאך מלחמה יארן. וועגן דער אומגעהויער הילף פאר אונדזערע פליטים, זיינען אביסעלע, ווי אפן שפיץ-גאפל (אפשר אייך ניט) פארשריבן אין דעם היסטארישן ספר "תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית" בשנים תרע"ח - תש"י (זייטל תה).

עס איז צו באוונדערן די צניעות, די ענוה, די הייליקייט פון הדסה'ען, - כמעט קיינמאל האט זי ניט דערציילט וועגן דער אומגעהויער מסירת-נפש'דיקע סכנה'דיקע טעטיקייט פון דער שליחות!...

איר גוט-הארציק, איבערגעגעבנקייט און ליבשאפט צו יעדערן פון די דארט געוועזענע פליטים מיט אמת'דיקן אפפער אף יעדן ארט, פאר יעדן איינעם, האבן ניט קיין מאס און צאל...

אירע גבורה מעשים דערגיין צו אונדז, וואס מענטשן דערציילן, מיט ליבשאפט צו איר, מיט דרך ארץ און אכטונג פאר איר ערהייבענער מענטשן-ליבע ביז יעצט, ביז היינט... מיט

ובייסורים בלי-גבול..

גם הרבנית הצדקנית מרת חנה התעניינה מאוד לגבי הדסה בהתמסרות, עודדה אותה בחכמתה והבנתה ועם נשמתה הרגישה והגבוהה! בברכה את השלוחים שישובו לשלום ובהצלחה לכל הפליטים שהגיעו!...

מסירות נפשם הבלתי ניתנת לתיאור של הדסה והבחורים, לכל העריקים הרוסיים בתחום של הרוצחים הקומוניסטיים המסוכסכים עם פולין בשנים שאחרי המלחמה. לגבי העזרה הנעלית לפליטים שלנו, כתוב מעט ובקצרה, על קצה המזלג (ואולי גם זה לא) בספר ההיסטוריה "תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית" בשנים תרע"ח-תש"י (עמוד תה).

יש להפליא במעלת הצניעות, הענוה והקדושה של הדסה - כמעט אף פעם היא לא סיפרה על מסירות נפשה הנעלית בפעילות המסוכנת של השליחות!...

טוב ליבה, התמסרותה ואהבתה הלבבית לכל אחד מן הפליטים שהיו שם עם הקרבה אמיתית בכל מקום, לכל אחד, אינם ניתנים לשיעור ולמידה...

מעשי גבורתה מגיעים אלינו, מסיפורי האנשים, באהבה אליה, עם דרך ארץ ושימת-לב לאהבת-הזולת הנעלית שהיתה לה, עד עכשיו, עד היום... עם טוב-לב בלי גבול, אומץ-

גוטסקייט אן ברעג דרייסקייט פון העלדן - ידישער העלדן - ממש פשוט געראטעוועט מענטשן מיט חכמה און העלדישקייט!!! מיט איר טיכטיקער, ריינער שפראך, מיט דערהייבענעם טאלאנט - אויסדריקן!!!

נאך אין די בית-ספר יארן זיינען אירע רעפעראטן (דרשות) געווען די וויכטיקסטע, איינדרוק פולע און ערהייבענע... פילטאכיקע צו ווונדערן און באוונדערן... אירע פייקייטן געאוינישע, אומבאגרענעצטע...

אין פראג האט זי געשאפן א בית ספר חב"ד - "בית שרה". אייך אין פריז - פריינקרייך האט זי געשאפן דעם בית ספר, אונטער דער נאמען "בית רבקה" ווי ס'האט געבעטן דער רבי ריי"צ. און יארן לאנג איז זי געווען די ראש פון נשי חב"ד. אין כפר חב"ד האט זי משפיע געווען אויף קינדער וואס גייען א דורך אין גאס, לויט דעם בקשה און אנווייזונג פון דעם רבי ריי"צ אין א בריוו צו איר.

ליבה ההירואי - הירוואיות יהודית - ממש פשוט הצילה אנשים עם חכמה ואבירות!!! עם שקדנותה, שפתה הנקיה, וכשרונותיה הנעלים - היוצאים מן הכלל!!!
 כבר בשנות בית הספר היו דרשותיה החשובות ביותר, המרשימות ביותר... מליאות-תוכן, נפלאות ומדהימות... כשרונותיה הגאוניות, הבלתי-גבוליים...

בפראג היא ייסדה בית ספר חב"ד - "בית שרה". גם בפריז - צרפת, היא ייסדה את בית הספר, תחת השם "בית רבקה" כפי שביקש הרבי ריי"צ. שנים ארוכות היא היתה הראש של נשי חב"ד. בכפר חב"ד היא השפיעה על ילדים שעוברים ברחוב, לפי בקשתו והוראתו של הרבי ריי"צ במכתבו אליה.

מרת הדסה ע"ה עם הנהלת "בית שרה", פאריז.
יושבת ראשונה מימין

מרת הדסה ע"ה עם מנהלת "בית רבקה", פאריז.
יושבת במרכז

פרק יא / גילוי מרעיש

...אין פאקינג-ליובאוויטש זיינען פאר פרויען און מיידלאך ניט געווען קיין שום לערנ-אנשטאלטן, נאר איין יונגע בחורה רבקה ליס תחי', וועלכע האט געשטאמט פון פוילן, וואו פאר דער אוואקואציע האט זי געלעבט און געלערנט אין דער פולישער חב"דער ליובאוויטשער סביבה, איר פאטער ז"ל איז געווען א ראש-ישיבה אין אטוואצק, פלעגט זי אונדז מיידלאך אביסל לערנען עניני תורה... אביסל האבן מיר געווסט פון אונדזערע טייערע, ליבע היימען!... אבער פראגן האבן מיר געהאט מער ווי אסאך...

איבערהויבט פלעג איך "מאטערן" רבקה'ען תחי' מיט מיינע אָנאופהערלעכע פראגן, כאטש מיר זיינען געווען די בעסטע חבער'טעס מיט לייב און לעבן. איין מאל האט זי ניט אויסגעהאלטן און געזאגט: - "ווען מ'וויל עסן דארף מען אריינעמען אין מויל, צעקייען און אראפשלינגען, יעמאלט ווערט מען זאט!"...

דאס איז געווען דער בעסטער און ריכטיקסטער ענטפער, ווי פון א גרייסן תלמיד-חכם חסיד!... די ריכטיקע וועג... פון דעם האב איך פארשטאנען - אז מ'וויל וויסן - דארף מען אליין לערנען.

אונדזער צימער איז געווען לעבן צוויי טייערע, פריינטלעכע אומפארגעסבארע משפחות: רבקה ליס, איר מוטער (מאמישע) מרת לאה ליס מיט איר שוועסטער ח'י-שרה (די מומיש'ע) - גוט-הארציקע, גוט-מוטיקע חכמות! און משפחת יוניק: די עלטערן - די פיינקייט און איידלקייט אליין... מיט זייערע קינדער, עטי יוניק (החברה בלב ונפש...),

בפאקינג-ליובאוויטש לא היה שום מקום לימודים לנשים ובנות, רק בחורה צעירה אחת - רבקה ליס תחי' - שמקורה מפולין, שם היא חיה ולמדה בסביבה החב"דית-ליובאוויטשאית בפולין לפני ההתפנות מהמקום, אביה ז"ל היה ראש-ישיבה באטווצק - נהגה ללמד אותנו, הילדות, עניני תורה... מעט כבר ידענו מבתינו האהובים והיקרים!... אבל שאלות היו לנו רבים מספור...

בעיקר נהגתי "לייגע" את רבקה תחי' בשאלות ללא-הפסקה, למרות שהיינו החבירות הטובות ביותר, בלב ובנפש. פעם אחת היא לא הצליחה להתאפק ואמרה: "כשרוצים לאכול יש להכניס לפה, ללעוס ולבלוע, ואז נהיים שבעים!"...

זו היתה התשובה הטובה והנכונה ביותר, כמו מתלמיד-חכם גדול וחסיד!... הדרך הנכונה... מכך הבנתי, שכשרוצים לדעת, יש ללמוד לבד.

חדרינו היה ליד שתי משפחות ידידות ויקרות ובלתי-נשכחות: רבקה ליס, והאמא מרת לאה ליס עם אחותה ח'י-שרה - עם לב-טוב, ו"חכמות" שעושות מצב-רוח טוב! ומשפחת יוניק: ההורים - האצילות והעדינות בכבודם-ובעצמם... עטי יוניק (החברה בלב ונפש...); בער'ל, בחור ישיבה; ודוד'קע, ועוד אח - מאיר, שמסיבות שונות נשאר לבד ברוסיה... (לא חסרו צרות...) היינו מסורות זו לזו, שותפות-לסבל, כמו אחיות-אוהבות במחנה הפליטים

בערל א ישיבה בחור'ל און דוד'קע און נאך א ברודער, מאיר, וועלכער איז צוליב סיבות איבערגעבליבן אליין אין רוסלאנד... צרות האבן ניט געפעלט... זיינען מיר געוועזן איבערגעגעבענע, מיטליידענע, ווי שוועסטער-פריינט אין אונדזער באגרענעצטער פליטים לאגע... מיר פלעגן קלאפן איינע דער צווייטער אין וואנט... - דאס איז געווען אונדזער "צעבראכענער" טעלעפאן...

צוזאמען פלעגן מיר גיין באקוקן אנדערע גאסן, אנדערע מענטשן פון פארשיידענע לענדער, באוונדערן און ניט פארשטיין זייער ארט לעבן... זייער אויסערלעכער אויסזעהען (דער באשעפער זאל אונדז ניט שטראפן...),

אין רוסלאנד האבן מיר אזוינס ניט געזעהען: לאנגע זשופיצעס, פארדרייטע פיאות, שטריימלאך, שווארצע זאקן, ווייסע זאקן וכו', מיר האבן געקענט נאר אונדזערע ליובאוויטשער, מיט אונדזערע ארט לעבן... מיט אונדזער הייליקן רבי! דעם איינציקן רבי אין דער גאנצער וועלט!!! האבן מיר אף זיי געקוקט, ווי אף מענטשן-יידן פון אן אנדער פלאנעטע... פארוואס איז דאס אזוי, האבן מיר געוואלט פארשטיין און וויסן גרונטליך.. און אין אלגעמיין וויסן געשיכטליך וועגן אונדזער יידשן פאלק...

אין ווארעמע, זניקע שבת טעג פלעגט פאקינג ארוסגיין שפאצירן, ווען ניט ווען מיר אייך.

די ווונדער-נאטור פלעצער פון ארום האבן געצייגן מיט זייער פראכט! די שיינקייט פון די וועלדער, די כל מיני צעבליטע בלומעלאך און גראזן, איבערהויבט דער ווונדער פון קאלטן אין הייסן מעיין-קוואלן געטלעכער ווונדער איבער וונדער! אפילע אין דער יידן-

המגודר שלנו... נהגנו לדפוק זו לזו על הקיר... - זה היה ה"טלפון השבור" שלנו... היינו הולכות ביחד, לראות רחובות אחרים, אנשים אחרים ממדינות שונות, להתפעל ולא להבין את סגנון חייהם... את מראם החיצוני (שהשם לא יענישנו...),

ברוסיה לא ראינו כזאת: סרטוקים ארוכים, פאות מגולגלות, שטריימלאך, גרביים שחורות, גרביים לבנות וכו', היכרנו רק את הליובאוויטשער'ס שלנו, עם סגנון חיינו... עם הרבי הקדוש שלנו! הרבי היחיד בכל העולם!!! הסתכלנו עליהם, כמו על יהודים מ"פלנטה" אחרת... מדוע זה כך? רצינו להבין ולדעת ביסודיות... ובכלל רצינו לדעת על ההיסטוריה של עמנו היהודי...

בשבתות חמות ושטופות-שמש, היה המנהג בפוקינג לצאת ולטייל, וגם אנו מידי פעם.

שמורות נפלאות-הטבע באיזור משכו ביפיים! יפי היערות, הפרחים למיניהם הפורחים, המבלבלים, העשבים, ומעל הכל - הפלא של קור וחום יחד, במעיינות חמים אלוקיים, פלא-פלאים! אפילו בארצות שונאי היהודים...

תוך כדי הטיול, נודע לנו שנפתח בית ספר יהודי במיוחד לבנות, תחת הנהגתו של רבי

פארהאסטער לאנד...

אזוי שפאצירנדיק, האבן מיר זיך דערווסט אז עס האט זיך געעפנט א רעליגיעזער יידישער לערן אנשטאלט פאר מיידלאך אונטער דער אנפירונג פון רבי האלבערשטאם אין "פירסטנזיעל", עטלעכע שעה פארן פון פאקינג.

מיין שטרעבונג איז געווען אימער צו לערנען, לערנען און לערנען, ס'זאל ניט פארגיין אין פוסטיקייט טייערע צייט, מיינע קליינע, אבער טיף יידישע באגריפן האבן זיך באזירט אף תורה-סיפורים און סיפורי צדיקים פון אונדזערע ליבע טייערע עלטערן צדיקים, דעם ליובאוויטשער רבי'ס שלוחים-גיבורים, אָן אייגענע פשרות אין די שווערע צייטן פון רליגיעזע יידישע רדיפות... אלץ דארף זיין ווי אין ליובאוויטש! מיין טייערן טאטנס רייד אימער!!!

אין איינעם א שבת'דיקן זוניקן פרימארגן, אומקערנדיק זיך אהיים אין באראק א צעפרידענע, באוונדערטע פון דער רעבצנ'ס אינערלעכן ערהויבענעם געשטאלט פון פריינטלעכקייט, גוט-מוטיקייט, הארציקייט, פון איר הייליקער שבת שטימונג, וואו הייליקייט האט געאטעמט פון יעדער ווינקעלע, האט געפריידט די הארץ און עס האט זיך געדוכט אז די גאנצע וועלט לייכט אזוי ווי זי... אזוי ווי אין אונדזער היים – מיט שבת'דיקער קדושה! די צעשיינטע ווארימינקע זון, דער בלויער הימל, די שניי-ווייסינקע בערג-וואלקנס און דער גאנצער ארום מיט פריילינג אופלעב'ס-ניגון אפילו דא אף דער-העסלאכער לאנד, פרייט זיך דעם אייבערשטנס וועלט מיט איר אופלעב-קראפט, מיט איר הימלעשער זון וואס באלייכט אף דער וועלט יעדן באשאף, מוטיקט די וועלט, מוטיקט אייך מיך מיט

האלבערשטאם ב"פירסטנזיל", כמה שעות נסיעה מפוקינג.

משאת-נפשי היתה תמיד ללמוד, ללמוד וללמוד, שלא יתבזבז זמן יקר לחינם, הידע הדל אבל העמוק שלי התבסס על סיפורי התורה וסיפורי צדיקים מהורינו היקרים והצדיקים, שלוחי הרבי הגיבורים, והבלתי-מתפשרים בזמנים הקשים של הרדיפות אחרי היהודים המאמינים... דבריו התמידיים של אבי היקר: "הכל צריך להיות כמו בליובאוויטש!".

בבוקר שבת אחת חמימה, בשובנו הביתה, אל הצריף, מאושרות, מתפעלות ממראה השמחה הפנימית הנעלית וידידותה של הרבנית, מצב רוחה הטוב, לבביותה, הלך-רוחה השבתי הקדוש, בה ניתן היה לנשום קדושה בכל פינה, שימחה את הלב, ונראה היה שכל העולם זורח כמותה... כמו בביתנו – בקדושה שבתית! השמש החמה הזורחת, השמיים הכחולים, ענני-הכבשה הלבנים כמו שלג שאפפו את ההרים וכל הסביבה האביבית בניגון של חיים-מתחדשים, אפילו כאן – על אדמת השנאה, שמח עולמו של הקדוש ברוך הוא עם כח התחדשות החיים, עם שמשה השמימית המאירה כל נברא על פני העולם, מעודדת את העולם, מעודדת גם אותי בְּזוֹךְ החיים...

בהיכנסנו אל הרחוב שלנו, המקום בו רועה השבת, נקיונה של השבת והשקט של הפרוזודור הריק הורגש מקצה לקצה, אזי אני, ברצוני שלא להפריע לאף אחד, הלכתי בשקט

לויטערקייט פון לעבן...

אריינגייענדיק אין אונדזער בלאק, וואו די שבת-רואיקייט, שבת ריינקייט און שא שטילע פוסטקייט פון קארעדאר – (פרוזדור) האט געפילט זיך פון עק צו עק, בין איך, ניט וועלנדיק שטערן קיינעם, שטילרהייט געגאנגען צו אונדז אין צימער, פלוצלונג איז אנגעקומען אנטקעגן מיר א יונגע-שיינע פרוי, וואס איר אוראלטע (עתיק) יידישע שיינקייט האט בא מיר אלע מאל ארויסגערופן א געפיל פון רעספעקט, עס האט זיך געדוכט אז איר אויסערלעכקייט שיינט אפ איר אינערלעכן וועזן... די פרוי מיט אנטשלאסנקייט איז ווי געגאנגען גלייך אף מיר, ווי וועלנדיק מיך דורכשטעכן מיט איר פארדרוס פון הארצן, גלייך ווי איך האב בא איר צוגענומען אן "אוצר", און געזאגט: - "מיינסט איך ווייס ניט פון וואנען דו גייסט? מיינסט אז איך ווייס ניט, אז דו ווילסט זיך איינקייפן אין די אייגן פון דער רעבצ'נס גרייסקייט? זי האט גוטע פריינט בעסערע און פריערדיקע פון דיר"!!! - "וועלכע רעבצ'ן און מיט וועלכער גרייסקייט?" - האב איך פארווונדערט געפרעגט... - "און דו מאכסט זיך נאך ניט וויסנדיק?" - האט זי געענטפערט - "אט די רעבצ'ן, וואס דו גייסט פון איר, די מאמע פון דעם רבינ'ס איידעם!!!".

- "וואס?!" - האב איך פארשטיינט איבערגעחאזערט פארווונדערט: - "די מאמע פון רבינ'ס איידעם?!"... - עס האט מיך א ווארפגעטאן אין היץ און אין קעלט, פארדרייט די קאפ אט צום פאלן, קוים דערגאנגען אין צימער, קוים געקענט זיך בארואיקן פון איבעראשונג, פון עגמת-נפש און צער פאר מיין אייגענער קליינקייט, פון מיין נישטיקייט, נארישער נאיווקייט, כלל ניט וויסן וואס טוט זיך לעבן מיינע אייגן... לעבן מיר, אזוי נאריש... ניט צו

לחדר שלנו, פתאום הגיעה למולי אשה צעירה וטובת מראה, שיופיה היהודי העתיק עורר בקרבי תמיד רגשי-כבוד רבים, נראה היה שיופיה החיצוני מראה על פנימיותה... האשה הלכה לקראתי בהחלטיות, כמו רוצה לדקור אותי עם עגמת-נפשה וצערה, ישירות מן הלב, כאילו לקחתי ממנה "אוצר", ואמרה: "את חושבת שאינני יודעת מהיכן את באה?! חושבת את שאינני יודעת, שאת רוצה "לרכוש" את ליבה של הרבנית, בעיני גדלותה? יש לה, לרבנית, חברות טובות יותר וקודמות לך!..." "איזו רבנית ובאיזו גדולה?" שאלתי, תמיהה... - "את גם עושה את עצמך כאילו אינך יודעת?" - ענתה - "הרבנית הזו, שאת מגיעה ממנה, אם חתנו של הרבי!!!".

"מה?!" - שאלתי שוב נרעשית, כלא-מבינה. "אמו של חתן הרבי?!"... גלי חום וקור נזרקו בי חליפות, ראשי הסתחרר עלי וכמעט שנפלתי, בקושי פסעתי לחדרי, בקושי מסוגלת להירגע מה"שוק", מעגמת-הנפש ומן הצער על קטנותי האישית, מאפסיותי, הנאיביות המטופשת, בלי לדעת כלל מה קורה ליד העיניים שלי... לידי, כזו טיפשות... לא מתקבל על הדעת, לא לדעת מי היא האשה ובמיוחד לא להבין, את התנהגות הנוסעים כלפיה בכבוד בשל ידידותה ואנושיותה, הרי וודאי יש בזה רוממות מיוחדת, חשאית... אפילו בלמברג אמרו לנו, שבשל האישה עוצרים את העשלון... אז היכן הוא הראש שלי לחשוב יותר מאשר

באנעמען, ניט וויסן ווער איז די פרוי און דערהויבט ניט צו פארשטיין, אויב די מיטפארערס רעספעקטירן זי אלס פריינטלעכן מענטשלעכן מענטש איז געוויס פאראן אין דעם עפעס א ספעצילע געהייבקיט, א געהיימנישקייט... אפילו אין לעמבערג האט מען אונדז געזאגט, אז צוליב דער פרוי פארהאלט מען אפ דעם עשאלן... איז וואו איז מיין קאפ צו טראכטן עפעס מער פון מיין סתם איבערגעגענקייט און אמת'ער מיטליינטער פריינטשאפט צו א מיטפארנדער, איינזאמער ערהייבענער פרוי מיט איר לויטערער נשמה.

זאגנדיג אלעס אליין פאר זיך... בין איך אומגעגאנגען מיט מיין שווערן עגמת-נפש ניט געפינענדיק זיך קיין רו... פארשעמט אליין פון זיך... אזוי תמימות'דיק און נארעש...

מיין איבעראשונג, פארוונדערונג פון אומפארשטיין אזא אומגערעכטיקייט א פראסט פאשעטער בלבול... פונקט א פארקערטע זאך... איך האב געזעהן ווי די מענטשן רעספעקטירן די רעבצ'ן, אינטערסירן זיך מיט איר גורל, בין איך אייך געווען צופרידן, נאר ניט געווסט דעם ריכטיקן אמת, אז זיי זיינען לאנג באקאנטע פריינט, לאנג איבערגעגעבענע חסידים, ווייסנדיג איר גרייסן הייליקן אפשטאם און יחוס! און איך בין ווי אן ערשט צוגעשארטע אין זייערע אייגן... איז מיין צעבראכנקייט געווען אומדערטרעגלאך... זיי האבן געהאט רעכט אין זייער גערעכטיקייטן!... נאך עטלעכע טעג איבערטראכטונגען און בארואיקונג בין איך געקומען צום אויספיר, אז איך טאר קיינעם ניט שטערן, און געוויס ניט זיין חלילה ברוגז, אף קיינעם ניט פון די טייערע איבערגעגעבענע מסירות נפש'דיקע חסידים – זיי האבן זייער בארעכטיקונג, די גאנצע מעשה איז אן אומפארשטענדעניש - אלע זיינען דא גערעכט, אלע ווילן גוט און וואס בעסער!...

התמסרותי הסתמית וידידות-אמת של השתתפות בצערה של הנוסעת, האשה הבודדה והנעלה, עם נשמתה הקורנת והזכה?

וכן, אמרתי זאת לעצמי... פסעתי עם עגמת הנפש הקשה שלי, לא מוצאת לעצמי מנוחה... מבווישת מעצמי... כל כך תמימה וטפשה...

הלהם והתדהמה שלי מהענין הבלתי-צודק, פשוט בלבול... בדיוק הפוך... אני ראיתי כיצד האנשים מכבדים את הרבנית, מתעניינים בגורלה, גם אני הייתי שמחה, רק לא ידעתי את האמת הנכונה, שהם ידידים ומכירים זה מכבר, חסידים מסורים רבות בשנים, מכירים ויודעים את ייחוסה הגדול, הנעלה והקדוש! ואני, חדשה, כמו רק עכשיו הגעתי, בעיניהם... שברוני היה בלתי-נסבל... היתה להם זכות בהצטדקותם!... לאחר כמה ימים, בהם חשבתי ונרגעתי, הגעתי למסקנה, שאסור לי להפריע, וכמובן לא להיות חלילה ברוגז, על-אף-אחד מהחסידים היקרים והמסורים – יש להם את הצטדקותם, כל הסיפור היה רק בגלל חוסר הבנה – אבל כולם כאן צודקים, כולם רוצים טוב וכמה שיותר טוב!...

הטוב ביותר הוא שלא להביא אף אחד לידי עגמת-נפש ושלא תהיה תרעומת זה על זה - זה הגרוע מכל... הטוב ביותר הוא – לנסוע ללמוד יהדות בסמינר הבנות שעומד להיפתח אי"ה... ללמוד, ללמוד וללמוד זוהי שאיפתי ומטרת הנצחית – והיהדות בוודאי, היא הנקיה

די בעסטע פון דעם בעסטן איז ניט בריינגען קיינעם ניט צו עגמת-נפש און ניט צו איינפארזיכטיקייט - דאס ערגסטע פון ניט גוט... דאס בעסטע פון גוטע איז פארן לערנען יידישקייט אין דעם מיידלשן סעמינאר וואס עפנט זיך אי"ה... לערנען, לערנען און לערנען איז מיין אייביקער שטרעב און ציל - און בוודאי יידישקייט די ריינסטע און שענסטע ערהייבונג אין לעבן... דער ריינסטער קוואל פון אונדזער יידישער גייסטיקייט פון דור צו דור - אין טאג טעגלעכן לעבן. דארף איך אזא "חסידישע איינפארזיכטיקייט" פארגעבען, באזירטע אפן גרונד יסוד פון תורה, ווי עס לערנען אונדז די תורה, די עלטערן פון דור צו דור: "ליב האבן דעם צווייטן, ווי זיך אליין!" יעדער ייד האט די אייגענשאפטן, נאר ניט יעדערער און ניט יעדן מאל ווערט דאס אויסגעפירט לויטן געהעריקן געבאט אין טאג טעגלעכן לעבן...

מיין ליבער פאטער איז געווען זייער צעפרידן פון דעם באשלוס צו פארן לערנען אין סמינר.

צו דער פילגעשעצטער מיר פון שטענדיק הייליקער הרבנית האט מיך מיין געוויסן (מצפון) - ניט געלאזן אוועקפארן אן זאגנדיק איר וועגן דעם. קומענדיק צו איר האבן מיר זיך זייער געפרייט מיט דער באגעגעניש ווי אלע מאל! ניט זייענדיק דא א צייט האט די רעבעצן מיר געזאגט - "איך בעט דיך זאלסט מיך ניט פארגעסן - פריינטשאפט איז ליכטיקייט אין לעבן!" - די הארציקע ווערטער האבן דורכגעדרונגען מיין נשמה - האבן זיך איינגעבאזירט און איינגעווארצלט אף אייביק... אריינקומענדיק א צווייטן מאל האב איך דערציילט וועגן מיין אויסזיכט צו פארן לערנען אין אן יידישן סעמינאר פון מיידלאך. אירע קלוגע אייגן האבן ווי שטענדיק געשיינט מיט פארשטאנד און ליכטיקן שטראל פון איבערגעגעבענע קייט.

מכל, היופי הנעלה בחיים... המעיין הנקי והזך, של הרוחניות היהודית שלנו מדור לדור - בחיים היומיומיים. אני צריכה לוותר על "אי-זהירות" חסידית, מבוססת על השורש והיסוד של התורה, כמו שמלמדים אותנו בתורה, ההורים מדור לדור: "לאהוב את השני, כמו את עצמנו!" לכל יהודי יש את תכונותיו האישיות, רק שלא כל אחד ולא בכל פעם זה נעשה באופן הראוי, בחיים היומיומיים...

אבי האהוב שמח מאוד מהחלטה לנסוע ללמוד בסמינר.

מצד הרגשת-הכבוד שלי כלפי הרבנית, תמיד, מצפוני לא הינחני לנסוע בלא להודיע לה על-כך. בבואי אליה, שמחנו מאוד, כמו בכל פעם! והיות שלא ראתה אותי זה זמן, אמרה לי הרבנית - "אני מבקשת ממך שלא תשכחי אותי - ידידות היא האור בחיים!". המילים החמות חדרו לנשמת - והם הושתנו והושרשו בקרבי לנצח... בהיכנסי אליה בפעם הבאה, סיפרתי לה על תקוותי לנסוע ללמוד בסמינר יהודי לבנות. עיניה החכמות זרחו בהבנה, כתמיד, ובקרני-אור של מסירות - "ילדתי!" - אמרה באהבה: "את תחסרי לי כמו בת - אבל מה לא עושה אמא למען ביתה, היא רוצה הרי שתהיה שמחה ומאושרת, אם-כן שמחה אני בשבילך!". מראה-פניה העדינות "נשפך" עם טוב-ליבה הוורוד. עם ברכותיה הקדושות ותודותיה נסעתי. לקבוצה התאספו יחד 10 בנות ממשפחות ליובאוויטש, שם קראו לנו "הרוסיות".

- "מיין קינד"! - האט זי ליבלאך געזאגט: - "מיר - וועסטו פעלן ווי א טאכטער - אבער וואס טוט ניט א מאמע פאר א טאכטער, מ'וויל דאך זי זאל זיין גליקלאך און צעפרידן, בין איך צעפרידן פאר דיר!" איר פיין איידעלער געזיכט האט זיך באגאסן מיט א רויזן גוט-הארציקייט. מיט אירע הייליקע וונטשען און דיינבארקייט בין איך אוועקגעפארן. ס'האבן זיך צוזאמען גענומען צען ליובאוויטשער מיידלאך שיחיו, מ'האט אונדז גערופן דארט די "רוסישע".

מרת יוכבד זלמנוב עם בנות סמינר "בית יעקב" בפירסטנזייל

פרק יב / בסמינר בפירסטנזייל

"פירסטנזייל" – מיין ערשטער לערן-אנשטאלט אין "חוף-לארץ" נאך דער גרייסער רוסלאנד און דער ערשטער יידישער רעליגיעזער סעמינאר (אויב איך האב ניט קיין טעות) אין דייטשלאנד נאך דער שרעקלעכער מלחמה...

דער נאמען זאגט פאר זיך – א פאלאץ פון א פירסט – א גרייסער פריזישער פאלאץ אריינגעבויטער אין טיף פון א וואלד, ווי אן אפגעזונדערט פון וועלט... מיט א גרייסן משק פון בהמות, פערד, עופות וכו' אלעס זויבער ריין – עס האט זיך קיינמאל ניט געפילט קיין אנוועזנהייט פון משק... באדינט האבן דעם פאלאץ א דייטשע משפחה, קיינמאל האט מען זיי ניט געזעהען, ניט גערעדט, נאר א דייטש'ל פון א יאר 14-15 – דער שמש פון דער "מלוכה" סמינר פירסטנזייל, וועלכער פלעגט זיין פאראנטפערלאך פאר דער ריינקייט: ארויסטראגן די מיסט, רייניקן דעם היף, די שיינע אלעע'ס (שדרות) פון ביימער וכו'. דער פאלאץ איז ווייסט אויס געווען געדונגען, אדער געקויפט, דורך דער יידישער קהילה.... אונטער דער אנפירונג פון אדמו"ר הרבי האלבערשטאם (אפשער איז זיין נאמען אנדערש).

פאר אונדז "רוסישע" אלעס אומבאקאנט... דער לערן אנשטאלט איז באשטאנען פון איין מורה - א העפלעכע, ערנסטע, געבילדעטע הונגארישע בחורה און תלמידות - אלע היימלאזע, פאר'יתום'טע מיידלאך פון אושוויץ, פון טרעבלינקע (פון קאָנס-לאַגערן)... און מיר 10 ליובאוויטשער! אונדז אלעמען האט פארייניקט די יידישע הארץ און די יידישע שפראך...

"פירסטנזייל" – מקום הלימודים הראשון שלי ב"חוף-לארץ" אחרי רוסיה הגדולה, והסמינר היהודי הדתי הראשון (אם אינני טועה) בגרמניה אחרי המלחמה הנוראה...

השם מדבר בעד עצמו – "פירסטנזייל", ארמון של מנהיגים - ארמון פריצים גדול בנוי בעומק היער, כמו מנותק מהעולם... עם משק גדול של בהמות, סוסים, עופות וכו' הכל נקי ומצוחצח – אף פעם לא היה מראה והרגשה של משק... את הארמון הפעילו משפחה מגרמניה, אף פעם לא ראו אותם באיזור ולא דיברו איתם, רק נער גרמני צעיר בן 14-15 - השמש של "מלכות" הסמינר פירסטנזייל, שדאג והיה אחראי הניקיון: לפנות את הפחים, לנקות את החצר, את השדרות היפים של העצים וכו'. הארמון כפי הנראה היה שכור, או קנוי, על ידי הקהילה היהודית... תחת הנהגת האדמו"ר רבי האלבערשטאם (אולי שמו אחרת).

בעבורנו, "הרוסיות", היה הכל בלתי-מוכר... מקום הלימודים היו מורכב ממורה אחת – מאירת-פנים, רצינית, בחורה הונגרית מלומדת, ותלמידות - כולן ילדות חסרות-בית ומיותמות, מאושוויץ, מטרבלינקע (ממחנות הריכוז)... ואנו, 10 חב"דיות!. אבל את כולנו איחד הלב היהודי והשפה היהודית...

עלי להפליא במעלתה של המורה מלכה, באחריותה ללימודים, לפנימיה, לסדר את

צו באוונדערן די מורה מלכה, פאראנטפארלעכע פארן לערנען, פאר דער פנימיה, פאר צושטעלן אלע נויטבאדערפענישן - בכלל פאר אלעס און אייך ווי אן איבערגעגעבענע מאמע! די טייערע, פיינע, הארציקע מיידלאך פאר'יתומ'דיקע פון רבנישע און אדמו"רים עלטערן, פון פארשיידענע לענדער: טשעכן, עסטרייך, אונגארן, פוילן וכו', זייערע קענטענישן אין היים-ארבע - צו באוונדערן! - קאכן, באקן, מאכן אלץ זויבער-פערפעקט, מיט שוועסטער באציאונג, מיט זארג איינער פאר דער צווייטער - באהעלפערקעס צו דער מורה האנט בא האנט! מיט אומגעהויער הארציקייט און דרך-ארץ ניט צו באשרייבן... פארשטייט זיך אייך צו אונדז די "רוסישע", שאפנדיק א ליבלעכע משפחה אטאמאספער, און זייער אפגעהיט דעם ריכטקן סדר אין לערנען (די ריכטיקע צייטן) פיל דאוונען, בענטשן פארן עסן, נאכן עסן צוזאמען וכו', אפגעהיט דעם שבת מיט גרויסער איבערגעגעבנקייט, און בכלל יעדער פיצל זאך אין יידישקייט, ממש ווי זייערע טייערע אומפארגעסבארע עלטערן (אלע געווען קינדער פון רבנים און רעבעס), דער עיקר זיי פלעגן זיך מוטיקן מיט זייער הייליקן אפשטאם!...

איך פלעג אפט זאגן, אז איך ווייס פון איין איינציקן רבי'ן - דעם הייליקן רבי'ן פון ליובאוויטש! - דעם רבי'ן פון דער וועלט!!! - ראש בני ישראל, לויט מיין ליבן פאטער'ס רייד צו מיר!...

איינמאל, אין טיף פון א קאלטער שטורמישער ווינטער נאכט, גרייטנדיק זיך צו אן עקזאמען פארהער, זיינען מיר א גרופע מיידלאך-פריינט געזעסן אין ווארעמן באהיצטן גרייסן זאל פארטיפט אין לערנען, פלוצלונג איז צו מיר פריילאך צוגעלאפן א מיידל,

כל מה שאנו זקוקים לו - להכל בכלל, והיא עשתה זאת גם כמו אמא מסורה!. הילדות היקרות, החסודות והלבביות, היתומות מהורים אדמו"רים ורבנים, ממדינות שונות: צ'כיה, אוסטריה, הונגריה, פוילן וכו'. הידיעות שלהם בעבודת-בית - היו מדהימות! - הן ידעו לבשל, לאפות, לעשות הכל נקי ומצוחצח למשעי, עם התייחסות זו לזו כמו אחיות, בדאגה האחת לזולתה - עוזרות למורה יד ביד! עם לבביות נעלית ודרך-ארץ בלתי ניתנת לתיאור... מובן שגם לנו, "הרוסיות", ביזרם אוירה משפחתית-אהובה, והקפדתם על הסדר הנכון בלימודים (בזמן הנכון) הרבה תפילות, ברכות לפני האכילה, אחרי האכילה יחד וכו', שומרות את השבת עם התמסרות גדולה, ובכלל כל דבר קטן ביהדות, ממש כמו הוריהם היקרים והבלתי-נשכחים (כולם היו בנות של רבנים ואדמו"רים), ובעיקר - הם חיזקו את עצמם בייחוסם הקדוש!...

אני נהגתי תמיד לומר, שאני יודעת מרבי אחד ויחיד - כבוד קדושת הרבי מליובאוויטש! - הרבי של העולם!!! - ראש בני ישראל, לפי דבריו של אבי האהוב אלי!...

פעם אחת, עמוק באמצע לילה חורפי קר מאוד, ישבנו, קבוצת ילדות וחברות באולם הגדול, החם והמוסק, מתכוננות למבחן, שקועות בלימוד. פתאום, מגיעה אלי בריצה נערה, ואמרה בפנים שמחות: "לכי מהר, המורה קוראת לך לחדרה, הגיעה שיחת טלפון עבורך!".

זאגנדיק: "גיי שנעל, די מורה רופט דיך אין איר צימער, ס'איז אנגעקומען א געשפרעך טעלעפאן פאר דיר!"

ווי א פֿייל פון בויען בין איך געלאפן מיט פיל איבערדרייענדע זארג-געדייניקען. וואס האט דארט געטראפן אין דערהיים?!!... ווי האב איך זיי אלעמען, מיינע טייערע, פארלאזן אליין אין קאלטן, שווערן ווינטער... ווער קען קלינגען אהער אפן אינדזל?, פון וואנען ווייסן זיי וועגן דעם טעלעפאן?! איך האב בכלל ניט געווסט אז דא איז פאראן א טעלעפאן... אין יענע יארן אזא לוקסוס אזא יקר המציאות... געשפרעכן אין טעלעפאן האט מען דאן באקומען נאר אפן פאסט...

ווען איך בין אריין צו דער מורה, האט זי נאך געהאלטן די טרייבל און געזאגט: - "ערשט האט זיך איבערגעריסן דער געשפרעך, ס'איז אנגעקומען א ידיעה פון דיין מאמען - הייליקער רעבעצ'ן - צו איבערגעבן דער טאכטער - דאס מיינט דיך - אנגערופן דיין נאמען, אז מארגן זעקס אזייגער פרי פארט די רעבעצ'ן אוועק אין פריז, זי בעט דיך קומען זעהען זיך און מיט-פארן צוזאמען ביז פראנקפורט!"

בין איך געבליבן א וויילע געפלעט ווי א הימל-נעפל... און איבערגעזאגט אליין צו זיך: "זעקס אזייגער אינדעפרי!... יעצט איז 12 באנאכט... ווייסט דאך די הייליקע רעבעצ'ן אייך אז עס 12 באנאכט - האב איך א טראכט געטאן, אויב די רעבעצ'ן האט געקלונגען יעצט ווייסט זי אז איך קען קומען צו דער צייט!"

ווי אונטער חאפנדיק מיינע געדאנקען האט די מורה געפרעגט: - "דאס איז די גרייסע געהייבענע רעבעצ'ן פון ליובאוויטש מסתמא, וועלכע איז שייכת צו דער משפחה פון

כחץ מקשת רצתי, כשהרבה מחשבות-דאוגות אופפות אותי. מה קרה שם, בבית??!!... איך השארתי אותם, את כולם, היקרים לי, לבד בקור ובחורף הקשה... מי יכול להתקשר ל"אי" המבודד הזה?, מהיכן יודעים הם על הטלפון?! אני לא ידעתי כלל שיש כאן טלפון... בשנים ההם, כזה לוקסוס, כזה יקר המציאות... שיחות טלפון היו מקבלים רק בדואר...

כשנכנסתי אל המורה, היא אחזה עדיין בשפורפרת ואמרה: "כעת ממש התנתקה השיחה, הגיעה ידיעה מאימך, הרבנית הצדקנית - למסור לבת - זאת אומרת לך - היא נקבה בשמך, שמחר, בשעה שש בבוקר נוסעת הרבנית לפריז, והיא מבקשת ממך להתראות עימה ולנסוע איתה עד לפרנקפורט!"

לרגע הייתי בהלם, כמו בערפל... ואמרתי לעצמי: "בשעה שש בבוקר!... עכשיו 12 בלילה... הרבנית הצדקנית יודעת הרי גם שעת 12 בלילה - חשבתי לעצמי, אם הרבנית התקשרה עכשיו, היא יודעת שאני יכולה להגיע בזמן!"

כמו נכנסה לתוך מחשבותיי, פנתה המורה ושאלה: "זוהי הרבנית הגדולה והנעלית, שמסתמא שייכת למשפחה של הרבי, אודותיו את מדברת תמיד, שקיים רק רבי אחד בעולם - הרבי מליובאוויטש - הרבי היחיד, נשיא הדור, כך לימד אותך אביך היקר! ודבריו אצלך קודש קודשים!!!"

רבי'ן, וועגן וועלכן דו זאגסט אימער, אז עס איז פאראן נאר איין רבי אף דער וועלט – דער ליובאוויטשער רבי – דער איינציקער רבי-הנשיא הדור, אזוי האט דיך געלערנט דיין טייערער פאטער! און זיינע רייד זיינען בא דיר קודש קדשים!!!

– "יאָ – האב איך איבערג'חזר'עט – דער רבי, דער פירער פון דער יידישער וועלט!!!... און דאס איז די געהייבענע רעבעצ'ן צדקנית פאר אונדז אלעמען – א מוסטער פון מענטשלעכן-מענטש, א מוסטער פון פריינטשאפט און איבערגעגעבנקייט!!! פון חכמה און קדושה!".

– "ס'איז פאראן אן אויסוועג – האט די מורה געזאגט מיט ענטוויאזם: "דריי באנאכט איז דא א צוג אף מינען, וואס פארט דורך און שטעלט זיך אפ אף א תחנת-ביניים (אייזנבאן סטאנציע) – פאקינג!. פון דארט וועסטו דארפן גיין צו פוס – קענסט באווייזן קומען צו דער צייט"!!!

ניט ווארטנדיק אף מיין ענטפער, האט די מורה גלייך געקלונגען צו דעם שמש'ל ער זאל שנעל איינשפאנען דעם גרייסן וואגן מיט צוויי פערד, ווייל מיר דארפן זייער נייטיק זיין באם באן סטאנציע צו דריי באנאכט. און ארויסלייפנדיק, צו די מיידלאך געמאלדן: – "אין צען מינוט ארום וועלן מיר פארן אלע, אלע באלייטן אונדזער טייערע חבר'טע י. ג. (יעווא גארעליק) צו דער באן סטאנציע, זי מוז באלד פארן אין פאקינג און זיין דארט צו זעקס אזייער פריי!".

ווי אף אדלער-פליגלען זיינען מיר געפארן- "געפלייגן" איינגעפאקטע אין וואגן אין דער קאלטער פראסטיקער נאכט אין טיפן וואלד מיט געזאנגען, פרייד, געלעכטער און טומל.

– "כן" חזרתי ואמרת – "הרבי, המנהיג של העולם היהודי!!!... וזו הרבנית הצדקנית הנעלית בשביל כלנו – הדוגמא לאנושיות-אנושית, המופת לידידות ומסירות!!! של חכמה וקדושה!".

– "יש מוצא!" – אמרה המורה בהתלהבות: "בשעה שלוש בלילה ישנה רכבת למינכן, שנסועת דרך ונעצרת לתחנת-ביניים – בפוקינג! משם יהא עליך ללכת רגלי – תוכלי להספיק להגיע בזמן"!!!

ובלי להתמתין לתשובתי, התקשרה המורה מיד לשמש שירתום במהירות את העגלה הגדולה עם שתי סוסים, היות ועלינו להגיע בדחיפות לתחנת הרכבת לשעה שלוש בלילה. נחפזת, הורתה לנערות: "בעוד עשר דקות בערך, ניסע כולם-כולם ללוות את חברתינו היקרה י. ג. (יבא גרליק) לתחנת הרכבת, עליה לנסוע עוד מעט לפוקינג ולהספיק להגיע לשם עד השעה שש בבוקר!".

כמו על כנפי-נשרים, נסענו- "טסנו" עמוסות בעגלה, בלילה הקר והקפוא בעומק היער, בשירה, שמחה, בדיחות והמולה. לרכבת – הגענו בזמן!...

התחנה בפירסטנזייל אף-פעם לא ראתה כאלו נוסעים צעירים, שמחים ומתלהבים, אבל בנסיעה עם הרכבת הגרמנית הנתעבת, הייתי רק אחת מתוך כל 30 חברותיי היקרות!...

צום באן אָנגעקומען אין דער צייט!...

די סטאנציע פירסטנזייל האט קיינמאל ניט געזעהען אזעלכע פריילאכע יונגע ענטוויאסטישע פאסאזשירן, אבער מיטגעפארן מיט דער העסלעכער דייטשישער באן בין איך נאר איינע פון צווישן אלע מיינע 30 טייערע פריינט!...

די באן האט זיך געהיילט און געשלונגען קילאמעטער'ס, גערודערט די נאכט מיט איר טיפן קלאפנדיקן אטעם, מיינע געדיינקען האבן זיך נאכגעיגט - "ניט צו פארשפעטיקן" "ניט צו פארשפעטיקן" וכו'...

אריינגיענדיק אין צוג צווישן די שורות פון וואגאן (קרונ) וואו עס זיינען געזעסן פון ביידע זייטן העסלעכע מיר דייטש'ן און האבן האלב-פארשלאפן גערוט אין זייער "שלאף-שטונדע" מיט פארביסער שנאה און סאדיסטישער רציחה און מיט פארביסענער ערהייבנקייט געקוקט אף א פארמוטשעטן, אויסגעדרארטן יידן מיט אן היינגענדער איבערן האלדז שיסל, וועלכער האט מיט געבעט געווענדעט זיך צו זיי: - "ביטע שיין, קויפט פעטע, גוטע פרישע הערינג פון בעסטן סארט!"... אזוי איז ער געגאנגען פון דייטש צו דייטש... יענע האבן עפעס ביז געמורמלט און עס האט זיך געדוכט אט ווארפן זיי עם ארויס פון טיר אדער פון פענסטער...

ווען די האנדל-וואנדל-רייד פון דעם יידן זיינען דערגאנגען צו מיין באווסטזיין (הכרה) פון א יידן - פון מיינעם א ברודער! - האבן זיי געמאכט א גערודער אין מיין גאנצן וועזן... "וואס קומט דא פאַר"? - האט א שטורמישער קול געשטיקט געמאטערעט און אנגעצונדן אין מיר א שווערן געפיל פון רחמנות צו עם, צו זיך, צו דער גאנצער וועלט... אן אומגעווענער

הרכבת נסעה במהירות וגמאה קילומטרים, הפרה את השקט הלילי בהבל הקיטור ובקולותיה המרעישים, מחשבתי המשיכו לרדוף אחריי - "לא לאחר" "לא לאחר" וכו'...

בהיכנסי לרכבת בין שורות הקרון, ישבו שם משני הצדדים גרמנים-שונאים, שנחו, ישנים-למחצה, את "זמן השינה", מלאי כעס ורציחה-סדיסטיט, והסתכלו מלאי כעס על יהודי עייף, מותש וצמוק, שקערת-עץ תלויה על כתפיו, שביקש מהם בתחנונים: "בבקשה, אנא, קנו הרינג טרי, טוב ושמן מהסוג הטוב ביותר!"... כך הוא הלך מגרמני לגרמני... והם, המהמו משהו בכעס ונראה היה שהנה, הם משליכים אותו החוצה מן הדלת או מן החלון...

כשהכרזות-המכירה של היהודי הגיעו לאזניי ולהכרתי היהודית, כי מדובר ביהודי - באח שלי! הרעידו הם את כל ישותי... "מה קורה כאן?" - קול רועש חנק את האויר, הלחיץ, והבעיר אצלי בלב רגש כבד של רחמנות עליו, על עצמי, ועל העולם כולו... שנאה יוקדת לכל הגרמנים השונאים, ולכל שונאי העם היהודי ולחורבן היהודי... אח שלי! הממורמר, שזה עתה ניצל מידיהם של הגזלנים התת-אנושיים, משפיל את עצמו תחתם, ואפילו באמצע הלילה, בשביל תאוותם למאכלים שמנים וטריים, ומבקש את עזרתם לקנות אצלו... שוב היהודי המושפל והמסכן, אותו "ז'יד" (חס ושלום) שמתכופף תחת רשותם...

מה? לא מספיק לו חבילות המתנות והדורות שקיבלנו במחנות מאחינו-היהודים!!!

האס צו אלע שונאי דייטש'ן, צו אלע יידישע שונאים און צום יידישן חורבן... מיינער א ברודער! א פארביטערטער, ערשט געראטעוועטער פון זייערע אוממענטשלעכע גזלינישע הענט, טראגט זיי אונטער, און אפילו אין האלבער נאכט, צוליב זייער פארגעניגן פעטע, פרישע שפיז, און בעט זייער הילף צו קייפן בא עם... ווידער דער אראפגעפאלענער ייד-דער זעלבער "זשיד" (חס-ושלום) וואס בוקט זיך צו זייער רישעות (פארדארבעניש) ...

וואס? ס'איז עם ניט גענוג די געשאנקענע מתנה פעקעלאך – קעסטעלאך – וואס מיר באקומען אין די לאגערן פון אונדזערע יידן-ברידער!!! די צדקה יידן הייליקע רעטונס-הילף פון אונדזערע גוט-הארציקע הייליקע יידן, אונדזערע איבערגעגעבלינע ברידער!!!

"וואס האסטו זיך אזוי אגעצונדן?" – האט מיך א צווייטער קול גענאגט, אן אנגעצונדענע שוועבעלע נייגט זיך אין דער זייט פון ווינטעלע... – "קוק און זע ווי דער ייד זעט אויס נעבאך, אפשר איז ער נאך ניט צוגעשטאנען צו קיין שום לאגער און האט ניט, קיין קעסטעלאך-מתנות... קוק או זע זיין גבורה – אין אזא צושטאנד, אין אזא צייט גיין צו זיי... צו די נעכטיקע גזלנים... אריבער זיינע כוחות, אריבער זיין מוירע, אפילו אין צוג באנאכט, גיין און פארדינען זיין פראצע (זיין פרנסה) פאר זיין עקזיסטענץ – ניט נעמען נדבות, אפילו ברידערלעכע, ווי איך... מ'דארף דערווייזן די שונאים – א נייע העלדישע וועג – דערווייזן זיי ער האט פאר זיי ניט מוירע – אוועק יענע צייטן פון יידישן פחד – יידישע מוירע דארף זיין נאר צו דעם באשעפער... זיי די דייטש'ן זיינען די באזיגטע, דער באשעפער היט אויס דעם יידישן פאלק און פירט צום נייטיקן פרידן צו דער גאולה..."

- איך ווייס ניט, איך פארשטיי ווייניק, איך זע עם דעם יידן ווי א הערינג-הענדלער

הצדקה היהודית ועזרת-הקודש של היהודים שלנו בעלי הלב הטוב, אחינו היחידים שנותרו!!!

"מה התלקחת כל-כך?" – קרא בתוכי קול שני, כמו גפרור קטן דולק הנוטה לצד הרוח... – "הביטי וראי כיצד נראה היהודי, כה מסכן, אולי הוא עדיין לא שובץ למחנה כלשהוא, ואין לו, הוא לא קיבל ארגזים עם מתנות... הביטי וראי את גבורתו – בכזה מעמד ומצב, בכזה זמן, ללכת אליהם... לגזלני-האתמול... מעל כוחותיו, מעל לפחדיו... אפילו ברכבת לילית, ללכת ולהרוויח את פרנסתו למחיתו – לא לקחת נדבות, אפילו מאחים, כמוני... צריך להראות לשונאים – דרך אמיצה חדשה – להראות להם שאף אחד לא י'רא מהם, תמו להם שנות הפחד – על יהודי לפחד אך ורק מהקדוש ברוך הוא... הם, הגרמנים המובסים, והקב"ה שומר את העם היהודי ומוביל אותו לשמחה המוכרכת של הגאולה..."

- אינני יודעת, אני בקושי מבינה, אני רואה את היהודי כמו רוכל-הרינג שלא במקומו הנכון... אני רואה אותו שוב, כמו אותו "ז'יד" כמו בסרט הרוסי ("לוסטיקע חבריא"...), בו יש על הספינה הרבה אנשים, מגזעים שונים. הולך לו יהודי לרב-החובל, "ז'ידל" (חלילה) עיף ומנומנם, ושואל אותו באידיש רצועה ובקול מתחנחן – "כמה עולה כזו ספינה, הא?...?" כל האולם נשפך בצחוק רועם... "רועה תרנגול?...?" נשמע הסיסמה האנטישמית מכל

ניט אפן ריכטיקן פלאץ... איך זע עם ווידער דער זעלבער "זשיד" ווי אין רוסלאנד פילם ("לוסטיקע חבריא"..) וואו עס פארן אף א שיף אסאך מענטשן פון פארשידענע ראסן. גייט צו א יידל צום הויבט קאפיטן, א פארמאטערטער "זשידל" (חלילה), און פרעגט עס מיט אן אידיש פארצייגענער, ניט איינגענומענער שטימע – "וויפל קאסט אזא שיף, הא...?" דער גאנצער זאל פארגיסט זיך מיט א שטורעם געלעכטער... – "וויילסט א הינדעלע?...?" – הערט זיך פון אלע זייטן דער אנטיסעמיטשער לאזונג (סיסמה)... דער געלעכטער ווערט מער און מער, אלע לאכן... און איך וויין... איך האב קיינמאל אף זיך ניט געפילט דעם אנטיסעמיטיזם – אבער יעצט דא, יע... פרעגט מיך מיין געליבטע מורה (לערערן) וועלכע זיצט לעבן מיר: – "וואס וויינסטו?" – זאג איך "פון צופיל לאכן"... און זי א פארשטעלטע יידיש'קע (געמאכטע קריסטן) – ענטפערט מיר מיט אן יידישן קרעכץ – "יא, מ'לאכט דא פון אונדז צופיל"...

הכיוונים... הצחוק מתגבר יותר ויותר, כולם צוחקים.. ואני בוכה... אף פעם לא הרגשתי על בשרי את האנטישמיות – אבל כאן, כעת, כן... ומורתי האהובה, היושבת לידי, שואלת: "מה את בוכה?", ואני עונה: "מרוב צחוק"... והיא, יהודיה מחופשת (לנוצריה) – עונה לי באנחה יהודית, "כן, עושים כאן מאיתנו צחוק, יותר מדי"...

פרק יד / הנסיעה עם הרבנית

ווען איך בין אראפ פון צוג, האט די נאכט געהאלטן שען באלד צו פארגיין, די האלב שמיילענדיקע לבנה מיט איר בלייכן קוק האט ווי געהאלפן צו געפינען די וועג און באגלייט מיך מיט א האפענונג אז איך וועל קומען צו דער צייט!

בין איך ניט נאר געגאנגען, איך בין געלאפן צווישן הימל און ערד מיטן נייעם טאג אופגאנג און געשעפטשעט די פרי מארגן ברכות צוזאמען מיט דעם בורא'עס וונדער-באשאף. אין אנבליק פון באגינען אופגאנג האב איך לייפנדיק דערזעהען פון ווייטן די לאנגע "אויסגעשטעלטע", פאר-חלוס'טע לאגער באראקן, און עס האט זיך געדוכט אז אלעס דרעמלט נאך אין זיסן פרימארגן שלאף... אבער מיין הארץ האט גענאגט מיט א מאדנעם געפיל פון פלוצלענדיקער צעשיידונג...

דערנעהנטערנדיק זיך האב איך ניט געגלויבט מיין בליק, לעבן דער רעבעצניס בלאק איז געשטאנען א פארמאכטע עס. פי. מאשין און ארום, לענג אויס דער גאס, שווארץ פון מענטשן-באגלייטער, כדי ניט דורכלאזן דעם גרייסן מאמענט און זכות פאר זיך און אפגעבן כבוד דער ליובאוויטשער העלדן-פריי-דער הייליקער רעבעצני'!... ס'האט זיך אויסגעוויזן גאנץ פאקינג איז דארט... ווי קען איך גיין אהין?... ווער בין איך און וואס בין איך? א חוצפה און האזע בין איך אוודאי ניט,

פון גרויס איבעראשונג האב איך גלייך פארקערט צו אונדזער בלאק, אריינגעלאפן צו אונדז אין צימער (דארט איז שוין קיינער ניט געווען), געוואלט זיך באהאלטן פון דעם גאנצן טומל, טראכטנדיק: קיין עין הרע, אזא קהל אזא עולם!!! - עס פרייד מיך זייער! אבער ווי קען איך -

כשירדתי מהרכבת, הלילה עמד כבר ללכת, הלבנה החצי-מחוייכת עם מבטה החיוור, כמו עזרה לי למצוא את הדרך, וליוותה אותי עם תקווה שאגיע בזמן!

לא רק הלכתי, רצתי, בין שמיים וארץ עם זריחתו של היום החדש, לוחשת את ברכות-השחר ביחד עם נפלאות בריאתו של הקדוש ברוך הוא. על רקע עליית דמדומי השחר, ראיתי מרחוק, תוך כדי ריצה, את צרפי המחנה הארוכים, החלומיים, עומדים על מקומם, נראה היה לי שהכל רדום עדיין בשנת בוקר מתוקה... אבל ליבי הלם עם רגש משונה, מהפרידה הפתאומית...

לכשהתקרבתי - לא האמנתי למראה עיני, ליד הרחוב של הרבנית עמדה מכונית סגורה של ה"עם פי", וסביבה, הרחוב שחור לכל ארכו מרוב אנשים-מלווים שלא רצו לפסס את ההזדמנות הגדולה והזכות שלהם לתת את הכבוד לאשה האמיצה הרבנית הקדושה הליובאוויטשאית!... נראה היה שכל פוקינג שם... כיצד ניתן להגיע לשם?... מי אני ומה אני? חוצפה והעזה וודאי אין לי,

מגודל הלהם הסתובבתי הישר לרחוב שלנו, רצתי לתוך חדרנו (שם לא היה כבר אף אחד), רציתי להתחבא מכל ההמולה, מההרת: "בלי עין הרע, כזה קהל, כזה "עוילם"!! - משמח מאוד! אבל כיצד יכולה אני - "אפס" שכמותי - להגיע אל הרבנית היקרה לי לעיני

אזא גארנישט – צוגיין צו דער טייערער מיר רעבעצן בעיני כולם! אין די אויגן פון אלעמען... ווער בין איך? וואס בין איך? און ווער דארף מיך דארט?"...

פון מידקייט און הארץ-ווייטאג זיינען מיר הייסע טרערן געלאפן פון הארצן ווי בא א צעיאמערטן קינד... פלוצלונג האבן זיך דערהערט שטורמישע אויסרופן: "זי איז דא!, זי איז בא זיך אין צימער!... פארוואס האסטו זיך באהאלטן?" א.א.וו. האט א ריזיקער קהל געשריען פון אלע זייטן - "די הייליקע רעבעצ'ן ווארט אף דיר!. קום מאך ניט קיין עגמת-נפש... קום! די צייט ווארט ניט!" אבער איך האב פארגעזעצט מיינס...

ביז ס'איז געקומען מיין טייערער פאטער און געזאגט: "מיין קינד, דו דארפט פארן, די רעבעצ'ן הצדקנית ווארט אף דיר, זי איז זיכער אז דו ביסט שוין געקומען"... דעם טאטנ'ס ווארט איז פאר מיר קדוש!

צוגייענדיק צו דער מאשין, ווי אונטער א קאנוואי-היטערס-באגלייטערס (משומר ליווי), צווישן דעם קהל, פון ווייטן, האב איך באמערקט דעם הערינג פארקויפער... אייך מיט איין בליק באמערקט ווי א חשוב'ע פרוי, א מוטער, שטופט אונטער אירע א טאכטער, ארופגייענדע אפן טרעפל צום אריינגאנג אין מאשין, אבער די ליכטיקע רעבעצ'ן לאזט זי ניט ארופגיין, מאכט צו איר ניין, ניין און שטופט זי אפ פון אריינגאנג... א ציטער האט מיך באפאלן, איך האב געוואלט אנטלויפן, באהאלטן זיך, דורכדרינגען אין קהל...

אבער דערוועהנדיק מייך, האט כבוד הרעבעצ'ן מרת חנה אהיים געטאן זיך, ארומגעכאפט ווי א טייערע ליבע מאמע א קינד.. זי און איך און הייסע טרערן האבן זיך געגאסן ווי ריטשקעלאך אן אופהער פון ביידן, ווי פארגאסן אלע צרות פאר זיך און פאר גאנץ כלל ישראל!... אזוי

כולם!... מי אני? מה אני? ומי צריך אותי שם?"...

מרוב עייפות וכאב-לב גלשו עיני דמעות מתוך הלב, כמו ילד מתייפח... פתאום, נשמעו קריאות קולניות: "היא כאן! היא בחדר שלה!... מדוע התחבאת?" קריאות כאלו וכדומה השמיע הקהל הגדול מכל עבר - "הרבנית הקדושה מחכה לך! בואי, אל תגרמי עגמת-נפש... בואי! הזמן לא מחכה!" אבל אני נשארתי בשלי...

עד שהגיע אבי היקר ואמר: "ילדתי, את צריכה לנסוע, הרבנית הצדקנית מחכה לך, היא בטוחה שכבר הגעת"... דברו של אבא בשבילי הוא קדוש!

בלכתנו אל המכונית, כמו תחת משמר ליווי, הבחנתי מרחוק, בין הקהל, במוכר-ההרינג... ובמבט חטוף הבחנתי כיצד אשה חשובה, אמא, דוחפת את ביתה, להעלותה על המדרגה בכדי להיכנס למכונית, אולם הרבנית היקרה אינה מאפשרת לה לעלות, מנידה בראשה לאות "לא, לא", ומונעת בעדה להיכנס... רעד אחז בי, רצייתי לברוח, להסתתר, להיטמע בין הקהל...

אך בראותה אותי, התרוממה כבוד הרבנית מרת חנה, חיבקה אותי כמו שאמא מחבקת את ביתה יקירתה... היא ואני... ומעיניה זלגו דמעות חמות, כמו נחלים קטנים בלי-הפסקה משתינו, כמו שופכות את כל הצרות שלה ושל כלל ישראל!... וכך, חבוקות, נסענו זמן-מה

ארומגענומען זיינען מיר געפארן א צייט מיט געוויין און שמחה פון די טיפענישן פון די נשמות,
ניט קענענדיק אויסריידן קיין ווארט... די באגעגעניש איז געווען העכער פון רייד...

* * *

ווייסינקע מילדע שנייעלאך האבן זיך געשאתן פון הימל-הויך, זיך געדרייט ווי ווייסינקע
פלעטערלאך, און געפאלן אף דעם ארום און אף דער מאשין, ווי באפוצט די וועג מיט א קלאר
ווייסינקן טעפיך פון כבוד מלכה און דרך צלחה!

האב איך קוים געקענט באקעמפן מיינע הארץ געפילן און די טרערן סיי פון דער באגעגעניש,
סיי פון דעם אפפאר פון דער הייליקער רעבעצ'ן און סיי פון דעם הארץ-ווי וועגן יענער בחורה,
וועלכע האט געדארפט אראפגיין פון מאשין טרעפל צוליב מיר... דאס עקבערט מיך ביז
היינט...

מיטגעפארן מיט אונדז איז א פארשטייער פון זשאנט, אדער א פארשטייער פון קאנסול'יה
צוליב איינארדענען דער רעבעצ'נס פאפירן ווי עס דארף צו זיין... און צוויי טייערע חשעבע'
ערהויבענע ליובאוויטשער חסידים ר' א. מ. און ר' ש. ג., ווי וויכטיקע באגייסטערטע פייאיקע
פארשטייער – חסידי ליובאוויטש – חסידישע שטיצונג – פאר דער אצילות'דיקער העלדישער
אם המלכות ליובאוויטש!!!

אנקומענדיק אין שטאט מינכען, אין א גרייסער שיינער געביידע פון קאנסול'יה, האבן
מיר דארט עטלעכע שעה אפגערוט ביז אוונט, דאן זיינען אלע געפארן (חוץ דעם קאנסול)
צום באן סטאנציע מינכען. פארשטייט זיך, אז איך בין נאכגעאנגען מיט טריישאפט און

עם בכי ושמחה מעומק הנשמה, בלי יכולת להוציא הגה... הפגישה היתה נעלית ממילים...

* * *

פתיתי-שלג רכות ולבנות ניתכו מן השמיים, סבבו באויר כמו פרפרים לבנים, ונפלו
במרחב ועל המכונית, כמו הבריקו את הדרך עם שטיח לבן ובהיר לכבוד המלכה ודרך צלחה!
בקושי יכולתי "להילחם" בתחושות-ליבי ואת הדמעות הן מהמפגש, והן מהנסיעה של
הרבנית הצדקנית, והן מכאב-הלב על אותה בחורה, שהיתה צריכה לרדת ממדרגת המכונית
בגללי... זה מעיק עלי עד היום...

איתנו נסעו ליווי של הג'וינט, או ליווי של הקונסוליה, על מנת להסדיר את ניירותיה של
הרבנית כנדרש... ושתי חסידי חב"ד נעלים וחשובים, ר' א. מ. ור' ש. ג., כמו נציגים נלהבים,
כשרוניים וחשובים – חסידי ליובאוויטש, סיוע חסידי – למען אם המלכות האבירה החשובה
והאצילית של ליובאוויטש!!!

בהגיענו לעיר מינכן, לבנין גדול ויפה של הקונסוליה, נחנו שם כמה שעות עד הערב, או-
אז נסעו כולם (חוץ מהקונסול) לתחנת הרכבת במינכן. מובן, שאני הלכתי עימם בנאמנות
ובמסירות אחרי הרבנית צעד אחרי צעד, ובכלל לא התערבתי בסידורי ניירותיה (בעניינים

איבערגעגעבנקייט נאך דער רעבעצ'ן טראט בא טראט, כלל ניט מישנדיק זיך אין אירע פאפירן איינארדענוג (אין די ראסמישע ענינים). מיט דעם האבן זיך באשעפטיק די צוויי גרייסע חשוב'ע חסידים. די פאפירן האט די הייליקע חכמה רעבעצ'ן געהאלטן בא זיך אין טאש, דאס איז געווען א נס, איינער פון די גרייסע נסים...

אף דער גרייסער סטאנציע, צווישן א מעכטיקן קהל פון הונדערטער פארערס, זיינען מיר געזעעסן אן א זייט, אנטקעגן אונדזערע טייערע חסידים און געדולדיק געווארט אפן אנקום פון דעם צוג אף פראנקפורט... פלוצלונג איז געווארן א גרייסער טומל, א געמיש פון מענטשן און קולות פון אלע זייטן מיט ווילדע געשרייען: "שלאגן יודען!" "שלאגן יודען!" ... מיט שרעקלעכע שיסערייען... איך ווייס ניט ווי און ווי אזוי האב איך געגעבן א כאפ די הייליקע רעבעצ'ן, געגעבן זי א שטעל אין אריינגאנג פון א דערבייקער פארמאכטער טיר און געשטעלט זיך פאר איר, באשיצנדיק זי מיט מיין קערפער. א לייפנדער רוצח'ישער יונג מיט א שיסנדן נאגאן (איך זע עם כאילו יעצט פאר מיר מיט זיין צעהיצטן פרצוף מיט זיין צעפלאמטער ווילדער האס-רציחה) האט געשאסן אין אונדזער זייט. פייער אויסשיסן זיינען געפלייגן פאר מיר פארביי מיין גוף און אפגעקלאפט זיך אין אן זייטיקער וואנט וואס לעבן אונדז... אזוי עטלעכע מאל פון צעבושעוועטע דייטש'ישע גזלנים-יונגען! (ימח-שמם).

אונדזערע חסידים, וועלכע זיינען געזעסן אנטקעגן, זיינען ניט געווארן אף זייערע פלעצער... אנגעלאפענע פאליציי האט צעטריבן די רוצחים און ס'איז געווארן פארהעלטנישמעסיק שטיל... מיר מיט דער הייליקער רעבעצ'ן, וואס אין איר הייליקן זכות האט אונדז גארנישט ניט געשאט, האבן זיך ווידער געווארפן איינע דער צווייטער אין די ארעמס פון נסים'דיקער לעבנס-

הרשמיים). בענינים אלו התעסקו שתי החסידים הגדולים והחשובים. את הניירות, החזיקה אצלה הרבנית הצדקנית והחכמה בתיק, זה היה נס, אחד מהניסים הגדולים...

בתחנה הגדולה, בין קהל אדיר של מאות נוסעים, יישבנו בצד מול החסידים היקרים שלנו, והמתנו בסבלנות לבוא הרכבת לפרנקפורט... פתאום, החל "בלאגן" גדול, ערבוביא של אנשים וקולות מכל הכיוונים עם צעקות מחרדות: "הכו ביהודים!" "הכו ביהודים!"... עם יריות מפחידות... איני יודעת איך וכיצד תפסתי את הרבנית הצדקנית, העמדתי אותה במבוא-הדלת הסגורה הסמוכה, ונעמדתי לפני, להגן עליה עם גופי. רוצח צעיר קל-רגליים עם אקדח טעון (אני רואה אותו כאילו עכשיו מולי, עם פרצופו הזועם, עם מבטו הפראח ורושף-השנאה) יורה לכיווננו. ניצוצות האש התעופפו לפני ולפני גופי, ופגעו בקיר צדדי שהיה לידינו... כך כמה פעמים, של צעירים גרמניים מלאי-כעס וגזלנים (ימח-שמם)!

החסידים שלנו, שישבו ממול, נעלמו ממקומותיהם... שוטרים שהובילו למקום גירשו את הרוצחים והשתרר שקט יחסי... אני והרבנית הצדקנית, שבזכות קדושתה לא אירע לנו דבר, נפלנו שוב זז-בזרועות-זו, מגודל נס ההצלה... אולם, חוסר הידיעה ואי-הוודאות מהקורות עם החסידים היקרים שלנו, התיש אותנו בפחד ובחוסר-שקט... חיפשנו אחריהם היכן שרק היה יכול להיות, "הוצאנו את העינים", אבל... לדאבונו... לא ידענו משהו ברור...

הצלה... אבער דער ניט וויסן וואס איז געשען צו אונדזערע טייערע חסידים האט געמאטערט מיט אומבאראויקטער שרעק... מיר האבן זיי געזוכט וואו ס'איז געווען מעגלאך, אויסגעקוקט די אייגן, אבער... ליידער... גענוי גארנישט געווסט...

דער פרנקפורט צוג איז אנגעקומען, דער ארופגאנג איז שוין באלד צום ענדע אבער זיי די טייערע חסידים זיינען פאר אונדז מער ניט דערשינען... אונדזערע זארגן וועגן זיי האבן פארומערט אלעס... די הייליקע רעבעצ'ן איז געווארן אויס כוחות, אויס מענטש... דער צער איז געווען גרייס און ניט געהאט פארוואס אנטשעפען זיך צו בארויקן זיך. מיינע טרייסט רייד זיינען געווען צו שוואך – "מ'דארף האפן און גלייבן אז אין זכות פון זייער שליחות און דער רעבעצניס הייליקייט האט דער באשעפער זיי געהאלפן צו אנטלייפן צו באהאלטן זיך, אבער קומען אהער ווידער קענען זיי ניט, און טארן ניט, ווייל די סכנה איז נאך גרייס..."

א קאנדוקטער, זעהענדיק אונדזער פארמישונג און אפהענטיקייט, האט געהאלפן אונדז אריין אין צוג אין לעצטן מאמענט פון זיין אפגיין, און במשך דער וועג העפלאך אינטערעסירט זיך וועגן דער רעבעצניס געזונט-פילונג... אזוי זיינען מיר געפארן א גאנצע נאכט מיט שווערע זארגן און אונטער די געפילן פון די שרעק-איבערלעבונגען האלטנדיק זיך האנט בא האנט, קיין אייג ניט פארמאכט... שווער און נידערטרעכטיקט איז די שנאת חינום מערדערשאפט צו אונדזער הערלעכער אויסדערוויילטער ערהייבענער פאלק!...

מעכטיק און גרייס איז אונדזער נס – בוודאי בזכות דער הייליקער רעבעצ'ן! אזוי האב איך געטראכט זינדנדיק לעבן איר, טראכטנדיק וועגן דער פרעכטיקייט פון איר הייליקן וועגן. האב איך פלוצלונג דערפילט מיין זעלבסט-קלייניקייט צו זיצן לעבן אזא הייליקייט, אזא נשמה

הרכבת הפרקנפורטית הגיעה, הרגע האחרון בו ניתן לעלות לרכבת קרב ובא, אבל הם, החסידים היקרים עדיין לא הופיעו... דאגתנו עליהם אפפה את הכל... הרבנית הצדקנית נהייתה בלי כוחות, "אויס-מענטש"... הצער היה גדול, ולא היה על מה להישען בכדי להירגע. מילות הנחמה שלי לא הועילו הרבה – "צריך לקוות ולהאמין כי בזכות שליחותם וקדושתה של הרבנית, הקב"ה סייע בידם להימלט ולהתחבאות, אבל לבוא לכאן שוב – הם לא יכולים, אסור להם, הסכנה עדיין גדולה..."

הכרטיסן, בראותן את הבלבול הגדול שאפף אותנו ואת רפיון ידינו, עזר לנו להיכנס לרכבת ברגע האחרון טרם-לכתה, ובהמשך הדרך התעניין בנימוסיות לגבי הרגשתה של הרבנית ובריאותה... כך נסענו לילה שלם עם דאגות קשות ותחת הרגשת וחווית הפחד, אוחזות זו בזו, יד-ביד, לא עצמנו עין... קשה ומשפילה היא השנאת-חינם הרצחנית לעמנו הנעלה, הנבחר והמפואר!...

(בסופו של דבר נודע לנו, כי החסידים ניצלו וחזרו לשלום לפוקינג).

הנס שלנו גדול ועצום – בוודאי בזכות הרבנית הצדקנית! כך חשבתי לעצמי ביושבי לידה, מהרהרת אודות הדר מראה-פניה הקדוש. ופתאום הרגשתי את קטנותי, לשבת ליד כזו קדושה, כזו נשמה גדולה... זאתי מעט הצידה, הרבנית ישבה עם עיניים עצומות כמו שקועה

גריסקייט... האב איך זיך אפגערוקט אביסל, די רעבעצ'ן איז געזעסן מיט פארמאכטע אויגן ווי פארטיפט אין זיך...

פלוצלונג, ווי פון אונטער מיינע געדאנקען, האט מיך די רעבעצ'ן - חכמת עולם! - ארומגענומען און ווייך-מוטערליך געזאגט: - "מיט וואס זאל איך דיך אפדיינקען, מיט וועלכן געשאנק?!... יעדער זאך וועט זיין צו קליין און נישטיק... דו האסט דאך געראטעוועט מיין לעבן!... וועט מיין געשאנק זיין - דאס בעסטע וואס איך פארמאג יעצט! - מיין בילד פון זיך אליין! - זיך אליין! - מיין טייערסטער אנדיינק פון די אומפארגעסבארע שווערסטע יארן פון רוסישער פארשיקונג - א בילד צוליב דעם פאספארט צו פארן אהין - צו עם... (אין פארשיקונג צי'אלי), צו דעם אומשטערבלעכן גרייסן רב - גאונ'שן חסיד-אידי!!! זיין זכות זאל אונדז אימער אנגיין!!!..."

און נאך א טייערסטע בילד, געהיטע ווי אן אויג אין קאפ, פון מיין איינציקער טייערער, ליבער אייניקל, וועלכע איך האב זי קיינמאל ניט געזעהען און וועלכע לעבט אין ארץ-ישראל! ארץ הקודש! - געגעבן דיר זיך אליין!... קוק און זע און פארגעס מיך ניט ווי א קינד!... וואס לעבט מיט דער מאמעס אנדיינק! זיי געבענטשט פון מיין נשמה קוואל, דיין לעבן זאל זיין אימער באפוצט מיט פרייד און גליק! אף לאנגע יאר! מיט מחי' אין אלע דיניע טאוונגען (ווי איך האב דיר שוין געזאגט), זאלסט אימער האבן חן בא גאט און בא לייט, ווי עס פאסט א יידישער חסידישע טאכטער!!! און נאך גיב איך דיר מיינע א נאז-טיכעלע מיט מיין איינציאל! (ראשי-תיבות)... (וועלכע איז מיר געאנגען פארלארן אין די וועגן... אפשר אין קיבוץ) זיי אימער געבענטשט פון אייבערשטן אף יעדן טריט און טראט! געדיינק מיך, און ניט פארגעס! איך וועל דיך אימער

בעצמה...

פתאום, כמו נכנסה למחשבותיי, חיבקה אותי הרבנית - חכמת עולם! - ואמרה, בְּרָכוֹת-אמהית: "במה אוכל להודות לך, עם איזו מתנה?!... כל דבר יהיה קטן ואפסי... את הרי היצלת את החיים שלי!... מתנתי תהיה - הטובה ביותר שנמצאת ברכושי כעת! - תמונה שלי, ממני! - ממני! - תודתי היקרה מהזמנים הקשים והבלתי-נשכחים בגלות הרוסית - תמונה שצולמה בשביל הפספורט לנסוע לשם - אליו... (לגלות צי'אלי), לרב הגדול והנחצי הגאון החסידי!!! זכותו תגן עלינו לעד!!!!..."

ועוד תמונה יקרה, שמורה כבבת-עיני, של נכדתי היחידה, היקרה והאהובה, אותה לא ראיתי אף-פעם, שגרה בארץ ישראל! ארץ-הקודש! - נותנת זאת לך אישית!... למען תביטי ותראי ולא תשכחי אותי, כמו ילד!... שחי עם זכרון אימו! היי ברוכה ממעיין נשמת, שחייך יהיו מבריקים בשמחה ואושר! לחיים ארוכים! שתחיי בכל מעשייך (כמו שכבר אמרתי לך), שלנצח יהיה לך חן בעיני אלוקים ואדם, כמו שמתאים לבת יהודית-חסידיית!!! ובנוסף נותנת אני לך ממחטה שלי עם ראשי התיבות של שמי!... (המטפחת נאבדה לי בדרכים... אולי בקיבוץ). היי ברוכה לנצח מהקדוש ברוך הוא על כל צעד ושעל! זכרי אותי, ואל תשכחי! אני אזכור אותך לנצח!!!"

געדענקען!!!

די ווערטער קלינגען מיר אפ אין זינען און הארצן ביז היינט און אימער!...

* * *

אינדערפרי זיינען מיר אנגעקומען אין פראנקפורט, איבערגעגאנגען אף א פראנצויזישן שנעל-צוג, שוין ווארטנדער אף דער דערבייאיקער באן-ליניע (פסי-רכבת) אף דעם אנקום פון מינכען-צוג... זיינען מיר אריבער פון צוג צו צוג, אבער די נאהנטע צעשיידונג האט ווי פארגליווערט אלע גלידער מיט דער שווערער געזעגענונג...

דער קאנדוקטער פראנצויז האט געהייבן דעם סימן פון צוג אפגאנג, מיר האבן קוים באנומען אז דאס מיינט אונדז אייך... באזעצנדיק די טייערע רעבעצ'ן אף איר אנגעוויזענע פלאץ. האב איך געמוזט אראפגיין - ווי אין א חלום.... די מיעסטישע רעבעצ'ן באגלייטנדע מיך ביזן טיר.. מיטן טרערן, מיט שלום, און הצלחה ווונטשן!... איר יידיש אצילות'דיקע חן און טיף קלוגע-חכמה אויגן און איר גאנצער וועזן האט געשטראלט מיט חכמה-פארשטאנד און גרייסער האפענונג צום נחת'דיקן מוטער-גליק!!!, פארענדיק צו איר אייגענעם ליבן פון גאט געבענשטן זון - מלך המשיח!!!....

ווי אין טיפן נעפל האב איך באגלייט דעם צוג ביזן לעצטן אייגן-בליק, אזוי ווי פאר'כישוף'ט געשטאנען לאנג, לאנג און געזעהען נאר דעם אפגאנג פון צוג... און דער רעבעצ'נס גוט הארציקן-ליבנדן שמייכל!.... איר הייליקע בענטשונגען, איר גאט געבענטשונג ניט פארגעסענע אייביק!... און געקוקט, געקוקט אין חלל פון ערשט פארגאנגענעם הייליקן פראכט!...

מילים אלו מצלצלות במחשבותי ובליבי, עד היום, ולנצח!...

* * *

בבוקר הגענו לפרנקפורט, ועברנו לרכבת צרפתית מהירה, שכבר המתינה על פסי הרכבת הסמוכים, לבואה של הרכבת ממינכן... עברנו מקרון לקרון, אבל הפרידה הקרובה כמו הקפיאה את כל האיברים בקושי הפרידה...

הכרטיסן הצרפתי הרים את האות ליציאת הרכבת, ואנו, בקושי "תפסנו" שמדובר גם בנו... הרבנית היקרה התיישיבה על מקומה המסומן. אני הייתי חייבת לרדת... כמו בחלום... הרבנית האצילית ליוותה אותי עד לדלת... עם דמעות, עם שלום, וברכות הצלחה!... אצילות החן היהודית שלה, ועיניה העמוקות-חכמות וכל מראה-פניה קרן עם חכמה ותבונה בתקווה נחת אימהית-מאושרת!!! בנסעה לבנה האהוב המבורך מפי עליון - מלך המשיח!!!...

כמו נתונה בתוך ערפל עמוק ליוויתי את הרכבת עד שנעלמה מטווח-ראיתי, כמו "מכושפת" עמדתי ארוכות, וראיתי רק את נתיב הרכבת... ואת חיוכה הטוב, הלבבי והאהוב!... ברכותיה הקדושות, ברכותיה האלוקות והבלתי-נשכחות לעד!... והבטתי-הבטתי סביב בחלל ממנו נעלמה זה-עתה הוד הקדושה...

תמונתה של הרבנית חנה ע"ה שנתנה במתנה לכותבת הזכרונות.
התמונה הוגשה לרבי בחלוקת הדולרים - ח' תמוז תש"נ וראה בלקמן ב"סוף דבר"

תמונת נכדתה של הרבנית, מרת דליה תחי' בת הוו"ח וכו' ישראל ארלי לייב ע"ה שניאורסאהן שניתנה באותה הזדמנות לכותבת הזכרונות, והוגשה אף היא לרבי באותו מעמד.

פרק טו / שבת ב"קיבוץ"

די צייט איז ניט געשטאנען, און דער טאג איז געגאנגען פאראויס. א פלוצלענדיקע אינערלעכער קול (שטימע) האט ווי געפרעגט פון זיך אליין: - "וואו בין איך"?! - "וועהן דארף איך גיין"?!, וואס טאן אט דא אף דער העסלעכער ערד, אָן א שפראך, אָן געלט, אָן באקאנטע, ביום שישי - המתקרב לשבת - ... צווישן טומל-הומול פון גזלנישן דייטש'ן פּעראן (רציף) -פראנקפורט, הונדערטער קילאמעטער'ס ווייט פון היים - פון פאקינג לאגער... האט דער אינסטינקט געצויגן ארויסגיין פון דאנען... דער רציף האט מיר אויסגעזען ווי צו זיין א פארמאכטע קעסטל מיט א דאך, פון איין זייט משרדים וכו' - אנטקגען די פסי-רכבת!...

קומענדיק אביסל צו זיך, בין איך געגאנגען פאראויס ניט וויסנדיק וועהן און וואס... געגאנגען שטיל אָן מוט, אָן דרייט... ביז איך בין געקומען צו א הייכער טויער, אויסזעהענדיג ווי אן ארויסגאנג אף א זייטיקער גאס... עפעננדיק די טיר האב איך ניט געגלויבט מיינע אויגן... - דער טראטואר (מדרכה) און די גאנצע גאס פארגאסן מיט א גוס-רעגן, גיסנדיג אָן רחמים.. אזוי ווי א מבול... אדער פון א צעגאסענער צעבושעוועטער טייך... פון גרייס מידיקייט און פלוצלונגדיקייט פון "מבול"... האט די פארביטערטע הארץ געקלעמט און געוויינט אן אופהער, טרערן האבן זיך געגאסן ווי שווערע רעגן-טראפנס..., א קאלטער ווינט האט געריסן די וועלט... ווי ווילנדיק פארטרייבן אלע שרעקלעכע גזלנישע ריכעס פון דער דייטשישער העסלעכער ערד... פלוצלונג האב איך דערפילט ווי מיין האנט האלט אין קעשענע דער רעבעצנ'ס בילד און ווי פון א הימל-מלאך דערהערט א קול פון די טיפענישן פון נשמה: - "ביסט ניט אליין, דער באשעפער איז מיט דיר!" און דער רעבעצנ'ס טיף קלוגע

הזמן לא עמד, והיום התקדם. קול פתאומי ופנימי כמו שאל מאליו: "היכן אני"?! - "להיכן אני צריכה ללכת"?!, מה עלי לעשות כאן, על האדמה השנואה, בלי שפה, בלי כסף, בלי מכרים, ביום שישי - המתקרב לשבת - ... על הרציף הגרמני בפרנקפורט, בינות להמולה והרעש של הגזלנים הגרמניים, רחוקה מאות קילומטרים מהבית - מהמחנה פוקינג... האינסטינקט אמר לצאת מכאן... הרציף נראה היה לי כמו ארגז סגור עם גג, מצד אחד היו משרדים וכו' - ולמולם, פסי-הרכבת!...

כשחזרתי מעט לעצמי, המשכתי ללכת בלי לדעת להיכן ומה... הלכתי בשקט, בלי מצב-רוח, בחוסר-ביטחון... עד שהגעתי לשער גבוה, שנראה היה כמו יציאה לרחוב צדדי... בפתחי את הדלת לא האמנתי למראה עיני... - המדרכה וכל הרחוב הוצף עם גשם שוטף, שנשפך ללא רחמים... כמו מבול... או מהנהר השוצף והזורם... מרוב עייפות ופתאומיות המבול... הלב המר העיק ובכה בלי-מעצורים, הדמעות נשפכו כמו טיפות-גשם כבדות... רוח קרה "קרעה" את העולם... כמו רוצה לגרש את כל רוחות הגזלנים המפחידים מהאדמה הגרמנית השנואה... פתאום הרגשתי כאילו ידי מחזיקה בכיסי את תמונת הרבנית, וכמו מלאך משמיים שומעת אני קול מעומק הנשמה: - "את לא לבד, הקדוש ברוך הוא איתך!". ועיניה העמוקות והחכמות של הרבנית מחייכות אלי בידידות, אהבה ואומץ!...

איגן שמייכלען צו מיר מיט פריינטשאפט, ליבע און מוט!...

* * *

איך קוק זיך ארום גוט (קוק זיך איין) און זע פון דער צווייטער אנטקעגדיקער זייט פון גאס, שטייט א מאשין איינגעזונקען אין וואסער, פון אן אפענער פענסטערל א מענטש שרייט עפעס צו מיר און מאכט מיט די הענט, ביז עס זיינען דערגאנגען צו מיר אומבאקאנטע רייד... - "ביסט עמך"? "ביסט עמך"? און אף יידיש גשריען: - "וויין ניט, באלד וועט מיין חבר ארויסגיין פון קרעמל וועלן מיר קומען מיט דער מאשין נעמען דך צו אונדז אין קיבוץ!, וויין נישט!"... האט ער געשריען איבער דער גאס, איבערן רעגן און ווינט, איבער מיין איינזאמקייט, אדער מיינע טרערן און הארץ קלעמען ביזן הימל...

וען די וואסערן זיינען אביסל אראפ, איז די מאשין מיט צוויי ישיבה-בחורים צוגעפארן מיט אנגעשטרענגטע שוועריקייטן, מיט יידישער שפאסדער גוטפריינטשאפט, פריילאך און לוסטיק געזאגט: - "א רעגן איז א גרייסע ברכה פון השם! דו ביסט עמך! עמך איז חי וקיים! - פארן מיר אין קיבוץ מיט א גרייסן חשוב'ן גאסט אף שבת!" - איך האב ווייניק וואס פארשטאנען זייערע עברית ווערטער, מיין "רעגן" האט געגאסן פון די טיפענישן פון נשמה... און זיי: - "מיר דארפן זיך היילן ניט פארשפעטיקן ליכט בענטשן!"

די נסיעה צווישן די הייכע וואסערן האבן אביסל טארמאזירט (געשטערט) די מאשין, אין צווישן האבן זיך געהערט דער געשפרעך פון די חברים, וואס איז געווען די סיבע פון זייער פארן אין "מבול" צו יענער קרעמל... עס האבן אויסגעפעלט עטלעכע ליכט פאר די מיידלאך צום ליכט בענטשן, און זיי די מיידלאך זיינען בשום אופן ניט געווען מסכים

* * *

אני מתבוננת מסביב היטב, והנה אני רואה כי בצד השני של הרחוב עומדת מכונית שקועה במים, מישהו צועק אלי מחלון פתוח ומסמן משהו בידיו, עד שהגיעו לאזניי מילים בלתי-מוכרות... - "את עמך"? "את עמך"? וצועק באידיש: "אל תבכי, עוד מעט חבר שלי יצא מהחנות ואנו נבוא וניקח אותך עם הרכב לקיבוץ שלנו, אל תבכי!"... הוא צעק מעבר לרחוב, מעבר לגשמים והרוחות, מעבר לבדידותי, או מעבר לדמעותיי וליבי שהעיקו עד לשמיים...

כשהמים ירדו מעט, המכונית עם שתי בחורי הישיבה נסעה בקושי ובמאמץ, עם ידידות-טובה ורוח-בדוחה יהודית, ואמרו בשמחה ועליצות: "גשם זו ברכה גדולה מהשם! את עמך! עמך חי וקיים! - אנו נוסעים לקיבוץ עם אורחת חשובה לשבת!". - אני בקושי הבנתי את המילים בעברית, ה"גשם" שלי נשפך מעומק הנשמה... והם: "עלינו למהר שלא לאחר את הדלקת הנרות!".

הנסיעה בין המים הגבוהים הפריעה מעט למכונית, ובין-לבין שמעתי את שיחתם של החברים, מה היתה סיבת נסיעתם לחנות ב"מבול"... חסרו כמה נרות לבנות להדלקת נרות, והם - הבנות - לא הסימו בשום אופן לברך על אור-חשמלי, ושתי הבחורים הללו מסרו

צו בענטשן אף חשמל-ליכט, האבן די צוויי בחורים זיך מסירות-נפש געווען צו בריינגען זיי - שבת ליכט!... אין אנדענק פון זייערע הייליקע עלטערן!... מ'האט געקויפט מערער ליכט, ס'זאל אייך זיין גענוג פאר מיר... מיינע מחשבות זיינען געווען ארום די געפילן, ארום דער גרייסקייט און הייליקייט פון דער רעבעצ'ן. אירע וונטשן זיינען מקויים געווארן גלייך דא אפן פלאץ צווישן דעם יסורים'דיקן פראנקפורט... און ווי צעפרידן דארף איך זיין אז די רעבעצ'ן איז געוויס אנגעקומען מיט'ן קאמפארטאבעלטן צוג צו איר גאט-געבענטשן הייליקן זון - צו איר אייביקער הימל געבענטשטע פרייד!!

* * *

אריינפארנדיק אין הויף פון א גרייסער געביידע - דעם קיבוץ - האבן די בחורים אויסגערופן מיט שטאלץ: "בנות! בנות! נעמט אוף א חשוב'ע גאסט אף שבת, א גאסט פון רוסלאנד! אן אומגעהוירע גאסט אין שייכות מיט אייערע שבת-ליכט!..."

אייענע נאך אייענע זיינען ארויסגעלאפן מיידלאך פון פיל זייטן, פריינטלאך, ווי שוועסטער זיך באגריסט. יעדערע האט געשלעפט און געבעטן צו זיך אין צימער. אזוי ווי ס'איז געווען נאהנט צו שבת, האט מען שנעל געכאפט א הוט, שנעל אנגעשריבן צעטעלאך מיט מספרים (נומערן) פון די צימערן! און געמאכט א גורל. דער אויסגעפאלענער גורל-זכות איז לויטן צימער-נומער!... שנעל איז מען געלאפן אין גרויסן עס-צימער, וואו אף א ספעציעלן טיש האט מען אויסגעשטעלט די שבת-ליכט און יעדער בחורה האט געבענטשט מיט פולער יידישער קדושה, מיט הנאה און שמחה לכבוד שבת און אייך איך צווישן זיי-די ערשטע - א גאסט פון רוסלאנד!

את נפשם להביא להם - נרות שבת!... לזכרון הוריהם הקדושים!... הם קנו יותר נרות, שיהיה מספיק גם בשבילי... מחשבותי היו סביב הרגשות, סביב הגדלות וסביב הקדושה של הרבנית. ברכתה התקיימה מיד כאן, "על המקום", בתוך הייסורים בפרנקפורט... וכמה שמחה עלי להיות שהרבנית הגיעה בוודאי עם הרכבת הנוחה ביותר לבנה הקדוש, המבורך מפי עליון - לשמחתה השמיימית, המבורכת והנצחית!

* * *

בהכנסנו לחצר של בנין גדול - הקיבוץ - קראו הבחורים בגאווה: "בנות! בנות! קבלו את פניה של אורחת חשובה לשבת, אורחת מרוסיה! אורחת נעלה, בשייכות עם נרות השבת שלכם!"...

מכל הכיוונים אצו-רצו אלינו, אחת אחרי השניה, בנות, שמחות כאילו פגשו את אחיותיהם. כל אחד משכה לצידה וביקשה שנתארח בחדרה. היות שהיה זה די קרוב לשבת, תפסו מהר כובע, וכתבו מהר פתקים עם מספרי החדרים! ועשו גורל. והזוכה בגורל הוא לפי מספר החדר!... בזריזות פנינו לחדר-אוכל הגדול, ושם על שולחן מיוחד העמידו נרות-שבת וכל בחורה בירכה עם הרבה קדושה יהודית, בהנאה ובשמחה לכבוד שבת, וגם אני ביניהם, הראשונה - אורחת מרוסיה!

נאכן דאוונען און נאכן עסן – האט מען זיך אויסגעזעצט הערן די סיבע פון מיין אנקומען אין פראנקפורט... אן אנגעשטרענגטער אינטערעס (מתוך ענין) האט ארומגעכאפט אלעמען צו הערן וועגן יידישן לעבן אין רוסלאנד, וועגן ליובאוויטשער רבי'ן און זיינע חסידים – מ'האט פארבראכט ביז טאג אפגאנג, געהייליקט דעם שבת- טיש מיט געזאנגען (זמירות) קדושה און גייסטיקע פרייד... איך האב געמוזט באזוכן כאטש אביסעלע צייט אין יעדער צימער פון די מיידלאך, אלס א ליובאוויטשער גאסט פון אנטלאפענע קאמאניסטישן רוסלאנד (מעניין!...) די אלע טייערע יידישע געראטעוועטע נשמות פון קאנסט-לאגערן... פאר'יתום'טע, אומשולדיקע יוגנטלעכע נשמות צעשמעטערטע פון נידעריטרעכטיקן חי'השן נאציזם ימח שמם... ימח זכרם... לעולם...

* * *

מיין צוג אף מיינען איז געווען צוועלף באנאכט [נאך שבת], נאך מלוה מלכה, דער גאנצער קיבוץ (א קיבוץ פון מזרחי, ווי איך האב דאס פארשטאנען שפעטער), אלע מיידלאך און בחורים זיינען געגאנגען מיך באגלייטן צו דער באן-סטאנציע מיט געזאנג און פרייד, ווי גרייסע העלדן, ניט לייגנדיק קיין אכט צו די דייטשן-חיות. זיי האבן געקויפט, פארשטייט זיך, פאר מיר א בילעט (כרטיס) ביז פאקינג, פארשטייענדיק אליין אז איך האב ניט קיין "גראשן"... דער גאנצער פארונג איז געווען פלוצלונג... (ווי דערציילט פריער...)

ווען עס איז אנגעקומען דער צוג זיינען אלע אריין אין וואגאן צו זאגן א הערצלעכן אפשייד-ווארט און געבראכט פעקעלאך (מתנות) ... ווער געלט, ווער עסן ווארג (צידה לדרך) וכו'... גארנישט האב איך ניט געוואלט נעמען – בשום אויפן... - אפילו ניט צורירן זיך

אחרי התפילה והסעודה – התיישבו לשמוע את הסיבה לבואי לפרנקפורט... במיוחד עניין את כולן לשמוע על החיים היהודיים ברוסיה, אודות הרבי מליובאוויטש וחסידיו – התוועדנו יחדיו עד לפנות-בוקר, קידשנו את שולחן-השבת בזמירות קדושה ושמחה גדולה... אני הייתי חייבת לבקר, ואפילו לזמן קצר, בכל אחד מחדרי הבנות, כאורחת חב'דניקית מפליטי רוסיה הקומוניסטית (מעניין!...). כל הנשמות הטהורות המוצלות ממחנות-הריכוז... יתומות, נשמות צעירות חפות-מפשע, רצוצות מן החיה הנאצית התת-אנושית, ימח שמם... ימח זכרם... לעולם...

* * *

הרכבת שלי למינכן היתה בחצות הלילה (אחרי שבת). אחרי מלוה מלכה, כל הקיבוץ (הקיבוץ של המזרחי, כפי שהבנתי מאוחר יותר), כל הבחורות והבחורים הלכו ללוות אותי לתחנת-הרכבת בשירה זמרה, כמו גיבורים גדולים, בלי לשים לב כלל לחיות-הגרמניות. הם קנו לי, כמובן, כרטיס עד לפוקינג, בהינמם כי לי אין כל "גרוש"... כל הנסיעה היתה פתאומית (כפי שסופר לעיל...)

כשהגיעה הרכבת כולם נכנסו לקרון לומר לי מילות-פרידה לבביות, והביאו חבילות (מתנות)... מי כסף, מי צידה לדרך וכו'... לא רציתי לקחת מהם כלום, בשום אופן... אפילו

צו דעם – אבער עס האט ניט געהאלפן – ס'איז ניט צו באקעמפן די יידישע איבערגעגעבענע גוט-הארציקייט אין צוזאמענבונד – אלעס איז געבליבן ליגן פאר מיר אפן באנק אין צוג... דער רעבעצנ'ס מרת חנה'ס הייליקע ברכה האט מיך דורך גענומען דורך און דורך, עס איז געווען פילענד און לויטער אף יעדן פלאץ... קומענדיק אין פאקינג – אהיים מיט "מיין רכוש גדול" האב איך ניט געווסט וואס טאן מיט דעם (ניט נעמען פאר זיך – זיכער ניט) האט מיר מיין הייליקער ליבער פאטער געהאלפן: - "אלעס אפגעבן, ווי ס'איז, אין דער ישיבה" – א כשר'ע הייליקע מתנה פון ישיבה צו ישיבה, וואו עס איז אריינגעטאן די הייליקע ברכה פון רבנית צדקנית אצילית – אם המלך!!! שיינענדע מיט האפענונג, תורה ליכטיקט און יידישן פארייניקונג-בונד (אחדות)...

עם ישראל חי!!! לעדי עד!!!

משיח נאו!

לא להתקרב לזה – אבל לא עזר כלום – לא יכולתי להתנגד להתמסרות, הקשר וטוב-הלב היהודי – הכל נשאר מונח לפני על הספסל בקרון... ברכתה הקדושה של הרבנית מרת חנה חדרה את תוך תוכי, והיה מלא וזך בכל מקום... כשהגעתי לפוקינג – הביתה, עם ה"רכוש גדול" שלי לא ידעתי מה לעשות עם כל זה (לא לקחת לעצמי – וודאי שלא), ואבי היקר והקדוש עזר לי: "לתת הכל, כפי שזה, לישיבה" – מתנה קדושה וכשרה מישיבה לישיבה, היכן שנמצאת ברכתה הקדושה של רבנית צדקנית ואצילית – אם המלך!!! זורחת עם תקוה, אור תורה ואחדות יהודית...

עם ישראל חי!!! לעדי עד!!!

משיח נאו!

סוף דבר

... זייענדיק שוין אין כפר חב"ד האבן מיר באקומען פון דער הייליקער רעבעצ'ן מרת חנה ע"ה א באגריסונג-בריוו צו יום-טוב אף מיין נאמען און צען דולר, וואס עס איז געווען פארשטאנדיק, אז זי האט אליין ווייניק וואס געהאט - נאר מיט איר גרייסער גוטהארציקייט און איבערגעגעבנקייט זיי צוזאמען געשארט, אפרייסנדיק פון זיך.

פאר אונדז וואלט דער סכום אין יענע יארן געהאט גאר א גרייסע ווערט, מיר האבן כמעט גארנישט ניט געהאט קוים אף ברייט... מיט ארויסגעגעבע פון "סוכנות" אף יעדער נפש א בלעכערנע לעפל מיט א טעלער וכו' פון "סוכנות"...

דער הייליקער רעבעצ'ן האבן מיר זייער אפגעדיינקט פאר איר מתנה און טרחה (אירע איבערגעגעבענע זארגן פאר אונדז) און געבעטן זיך ניט זארגן וועגן אונדז שרייבנדיק איר: "מיר זיינען דאך ב"ה אין ארץ - הקודש (ארץ-ישראל). געוונטשן איר פיל גליק און נחת פון איר זון פון אלע חסידים עד ביאת הגואל!!!".

* * *

אין יאר תש"נ, האב איך, דרך אגב, דערציילט אביסל וועגן אונדזער ריזע צו מיין פריינדיגע נאך פון די יוגנט-יארן, מרת ליובא פינסון.

און באוויזן דער רעבעצ'ן חנה'ס נ"ע מיט איר איינייל'ס בילדער, מרת ליובא איז מיט איבעראשונג און אימפעט באאיינפלוסט געווארן! און מיר געראטן שען לייפן אפגעבן די

בהיותינו כבר בכפר חב"ד, קיבלנו מהרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה מכתב ובו דרישת-שלום לכבוד החג על שמי, ו-10 דולר. מובן היה, כי לה עצמה לא היה הרבה - רק שבטוב ליבה הגדול ומסירותה אספה את הכסף, והחסיר ממנה עצמה.

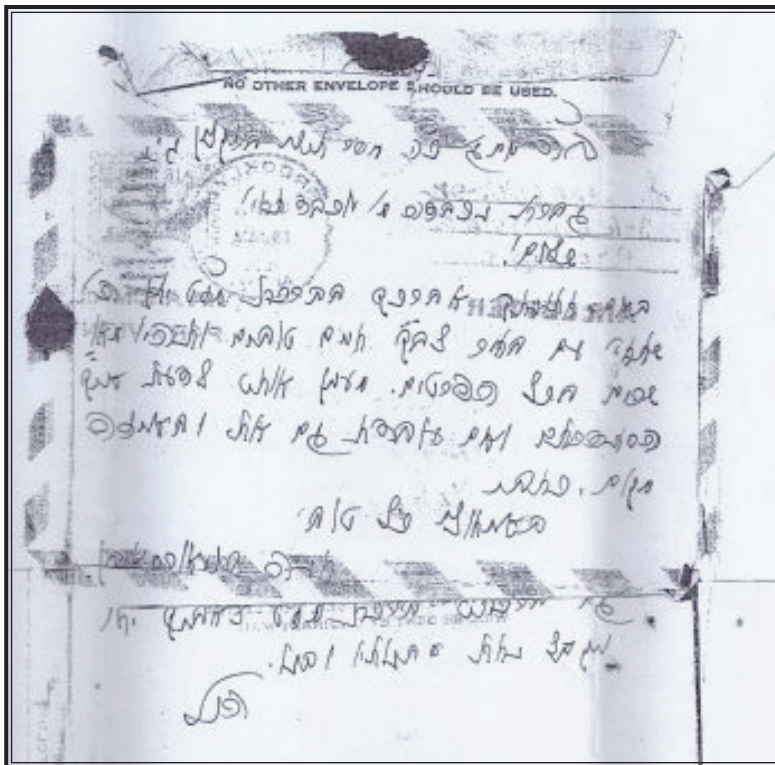
עבורנו, לסכום זה היה שווי גדול מאוד באותם הימים, לא היה לנו כמעט כלום, בקושי ללחם... היה ברשותנו את מתנת ה"סוכנות" לכל נפש - כפית מפח עם צלחת וכו' של ה"סוכנות"...

הודינו מאוד לרבנית הצדקנית על המתנה ועל טרחתה (התמסרותה ודאגתה לנו) וביקשנו ממנה שלא לדאוג לנו, בכתבנו לה: "אנחנו הרי בארץ-הקודש, ארץ ישראל. תבורכו רוב אושר ונחת מבנך ומכל החסידים עד ביאת הגואל!!!".

* * *

בשנת תש"נ, סיפרתי, בדרך אגב, מעט אודות המסע לחברתי עוד משנות-הילדות, מרת ליובא פינסון.

והראיתי לה את התמונה של הרבנית חנה נ"ע ושל נכדתה. מרת ליובא הושפעה עמוקות ונרעשה מאוד! והציעה לי לרוץ מיד ולתת את התמונה לרבי שליט"א. אני לא עשיתי זאת

מכתב ברכה של הרבנית חנה לכותבת הזכרונות לקראת חתונתה

המעטפה בה נשלח המכתב (הכתובת הרשומה היא כתובת ביתו של הרבי אז)

בילדער צום רבי'ן שליט"א, איך האב דאס ניט געטאן אלע יארן, ווייל דעם רבי'ס מאמע בילד איז פון די שווערע צער'עסדיקע יארן פון הרב ר' לויק'ס זצ"ל פארשיקונגס יארן, האב איך ניט געוואלט באשיינפערלאך מאכן דעם רבי'ן שליט"א צער און עגמת-נפש... אבער ליובא תחי' האט געמיינט אז עס איז פונקט פארקערט. אזוי ווי מיין אפפאר צוריק אהיים – אין ארץ-ישראל, איז געווען זייער נאהנט, זיינען מיר מיט גרייס היילעניש און מי געלאפן מאכן פארגרעסער-בילדער, אוסגעזוכט די שענסטע און איידעלסטע מסגרות, און זונטיק באם טיילן דולארן, האב איך איבערגעגעבן דעם רבי שליט"א די בילדער פארפאקט צוזאמען מיט א בריוו'עלע.

פאר דעם אפגעמאכט אן אפמאך מיט ליובען תחי' אז דאס דארף זיין אן פירסומת – אן פאטאגראף. זי האט מיר צוגעזאגט.

נאך א גאנג, נאך מיין טייערן זונעלעס חתונה – ירחמיאל וחני ז. שיחיו אף לאנגע מזל'דיקע גליקלעכע יארן, פארגרעסערונג בילדער געמאכט פאר זיך, אפגעגעבנדיק זיי פאר אן אנדיינק נצחי אלס דער גרעסטער דרשה געשיינק צו מיין טייערער ליבער נייער פארעלע שיחיו – זיי צו מזל און צו גליק, צו ברכה און הצלחה דער רעבענצ'ס-חנה'ס ברכות'דיקע ערהייבענע הייליקע בילדער!!!

מיט א צייט צוריק, קלינגט איינע פון מיין זונעלאך שיי און דערציילט, אז זיינער א חבר, א קרוב האט איבער פאטאגראפט פון די בילדער און אריינגעשטעלט זיי אין זיינעם א בוך... צו מיין עגמת-נפש איז ניט געווען קיין גרעניץ... חדשים האב איך זיך ניט געקענט בארואיקן און ניט פארשטיין ווי אזוי טוט מען אזא זאך אן מיין רשות – איך בין דאך נאך דא, ווען

כל השנים, כי תמונת אימו של הרבי היא משנות הצער הקשות של שליחת הרב ר' לויק' זצ"ל לגלות, ולא רציית לגרום לרבי שליט"א כאב-לב, צער ועגמת-נפש... אולם ליובא תחי' חשבה בדיוק להיפך. והיות שנסיעתי בחזרה הביתה – לארץ ישראל, היתה קרובה מאוד, אזי אנחנו, בזריזות גדולה ובמאמץ, רצנו להגדיל את התמונות, חיפשנו את המסגרות העדינות והיפות ביותר, וביום ראשון בחלוקת הדולרים, הבאתי לרבי שליט"א את התמונות עטופות ביחד עם מכתב.

סרם שעשינו זאת התניתי עם ליובא תחי' שזה צריך להיות בלי כל פרסומת – בלי תמונות. והיא הבטיחה לי.

לאחר זמן, בזמן חתונת בני היקר – ירחמיאל וחני ז. שיחיו, במזל טוב לשנים טובות וארוכות ומאושרות הגדלתי בשבילי עוד תמונות, והענקתי אותם בתודה נצחית כדורון-דרשה לבניי-אהוביי היקרים הזוג שיחיו – למזל ואושר, לברכה והצלחה את תמונת הרבנית חנה, התמונות הקדושות הנעלות והמבורכות!!!

לפני זמן מה, מצלצל אלי אחד מבניי שיי ומספר לי, כי חברו, קרוב שלו, עשה העתק מן התמונות והדפיס אותם בספר שלו... לעגמת-הנפש שלי לא היה גבול... חדשים לא יכולתי להירגע ולא יכולתי להבין כיצד עושים דבר שכזה בלי רשותי – הרי הנני עדיין כאן, ואם הם

זיי ווייסן ווי די בילדער זיינען מיר טייער, איך האב זיי אפגעהיט כמעט 50 יאר ווי דעם טייערסטן אוצר!!! און איך ווייס וואס איך האב מיט זיי צו טאן!!!...
האב איך צו מיין זונעלע געזאגט, זאלסט וויסן דאס איז א גניבה, ארויסגעריסענע פון מיין הארץ, און נאך מער א גנבת-דעת, וועלכע דארף האבן א שאלת רב...
האט מיין זונעלע געענטפערט: - "אזא גנייבע איז דערלאזבאר, דאס איז א חסידישע גניבה!!!"
מיר איז פון דעם ניט לייכטער.. איך שטיי נאך בא מיינס....
די ארגינאל בילדערלאך זיינען ב"ה בא מיר! באהאלטן, ווי אן הייליקער אוצר ממעל!!!

היו יודעים כמה יקרות לי התמונות, וששמרתי אותם כמעט 50 שנה כאוצר היקר מכל!!!
ואני יודעת מה "העסק" שלי איתם!!!...
אמרתי לבני, שתדע שזוהי גניבה, שנתלשה מליבי, ויותר מכך – גניבת דעת, שצריכים על זה שאלת רב...
בני ענה לי: "גניבה שכזו היא מותרת, זו גניבה חסידית!!!".
לא נהיה לי טוב יותר מתשובה זו... הנני עומדת עדיין בשלי...
התמונות האורגינליות ב"ה ברשותי! מוחבאים, כמו אוצר קדוש ממעל!!!

כותבת הזכרונות מגישה לרבי את מעטפת התמונות

תמליל ממעמד הגשת המעטפה ובה התמונות לרבי – "חלוקת דולרים" ח' תמוז, ה'תש"נ

הרבי נתן דולר ואמר: ברכה והצלחה.

יוכבד זלמנוב: דאס איז א בילד פון דעם מוטער ז"ל רעבעצין הצדקנית חנה, פון יאר 47 ווען מ'האט געפארן פון פאקינג, מינכן און פראנקפורט.

הרבי: ס'זאל זיין גוטע בשורות און בקרוב. ונתן עוד דולר.

י.ז.: אמן, אמן.

הרבי נתן עוד דולר ואמר: א גרויסן דאנק, דאס איז פאר די פאטאגראפיע, זאל זיין גוטע

בשורות.

י.ז.: אמן.

בימים שאין אומרים תחנון קודם מים אחרונים יאמר זה:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוֹב יי אֶת־שִׁיבַת צִיּוֹן הִיָּינוּ בְּחַלְמִים:
 אִזּוּ וַיִּמְלֵא שְׁחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה אִזּוּ יֹאמְרוּ בְּגוֹיִם
 הַגְדִּיל יי לַעֲשׂוֹת עִם־אֱלֹהִים: הַגְדִּיל יי לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הִיָּינוּ
 שְׂמֵחִים: שׁוֹבָה יי אֶת־שְׁבִיתֵנוּ בְּאַפְיָקִים בְּנִגְבִּי: הַזְרְעִים
 בְּדַמְעָה בְּרִנָּה וַיִּקְצְרוּ: הַלֹּחֵף יִלְחֵף | וּבִכְהָ נִשְׂא מְשַׁדֵּךְ־
 הַזֶּרַע בְּאֵיבָא בְּרִנָּה נִשְׂא אֶלְמָתָיו:

לְבַנְיָ־קָרַח מְזֻמֹּר שִׁיר יְסוּדָתוֹ בְּהַר־רֵי־קֹדֶשׁ: אֶהֱבֵי יי
 שְׁעָרֵי צִיּוֹן מִכָּל מִשְׁבְּנוֹת יַעֲקֹב: נִכְבְּדוֹת מְדַבֵּר
 בְּךָ עִיר הָאֱלֹהִים סְלָה: אֲזַכִּיר רַחֲבֵי וּבְכָל לִידְעֵי הַנָּחַ
 פִּלְשֶׁת וְצוֹר עִם־כּוֹשׁ זֶה יִלְד־שָׁם: וְלִצִּיּוֹן יֹאמֵר אִישׁ
 וְאִישׁ יִלְד־בָּהּ וְהוּא יְכוֹנְנָה עֲלֵיוֹן: יי יִסְפֹּד בְּכַתוֹב עַמּוּיִם
 זֶה יִלְד־שָׁם סְלָה: וְשָׂרִים בְּחַלְלִים כָּל מַעֲוֵנֵי בָּהּ:

אֲבָרְכָה אֶת־יְהוָה בְּכָל־עֵת תָּמִיד תִּחְלַתוּ בְּפִי: סוּף
 דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמַע אֶת־הָאֱלֹהִים יִרְאֵ וְאֶת־
 מִצְוֹתָיו שְׂמֹר בִּירְזָה כָּל־הָאָדָם: תִּחְלַת יְהוָה יְדַבֵּר־פִּי
 וַיְבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קֹדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: וְאַנְחֵנוּ | נִבְרַךְ
 יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

קודם מים אחרונים יאמר פסוק זה:

זֶה | חֶלֶק־אָדָם רָשָׁע מֵאֱלֹהִים וְנִחְלַת אִמְרוּ מֵאֵל:

אחרי מים אחרונים יאמר פסוק זה:

וַיְדַבֵּר אֵלֵי זֶה הַשְּׁלַחַן אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה:

THIS BENCHER WAS PRINTED WITH PERMISSION OF
 EMPIRE PRESS

אם מברכין בזימון אומר המברך:

הב לן וּנְבָרְךָ (או בל"א רבּוֹתֵי מִיר וּוְעַלְן בְּעִנְיָמִשׁוֹן).

ועונין המסובין:

יְהִי שֵׁם יְיָ מְבָרְךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.

ואם הם עשרה אומר המברך:
בְּרִשׁוֹת מְרִנָּן וְרִפְנָן וְרַבּוֹתֵי.
נְבָרְךָ אֱלֹהֵינוּ שְׂאֵבְלָנוּ
מִשְׁלֹו.

ועונין המסובין:

בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שְׂאֵבְלָנוּ
מִשְׁלֹו וּבְטוּבוֹ חַיִּינוּ.

ומי שלא אכל עמהם עונה:
בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ וּמְבָרְךָ שְׂמוֹ
תְּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד.

אם הם פחות מעשרה
אומר המברך:

בְּרִשׁוֹת מְרִנָּן וְרִפְנָן וְרַבּוֹתֵי.
נְבָרְךָ שְׂאֵבְלָנוּ מִשְׁלֹו.

ועונין המסובין:

בְּרוּךְ שְׂאֵבְלָנוּ מִשְׁלֹו
וּבְטוּבוֹ חַיִּינוּ.

ומי שלא אכל עמהם עונה:
בְּרוּךְ וּמְבָרְךָ שְׂמוֹ תְּמִיד
לְעוֹלָם וָעֶד.

בסעודת נשואין אומר המברך:

בְּרִשׁוֹת מְרִנָּן וְרִפְנָן וְרַבּוֹתֵי.
נְבָרְךָ אֱלֹהֵינוּ שְׂהַשְׂמַחָה בְּמַעֲוֹנוֹ שְׂאֵבְלָנוּ מִשְׁלֹו.

ועונין המסובין:

בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שְׂהַשְׂמַחָה בְּמַעֲוֹנוֹ שְׂאֵבְלָנוּ מִשְׁלֹו וּבְטוּבוֹ
חַיִּינוּ.

בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הֵזֵן אֶת
 הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. בְּטוֹבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד
 וּבְרַחֲמִים. הוּא נוֹתֵן לָחֶם לְכָל-בֶּשֶׂר. כִּי
 לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ: וּבְטוֹבוֹ הַגָּדוֹל עִמָּנוּ תָּמִיד לֹא
 חָסַר לָנוּ וְאֵל יַחֲסֵר לָנוּ מִזֶּזֶן לְעוֹלָם וָעֶד.
 בְּעֵבוֹר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. כִּי הוּא אֵל זָן וּמַפְרִיֵם
 לְכָל וּמַטִּיב לְכָל וּמַכִּיֵן מִזֶּזֶן לְכָל-בְּרִיּוֹתָיו
 אֲשֶׁר בָּרָא: כְּאִמּוֹר. הוֹתַח אֶת יָדְךָ וּמִשְׁבִּיעַ
 לְכָל-חַי רְצוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יי. הֵזֵן אֶת הַכֹּל:

נוֹרָה לָךְ יי אֱלֹהֵינוּ. עַל שֶׁהִנַּחֲלַת
 לְאַבּוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחֻבָּה.
 וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יי אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.
 וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עַבְדִּים. וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחֲתַמְתָּ
 בְּבִשְׂרֵנוּ. וְעַל תּוֹרַתְךָ שֶׁלְּמִדְתָּנוּ. וְעַל חֻקְךָ
 שֶׁהוֹרְעָתָנוּ. וְעַל חַיִּים חֵן וְחֶסֶד שֶׁחֻנַּנְתָּנוּ.
 וְעַל אֲכִילַת מִזֶּזֶן שֶׁאַתָּה זָן וּמַפְרִיֵם אוֹתָנוּ
 תָּמִיד. בְּכָל-יּוֹם וּבְכָל-עֵת וּבְכָל-שָׁעָה:

וְעַל הַכֹּל יי אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לְךָ וּמְבַרְכִים
 אוֹתְךָ. יתְבַרְךָ שְׁמֶךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד
 לְעוֹלָם וָעֶד: כִּפְתּוּב וְאֶכְלֶת וְשִׁבְעַת וּבִרְכַת אֶת
 יי אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטְּבִיחָה אֲשֶׁר נָתַן לְךָ: כְּרוּךְ
 אַתָּה יי. עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמְּזוּן:

רַחֵם יי אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ. וְעַל יְרוּשָׁלַיִם
 עִירְךָ. וְעַל צִיּוֹן מְשְׁכַן כְּבוֹדְךָ. וְעַל
 מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל
 וְהַקְדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שְׁמֶךָ עָלָיו: אֱלֹהֵינוּ אָבִינוּ רַעֲנוּ
 (בשבת וביום טוב רוענו) וּזְנַנּוּ פְּרִנְסָנוּ וּכְלָכְלָנוּ
 וְהַרְוִיחֵנוּ. וְהַרְוַח לָנוּ יי אֱלֹהֵינוּ מִתְּרַחַח מִכָּל
 צָרוֹתֵינוּ. וְנָא אֵל תִּצְרִיכֵנוּ יי אֱלֹהֵינוּ לֹא לְיָדֵי
 מִתְּנַת בְּשָׂר וָדָם וְלֹא לְיָדֵי הַלְוָאָתָם. כִּי אִם
 לְיָדְךָ הַמְּלֹאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוּשָׁה וְהַרְחֲבָה שְׁלֹא
 נִבּוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד:

בשבת:

רִצָּה וְהַחֲלִיצָנוּ יי אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוֹת יוֹם הַשַּׁבָּת
 הַשְּׁבֵט הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ הַזֶּה. כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא
 לְפָנֶיךָ. לְשֶׁבֶת כּוֹ וְלַנּוּחַ כּוֹ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוֹת רְצוֹנָה. וּבְרִצּוֹנָה
 הַנִּיחַ לָנוּ יי אֱלֹהֵינוּ שְׁלֹא תִהְיֶה צָרָה וְיַגוֹן וְאִנְחָה בְּיוֹם מְנוּחָתָנוּ.
 וְתִרְאֵנוּ יי אֱלֹהֵינוּ בְּנִחְמַת צִיּוֹן עִירְךָ. וּבְכַנְּזֵי יְרוּשָׁלַיִם עִיר
 קְדֻשָׁה. כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַיְשׁוּעוֹת וּבַעַל הַנְּחֻמוֹת:

בר"ח ויו"ט וחווה"מ אומרים כאן יעלה ויבא:

אֱלֹהֵינוּ ואלהי אבותינו. יעלה ויבא. ויגיע ויראה וירצה.
 וישמע ויפקד ויזכר. וזכרוננו ופקדוננו וזכרון
 אבותינו. וזכרון משיח בן דוד עבדך. וזכרון ירושלים עיר
 קדשך. וזכרון כל עמך בית ישראל. לפניך. לפליטה למוכה.
 לחן ולחסד ולרחמים. ולחיים טובים ולשלום.

בראש חדש	בפסח
ביום ראש החדש הזה	ביום חג המצות הזה
בשבועות	בסוכות
ביום חג השבועות הזה	ביום חג הספות הזה
בשמע"צ	בראש השנה
ביום שמיני עצרת החג הזה	ביום הזכרון הזה

בשלוש רגלים (חוץ מחול המועד) ובראש השנה

ביום טוב מקרא קדש הזה

זכרנו יי אלהינו בו למוכה. ופקדנו בו לברכה.
 והושיענו בו לחיים טובים. ובדבר ישועה ורחמים
 חום וחנו ורחם עלינו והושיענו. כי אליך עינינו. כי
 אל מלך חנון ורחום אתה:

ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו.
 ברוך אתה יי. בונה ברחמי ירושלים.
אמן:

בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל.
 אָבִינוּ. מְלֻכְנוּ. אֲדִירָנוּ. בּוֹרְאָנוּ.
 גּוֹאֲלָנוּ. יוֹצְרָנוּ. קְדוֹשְׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב. רוֹעֵנוּ
 רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל. הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמְּטִיב לְכָל
 בְּכָל יוֹם וְיוֹם. הוּא הַיְטִיב לָנוּ הוּא מְטִיב
 לָנוּ הוּא יִיטִיב לָנוּ. הוּא גָמְלָנוּ הוּא גּוֹמְלָנוּ
 הוּא יְגַמְלָנוּ לְעַד. לְחַן וְלְחֶסֶד וְלִרְחֻמִּים.
 וְלִרְוַח הַצְּלָה וְהַצְּלָחָה. בְּרָכָה וַיִּשׁוּעָה. נְחֻמָּה.
 פְּרִנְסָה וְכַלְכָּלָה. וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל
 טוֹב. וּמְכַל טוֹב לְעוֹלָם אֵל יַחְסְרָנוּ:

הַרְחֵמֵן הוּא יְמַלּוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעַד:

הַרְחֵמֵן הוּא יִתְבָּרַךְ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

הַרְחֵמֵן הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר הַדּוֹרִים. וַיִּתְפָּאֵר
 בָּנוּ לְעַד וְלִנְצַח נְצָחִים. וַיִּתְהַדָּר בָּנוּ
 לְעַד וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים:

הַרְחֵמֵן הוּא יְפַרְנֵסֵנוּ בְּכְבוֹד:

הַרְחֵמֵן הוּא יִשְׁבּוֹר עוֹל גְּלוּת* מֵעַל צְנֹאֲרָנוּ
 וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוֹת לְאָרְצֵנוּ:

(* ג"א: עול הגוים)

הַרְחֵמֵנוּ הוּא יִשְׁלַח בְּרָכָה מְרֻבָּה בְּבֵית זֶה
וְעַל שִׁלְחָנוּ זֶה שְׂאֵבְלָנוּ עֲלֵינוּ:

הַרְחֵמֵנוּ הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֱלֹהֵינוּ הַנְּבִיא
זְכוּר לְטוֹב וַיְבַשֵּׁר לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת
טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנִחְמוֹת:

הַרְחֵמֵנוּ הוּא יְבָרֵךְ אֶת אֲדוֹנֵינוּ מוֹרְנוּ וְרַבֵּנוּ
מִלֶּדֶת הַמְּשִׁיחַ:

הַרְחֵמֵנוּ הוּא יְבָרֵךְ אֶת אָבִי מוֹרֵי בַּעַל הַבַּיִת
הַזֶּה וְאֶת אִמִּי מוֹרְתִי בַּעֲלַת הַבַּיִת
הַזֶּה. אוֹתֶם וְאֶת בֵּיתֶם וְאֶת זְרַעְכֶם וְאֶת כָּל
אֲשֶׁר לָהֶם. אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ. כְּמוֹ
שֶׁבָרַךְ אֶת אֲבוֹתֵינוּ אֲבִרְהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב.
כָּפַל מְכַל כָּל. כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ (כְּנֵי בְרִית)
כְּלָנוּ יַחַד בְּבְרָכָה שְׁלֵמָה. וְנֹאמֵר אָמֵן:

מִמְרוֹם יִלְמְדוּ עָלֵינוּ וְעַלֵּינוּ זְכוֹת שֶׁתֵּהֵא
לְמִשְׁמֶרֶת שְׁלוֹם. וְנִשְׂא בְרָכָה מֵאֵת
יְיָ. וְצִדְקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעָנוּ. וְנִמְצָא חֵן וְשִׁבְלֵ
טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

הרחמן לברית מילה תמצא לקמן ע' 30:	
בשבת:	הַרְחֵמֵן הוּא יִנְחִילֵנוּ לְיוֹם שְׁבִלּוֹ שַׁבַּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:
בראש חדש:	הַרְחֵמֵן הוּא יַחְדֵּשׁ עֲלֵינוּ אֶת הַחֲדָשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:
ביום טוב:	הַרְחֵמֵן הוּא יִנְחִילֵנוּ לְיוֹם שְׁבִלּוֹ טוֹב:
בסוכות:	הַרְחֵמֵן הוּא יָקִים לָנוּ אֶת סִכַּת דָּוִד הַנוֹפֶלֶת:
בראש השנה:	הַרְחֵמֵן הוּא יַחְדֵּשׁ עֲלֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:

הַרְחֵמֵן הוּא יוֹכֵנוּ לַיָּמֹת הַמְּשִׁיחַ וְלַחַיֵּי הָעוֹלָם
 תְּבָא: מְגִדִּיל (בשבת ויו"ט ור"ח וחווה"מ אומר
 מְגִדִּיל) יְשׁוּעוֹת מְלָכוֹ וְעֵשָׂה חֶסֶד לְמִשְׁיחוֹ לְדָוִד
 וְלְזֵרְעוֹ עַד עוֹלָם: עֵשָׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה
 שְׁלוֹם עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ אָמֵן:

יִרְאוּ אֶת יְיָ קְדוֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו:
 כְּפִירִים רָשׁוּ וְרַעְבּוּ וְדוֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא
 יִחְסְרוּ כָּל טוֹב: הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם
 חֲסִדוֹ: פִּוְתַח אֶת יְדֶךָ וּמִשְׁבִּיעַ לְכֹל חַי רְצוֹן:
 בְּרוּךְ הַגֹּבֵר אֲשֶׁר יִכְטַח בֵּינֵינוּ וְהָיָה יְיָ מִכְּטַחוֹ:

ומברך על הכוס:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַכֹּל בְּרָא
לְכַבוֹדוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר הָאָדָם:

בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יוֹצֵר אֶת-
הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם דְמוֹת תְּכֵנִיתוֹ. וְהַתְּקִין
לוֹ מִמֶּנּוּ בְנִין עֲדֵי עַד. בָּרוּךְ אַתָּה יי יוֹצֵר הָאָדָם:

שׂוֹשׁ תְּשִׁישׁ וְתַגַּל הָעֵקֶרֶת בְּקַבּוּץ בְּנֵיהַ לְתוֹכָהּ
בְּשִׂמְחָה. בָּרוּךְ אַתָּה יי מְשַׂמַּח צִיּוֹן בְּכַנְיָהּ:

שִׂמַּח תְּשַׂמַּח רַעִים הָאֱהוּבִים. בְּשִׂמְחָה יוֹצֵרְךָ בְּנֵי
עַדן מִקֶּדֶם. בָּרוּךְ אַתָּה יי מְשַׂמַּח חֲתָן וְכַלָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בְּרָא
שְׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה חֲתָן וְכַלָּה. גִּילָה רְנָה דִּיצָה
וְחֻדְוָה. אֲהַבָּה וְאַחֻוּהַ. שְׁלוֹם וְרַעוּת. מְהֵרָה יי
אֱלֹהֵינוּ יִשְׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַיִם. קוֹל
שְׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה. קוֹל חֲתָן וְקוֹל כַּלָּה. קוֹל
מִצְתָלוֹת חֲתָנִים מִחֻפְתָּם. וְנַעֲרִים מִמִּשְׁתָּה נְגִינָתָם:
בָּרוּךְ אַתָּה יי מְשַׂמַּח חֲתָן עִם הַכַּלָּה:

ומברך על הכוס:

בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרֵא פְרִי
הַגֶּפֶן:

ושותין החתן והכלה.

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' ישראל יצחק בן הרה"ח ר' שמואל ע"ה

זלמנוב

נפטר י' אדר א' תשמ"א

*

הרה"ח ר' יוסף בן הרה"ח ר' שמואל ע"ה

היילפרין

נפטר ח"י תמוז תשנ"ט

וזוגתו מרת פריידא בת הרה"ח ר' אליעזר ע"ה (אדלר)

נפטרה ה' מנחם אב תש"ס

*

הרה"ח ר' חיים ישראל בן הרה"ח אשר לעמל הכהן ע"ה

וויספיש

נפטר ט"ו מרחשון תשמ"ט

וזוגתו מרת חי' צירל בת הרה"ח ר' נח הי"ד

נהרגה עקה"ש בשנת תש"ב. יארצייט נקבע לכ' מנחם אב

ג' דורות באים ומשתתפים

ויש לומר, שבמתן תורה שהו"ע הנישואין דכנס"י עם הקב"ה ("יום חתונתו זה מתן תורה") באים ומשתתפים גם האבות אברהם יצחק ויעקב (כשם שבשמחת נישואין דכל חתן וכלה בישראל באים ומשתתפים הוריהם וזקניהם וזקני זקניהם, ג' דורות, גם אלו שנמצאים כבר בעולם האמת) – שבזה מודגש: (א) שעבודת הבנים (לאחרי החתונה דמ"ת) היא בכח האבות (שבאים להחתונה), (ב) שכח האבות (העצם) מתגלה ע"י ההמשכה למטה בעבודה הבנים.

(ספר השיחות ה'תשנ"ב כרך א' ע' 262)

לזכות
כבוד קדושת
אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח
מהרה יגלה אכ"ר

*

לזכות
החתן התמים הרב ניסן משה שי' הכהן
והכלה המהוללה מ' חנה תחי'
ווייספיש
לרגל נישואיהם בשטומו"צ
ביום השלישי י"ח אייר, ל"ג בעומר
הי' תהא שנת סימן טוב
שנת "הקהל"

נדפס ע"י הוריהם
הרה"ח הרה"ת ר' אהרן מרדכי הכהן וזוג' מרת אסתר בלימא וב"ב שיחיו
ווייספיש
הרה"ח הרה"ת ר' מנחם מענדל וזוג' מרת פרומט מינדל וב"ב שיחיו
זלמנוב

וזקניהם
הרה"ח הרה"ת ר' משה וזוג' מרת העניא יהודית שיחיו
לאזאר
מרת יוכבד תחי' זלמנוב